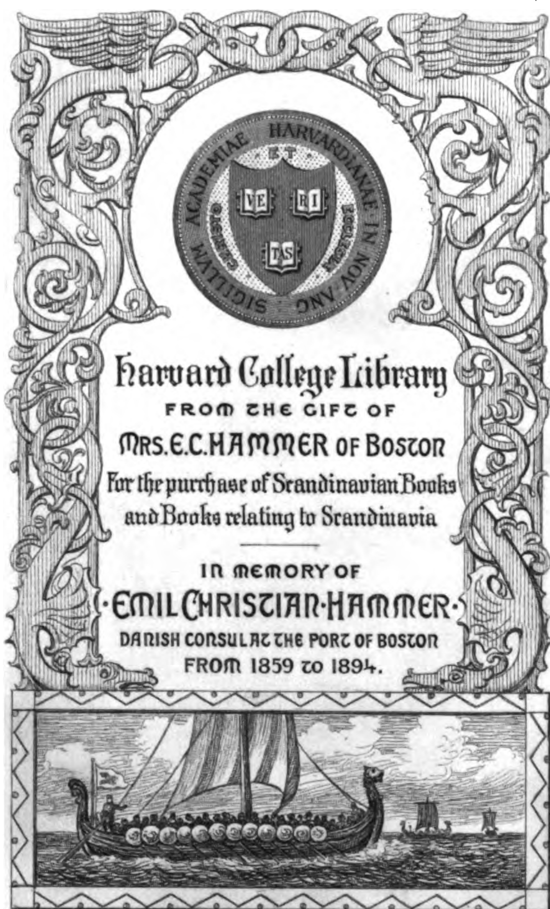

Harald Jensen.
Kjøbenhavn, Danmark, 1902

J. E. Areschoug.

Pl. 1

SKÄLFÅNGST MED KAJAK.

GRÖNLAND

DESS NATUR OCH INNEVÅNARE

EFTER ÄLDRE OCH NYARE FÖRFATTARES SKILDRINGAR

SAMT EGEN ERFARENHET

TECKNADE

AF

TH. M. FRIES

MED FYRA FÄRGTRYCKTA PLANSCHER

OCH ELFVA AF GRÖNLÄNDARE SKURNA TRÄSNITT

UPSALA

ESAIAS EDQUIST

1872

UPSALA.
EDQUIST & BERGLUND. 1872.

Våren 1871 afsändes till Grönland på en vetenskaplig expedition tvenne svenska örlogsflottans mindre fartyg, kanonbåten Ingegerd och briggen Gladan, förda af kaptenerna Friherre F. W. v. Otter och P. M. v. Krusenstierna. I denna färd hade äfven undertecknad nöjet att deltaga, och derigenom bereddes mig tillfälle att lära känna ett land och ett folk, hvilka båda ingalunda förlora på en närmare bekantskap. Den knapphändiga kännedomen om dessa, hvilken, blandad med alldeles felaktiga föreställningar, hos oss är allt annat än ovanlig, har hos mig väckt en önskan att åt mina landsmän lemna en något utförligare framställning af grönländska förhållanden.

Den korta tid, som jag hade nöjet att vistas i dessa bygder, omöjliggör naturligtvis en endast på egen erfarenhet grundad skildring. Den ganska rikhaltiga literaturen om Grönland, som isynnerhet i Danmark publicerats, har derföre anlitats, så vidt den kunnat anskaffas; en del deraf finnes i det följande citerad. Den, som önskar sig en grundligare kännedom, bör ej försumma att studera D:r H. Rinks ytterst noggranna och med ej mindre sakkännedom än kärlek till sitt ämne utarbetade skrifter. Att dessa i en mängd fall ligga till grund för min framställning, anser jag mig böra särskildt framhålla och tacksamt erkänna.

De illustrationer, som åtfölja arbetet, finner enhvar lätteligen vara af två, sinsemellan ej obetydligt olika slag. De färgtryckta planscherna har jag tagit mig friheten att låna ur kapten W. A. Graahs intressanta arbete: Undersögelses-Reise til Östkysten af Grönland (Kjöbenh. 1832), blott med några smärre förändringar. Hvad åter angår träsnitten, såväl de smärre som de större, består deras hufvudsakliga värde deri, att de äro skurna af grön-

ländare. De ega sålunda egentligen intresse såsom curiosa och göra ej anspråk på något pris såsom artistiska konst-produkter. Det är D:r Rinks förekommande välvilja, som satt mig i tillfälle att meddela desamma.

Ännu några ord om dessa träsnitt! — I en obetydlig torfhydda vid Kangek nära Godthaab i Syd-Grönland hade skälfångaren Aron mer än ett år legat på sjukbädden, då D:r Rink till honom sände ett par gamla träsnitt jemte några simpla instrument för träsnideri. Någon undervisning i teckning hade han aldrig erhållit, och blott med sagda träsnitt till ledning började han sin xylografiska verksamhet, förfärdigande bilder af egen komposition. Att resultatet från artistisk synpunkt ej kunde blifva lysande, är lätt begripligt, och några af de här meddelade smärre träsnitten vittna ojäfbart derom, men den frågan ligger nära till hands: skulle resultatet blifvit bättre, om t. ex. någon af våra fiskare, som dock tvifvelsutan stå på högre bildningsgrad, utan vidare blifvit satt till träsnidare? Porträttet af P. Egede, som är ett af hans senaste arbeten, kan tjena som måttstock på den grad af konstfärdighet, som denne autodidakt nu uppnått. Tilläggas må blott, att han genom denna nya verksamhet blifvit så till kropp och själ upplifvad, att han kunnat lemna sjuksängen och återtaga sin verksamhet som skälfångare. — Icke alla träsnitten äro dock af honom. Så t. ex. äro åtskilliga skurna af den infödde kateketen Rasmus Berthelsen i Godthaab, hvilken erhållit någon, ehuru temligen obetydlig, undervisning i teckning och xylografi.

Slutligen anhålles om benäget öfverseende med de inkonseqvenser i stafning och de förbiseelser vid korrektur-läsningen, hvartill jag här och der torde hafva gjort mig skyldig. Ett på sid. 69 rad. 15 förekommande fel, "Syd-Grönland" i st. f. "Ost-Grönland", anhåller jag särskildt härmed få rätta.

Upsala den 30 November 1872.

Th. M. Fries.

INNEHÅLL.

SJUNDE KAPITLET.

ÅTTONDE KAPITLET.

FÖRSTA KAPITLET.

Blick på Grönlands karta. — Öfverfärd till detta land. — Vattnets olika färg. -- Olika slag af drifis. — Segling på is längs ostkusten. -- Isberg och inlandsisen. — Väderleksförhållanden.

Mångfaldiga äro de bestyr, som utgöra præludiet till enhvar längre resa, och isynnerhet är detta förhållandet, då kosan skall ställas till ett land, hvars klimat och öfriga förhållanden bilda en skärande motsättning mot ens eget. Men midt under alla dessa garderobs- och matsäcks-bekymmer torde näppeligen någon försumma att på förhand studera kartan öfver de trakter, som utgöra resans mål. I det stora hela är detta visserligen hvarken nödvändigt eller synnerligen lärorikt, ty en helt annan, klarare och lifligare bild vinnes vid framkomsten och under färdens fortgång. Denna "förste Deel kunde derfor gjerne være borte", såsom Andersen säger i ett af sina "Eventyr for Börn", men "den giver Forkundskaber og de ere nyttige", isynnerhet om hela färden endast sker i tankarne. Innan vi sålunda begifva oss i väg på den utflygt till Grönland, under hvilken jag erbjudit mig att vara mina läsares vägvisare, torde det vara skäl att kasta en blick på bilden af detta land i någon af våra vanliga kartböcker. Hvad kunna vi lära deraf?

Det vi genast se, är att sagda land hörer till Amerika, äfvensom att det har en långsträckt form, i det att det sträcker sig från norr till söder likt en tunga, hvars nedersta spets kallas Cap Farvel. Huru långt det går mot norden, är ännu obekant, oaktadt man under de talrika expeditioner, hvilka under den internationella kapplöpningen, eller rättare klättringen, mot polen äf-

ven längs Grönlands kuster sträfvat nordvart, tid efter annan hunnit några tuppfjät närmare målet. Skäl finnas emellertid, som tala derför, att Grönland, antingen såsom en sammanhängande landsträcka eller en rad af öar, når ända upp till eller emot nordpolen; några antaga t. o. m., att det måhända går fram emot Asiens nordöstra kuster. Den hittills kända delen deraf är omkring 220 svenska mil lång med en bredd, på bredaste stället, af bortåt 100 mil.

Detta kunna vi af kartan lära oss och dessutom, att Ishafvets böljor skölja dess såväl östra som vestra kuster, i det att en bred flik af detsamma, benämnd i sin sydliga del Davis Strait och i sin nordliga Baffins bay, skiljer Grönland från öfriga delar af det arktiska Amerikas fastland och öar. Långt upp i norden blir denna gränsbildande hafsvik ännu smalare och erhåller namnet Smiths Sound, ännu högre upp Kennedy Cannel. De närmaste länderna äro för öfrigt (på ostsidan) Island och den lilla, af ogenomträngliga is- och töcken-massor nästan ständigt omsvepta ön Jan Mayen med sin nära 7000 fot höga, ännu verksamma vulkan stolt resande sig ur hafvet.

Ytterligare är det lätt att se, att vestra kusten är liksom söndertrasad genom en mängd mer eller mindre djupa fjordar och en oräknelig mängd öar. De talrika här utsatta namnen, några af rent danskt ursprung (såsom Jakobshavn, Sukkertoppen, Holsteinborg o. s. v.), andra för europeiska öron högst bizarrt klingande (t. ex. Upernivik, Ujarasusuk, Kikertarsoeitsiak o. d.), utmärka, att kuststräckan här är relativt ganska tätt öfversållad af menniskoboningar, under det att på största delen af ostkusten landets konturer äro endast tveksamt och ofullständigt uppdragna och ytterst få punkter utvisa menniskors hemvist. Hela vestkusten upp till 73° är lagd under Danmarks välde samt delad i tvenne distrikt ("Nord-Grönland" och "Syd-Grönland"), i hvilka kolonierna Godhavn och Godthaab kunna anses såsom hufvudstäderna. I förbigående må, ehuru det ej kan på kartan synas, påpekas, att man om dessa "hufvudstäder" ej må hysa alltför storartade begrepp. Några få och små trädhus af europeiskt byggnadssätt tjena till bostäder åt de här bosatta danska tjenstemännen; de

öfriga "husen" utgöras af låga jordkojor, i hvilka på hvardera platsen knappt 150 grönländare ega sina hem. Äfven sydligaste delen af ostkusten upp till 65° anses tillhöra Danmark på den grund, att den en gång varit besökt af en enda dansk; några kolonier finnas ej derstädes.

Detta är, om ej allt, dock det vigtigaste af hvad vi på kartan kunna inhemta, och med dessa kunskaper till barlast begifva vi oss nu i tankarne ut på det villande hafvet för att passera de 3—400 mil, som skilja Sverige och Godhavn, hufvudorten i Nord-Grönland och egentliga destinationsorten för svenska expeditionen 1871.

Denna resa är tillräckligt lång för att man skall kunna sönderdela den i flera afdelningar. Indelningsgrunderna kunna vara flera och till följe deraf äfven afdelningarnes antal; för en passagerare, som egentligen icke hyser annat intresse, än att komma fort framåt, och har ingen annan sysselsättning, än att göra ingenting, synes den mig, af egen erfarenhet, sönderfalla i tre delar. Den första tiden går fort nog; förhållandena äro nya och det är alltid en förströelse att söka göra sig hemmastadd inom den lilla verld, der man en tid bortåt kommer att vistas, samt med elementerna af den der talade dialekt af vårt modersmål, hvars egendomliga ordförråd och besynnerliga beteckningssätt gör den till lika obegriplig för den oinvigda "landtkrabban" som karakteristisk för den genuina, väderbitna "gasten" och "sjöbjörnen." Snart nog känner man sig dock temligen husvarm och då börjar resans andra period: dagarne börja blifva något enformiga, man känner sig — äfven med det bästa kamratlif ombord — nästan degraderad till ett stycke fraktgods, man längtar att utbyta detta "collylif" mot verksamhet och arbete. Tiden kryper så småningom framåt under flitigt begrundande af barometerns stigande och fallande, vindens styrka och riktning, sprutande hvalar och lekfulla delfiner o. s. v.; enda egentliga omvexlingen åstadkommes af en eller annan storm, men häraf beredes just icke många något synnerligt nöje.

Sagda slags ombyte plägar ej tryta dem, som på våren och försommaren anträda en Grönlandsfärd, ty tvärtom är det ej ovan-

ligt, att den ena stormen aflöser den andra. Framförallt kan man vänta, att Cap Farvel (af danskarne vanligen kallad "Huken") skall häfda sitt gamla rykte såsom en vindarnes ständiga tummelplats. För oss, deltagare i 1871 års expedition, var det derföre med en känsla af både förvåning och välbehag, som vi sågo Grönlands kuster uppdyka ur hafvet, utan att "den lilla Gladan" haft att utstå mer än en enda, men allvarlig, snöstorm vid Skottlands kuster; ännu lyckligare hade "den glada lillan" (Ingegerd) varit, som slapp att dansa sagda våldsamma dans med de hårdhändta sjöfröknarna, utan i behaglig tid smuttat in i lugn hamn. Vår förvåning ökades än mer, då vi vid Cap Farvel, som vår fantasi utmålat såsom "ett det ohyggligaste blåsut på jordklotet", funno ett spegelblankt haf glittra i det klaraste solsken, så att t. o. m. fartygen kunde ligga stilla, medan fullastade båtar transporterade stenkol från det ena till det andra; i stället för de väntade ismassorna syntes endast närmast land en smal skimrande silfverstrimma med deri inbäddade större block af fantastiska former.

Oförmärkt hafva vi redan inträdt på öfverresans tredje och sista stadium, utmärkt derigenom, att man spejar efter alla tecken till närheten af land. Härtill har man äfven godt om både tid och lust. Väl har man under hela färden öfver oceanen då och då sett fogelverlden representerad af stormfoglar (Procellaria), stormsvalor ("Mother Careys chickens", Thalassidroma) och några andra pelagiska arter, men nu märker man allt större och större skaror af alkor, tärnor, måsar, rotges och andra kustfoglar, som företagit provianterings-utflygter långt ut på hafvet; tång ses flyta på vattnet och en eller annan skälhund uppsticker hufvudet för att kasta förbluffade blickar på det framglidande skeppet. Helt oförmodadt får man besök ombord: af storm och dimma vilseförda och förbryllade småfoglar höras qvittra på fartyget och ses, till följe af hunger och mattighet glömska af all skygghet och försigtighet, helt förtroligt slå sig ned bland menniskorna, genast inslumra eller begärligt upplocka de brödsmulor och gryn, som åt dem utsås. Andra, ej så lyckliga att finna en hvilopunkt i oceanen, flyta döda på vågorna.

Dessa och dylika företeelser äro dock ingalunda karakteristiska endast för en Grönlands-färd, utan man varseblir dem mer eller mindre likartade, vid annalkandet till hvilket land som helst. Deremot visar sig i närheten af Grönland ett fenomen, som redan öfver hundrade år utgjort föremål för resandes iakttagelser och gissningar, nemligen en total förändring i vattnets färg mot den, som Atlanten eger. Der gungar man fram på azurblåa vågor af den renaste, klaraste färg, men nästan med ens finner man sig utanför Cap Farvel och i Baffins bay omgifven af ett mer eller mindre smutsigt grågrönt vatten, såvida det ej är rent af vederstyggligt mörkt grönbrunt. Omvexlingen är öfverraskande, men ock rent af vämjelig; man kan ej värja sig mot den tanken, att det skulle vara mer än annars ohyggligt att drunkna i ett sådant vatten. Ej sällan äro gränserna mellan de olika färgade vattnen så skarpa, att det på ena sidan om fartyget kan vara klarblått, på den andra smutsgrönt. Någongång träffas äfven större eller mindre indigoblåa fläckar liksom öar i den öfriga smutsvällingen; härigenom, liksom ock genom hafvets olika djup på olika ställen samt olika solbelysning, erhåller då den vidsträckta hafsytan ett mångfärgadt, nästan skäckigt utseende.

Många hypotheser äro framstälda till förklarande af detta, i de arktiska farvattnen vanliga fenomen. Oftast har man antagit (och äfven jag har förr delat denna åsigt), att det blåa vattnet tillhör Golfströmmen, kommande från varmare nejder, under det att det smutsgröna är af Polarströmmen nedfördt från de hemlighetsfulla trakterna kring nordpolen. Oriktigheten af ett dylikt antagande har redan förr af andra blifvit förfäktad och sjelf hade jag under 1871 års färd godt tillfälle att öfvertyga mig, att det blåa vattnet ofta var lika kallt eller kallare än det förmodade polarvattnet. Lätt var det äfven att bevisa, såsom företrädesvis engelsmannen R. Brown förut påpekat, att det smutsgröna och brunaktiga vattnet innehåller ytterst fina småpartiklar i en sådan mängd, att det deraf färgas. Detta är för öfrigt icke någon enstaka företeelse, ty af likartad orsak har t. ex. Röda hafvet erhållit sin färg och sitt namn. Låter man i Baffins bay en håf af fint flor släpa efter fartyget, befinnes snart dess insidor och

botten belagd med en mer eller mindre klibbig materia af olivgrön eller grönbrun färg och genomträngande äcklig stank — och betraktas denna med mikroskop, upplöser den sig i oräkneliga små kroppar, liknande spolar, nålar, stjernor o. s. v. Botanisten igenkänner i dessa ett slags små växter, benämnda Diatomaceer, hvilka, oaktadt sin låga utvecklingsgrad och mikroskopiska litenhet, genom de oerhörda massor, hvari de uppträda, spelat och ännu spela en ytterst vigtig rol vid nya jordlagers, ja hela landsträckors nybildning. Åtskilliga författare antaga, att det är på dessa, så att säga, flytande ängar, som de otaliga hjordar af smärre hafsdjur beta, hvilka för ej blott fiskar och hafsfoglar, utan t. o. m. för hval-kolosserna, utgöra den hufvudsakliga eller uteslutande näringen. För min enskilda del vågar jag draga detta i tvifvelsmål, då uppenbarligen de lägre djurformerna i vida större massor kringsvärma i det växtfria vattnet; det tunna, ofta elegant strimmiga eller punkterade kiselskal, som utgör ett karakteristiskt kännetecken för Diatomaceerna, skulle äfven de svaga kräft- och blötdjuren säkerligen snart finna alltför hårda för sina respektive tugg- och matsmältnings-organer. Men säkert är det deremot, att man här, på de arktiska hafven, seglar midt bland blommor, om ock af enklaste slag — och till följe af den vämjeliga färg, vattnet genom dem bekommer, samt den stank, de vid insamlandet sprida, skulle man lätt vara frestad att utbrista i ett: "alldeles för mycket blommor."

I vida högre grad än denna vattnets färgskiftning bidraga dock de deri simmande ismassorna att gifva Grönlands-hafvet ett från de flesta andra afvikande utseende. Af is kan nemligen det förra uppvisa sådana förråder, att ej ens de långt nordligare Spetsbergs-kusterna kunna täfla dermed, men också är det ej ur en, utan minst tre eller fyra olika källor, som denna is-rikedom hitströmmar. Då alla naturförhållanden häraf äro i väsentlig grad beroende, skulle vi göra oss skyldiga till ett stort fel, om vi ej åt dessa isförhållanden egnade en, åtminstone flyktig uppmärksamhet.

Att polartrakterna kunna producera is i ofantliga qvantiteter, är icke något förunderligt. Också belägges under den långa och

bistra vintern norr om det arktiska Amerika hela hafvet med alla dess vikar af ett famnstjockt täcke; ända ut i hafvet utlöpande väldiga glacièrer afbörda der sitt öfverflöd i form af ofantliga block, hvilka sålunda blandas med den slätare, tunnare, på hafsytan bildade isen. Våldsamma stormar, hafsströmmar och sommarsolens kraft hjelpas åt att sent omsider krossa dessa polarhafvets fjättrar; förd af den mot söder flytande strömmen, tränges hela denna massa nedåt Baffins-viken. Trång är mångenstädes passagen i de smala sunden, ismassorna packas, krossas och upptornas på hvarandra, men allt våldsammare blir trycket bakifrån, ända till dess alla hinder sprängas och packisen i chaotisk förvirring utvräkes i rymligare farvatten. Under mindre våldsam kamp och i allt mer glesnande hopar stryker den sedan längs Labradors kuster ut i norra Atlanten, der den ofta blir ett föremål för sjöfarandes bekymmer och förskräckelse. Det är i denna s. k. vest-is, som Franklin, Ross, Mac Clintock, Kane, Hayes och så många andra käcka engelska och amerikanska sjömän hjeltemodigt kämpat och vunnit ära, men också flera bland dem tillika en okänd graf, fjärran från hemmet; det är bland samma vest-is, som oförvägna hvalfångare nu äro nödsakade att uppsöka det egentliga föremålet för deras jagt, den klumpige s. k. Grönlandshvalen, sedan denna djurart i öfriga haf nu blifvit nästan alldeles utrotad.

Då emellertid denna is högst sällan berör Grönlands kuster, spelar den ej samma vigtiga rol som den s. k. storisen eller ostisen. Det är denna, som utgör förnämsta konversationsämnet hela sommaren i Syd-Grönland; det är denna, som största delen af året gör kusterna derstädes otillgängliga, men det är ock denna, hvars ankomst med begärlighet motses af den hungrande grönländaren, alldenstund med densamma följa stora hjordar af de delikataste skälhundar. — Fabrikationsorten för denna storis är att söka temligen långt borta, i hafvet norr och öster om Spetsbergen och Nowaja Semlja. Derifrån föres den af hafsströmmar mot Grönlands ostkust, mot hvilken den så packas, att sagda kust med undantag af ett par punkter, der man några få gånger lyckats landa, från sjösidan är alldeles otillgänglig. Längs kusten stryker den ända till Grönlands sydspets, svänger rundtom denna och

framrycker sedan såsom en mer eller mindre (stundom ända till 10-tal af mil) bred is-kolonn uppåt vestkusten, ungefär till trakten af Godthaab. Den massa öar, som här garnerar kusten, tjenar äfven till ett slags stängsel, så att isen här ej pressas så hårdt mot stranden som på ostkusten, utan en ränna öppet vatten finnes närmast densamma. Iskolonnens främst framryckande spets svänger allt mer och mer ut från land, splittras i smärre ströfkårer, hvilka af ström och vind föras ut i Baffins-bays midt och slutligen förena sig med den norr ifrån kommande vest-isen att göra Labradors norra stränder största delen af året alldeles otillgängliga.

Bildad, som den är, genom hafvets tillfrysning, består storisen ursprungligen af stora flak, men dessa hafva sedan genom storm, sjögång och smältning splittrats i smärre stycken, hvilka ofta uppskrufvats på hvarandra och sedan åter sammanfrusit till de mest vidunderliga och fantastiska gestalter. Ett af de vigtigaste bidragen till kännedomen om densamma och dess segling längs Grönlands ostkust hafva vi helt nyligen erhållit genom den tyska polar-expeditionen 1869—70, hvilken bland alla polar-färder, trots de faror och besvärligheter, hvarmed dylika i allmänhet äro förknippade, i detta afseende intager ett af de mest framstående rummen. Äfven med fara att endast upprepa hvad förut är välbekant, anser jag mig här böra i korthet omnämna densamma.

Doktor Petermann i Gotha, hvilken svärmar för tillvaron af ett, ännu af ingen sedt och troligen endast i fantasien existerande, ständigt öppet polarhaf och möjligheten af dess uppnående med fartyg *), hade 1869 lyckats få en väl utrustad expedition af 2

*) Såsom bevis på, huru säker på sin sak han är, må anföras, att han anser det af Nordenskiöld tillämnade försöket att genom vandring på isen uppnå polen för ej blott omöjligt, utan äfven öfverflödigt, alldenstund "wenn die Schweden im Polarmeer zu Schiff nichts ausrichten können, wird trotzdem das ganze Polarmeer bei zur Bering-Strasse nun bald durchfaren, der Nordpol selbst bald zu Schiff erreicht werden" — allt naturligtvis genom den tyska polar-expedition, som nu pågår. Betänkligheter och inkast mot den Nordenskiöldska planen af långt giltigare och mera talande beskaffenhet skulle nog kunna framställas. — På tal om detta, på senare tider mycket diskuterade "öppna polar-haf" anser jag mig böra påpeka, att dermed ej må förblandas dessa tillfälliga öpp-

fartyg, ett med segel och ett med ånga, afsänd till nordligaste Ost-Grönland, hvarest han den tiden antog bästa segelleden till nordpolen vara att finna. Förutsägelserna från svensk sida slogo alltför väl in; i bref, som jag mottagit från ett par af de käcka deltagarne i denna färd, erkänna desse öppet, att de under den långa vinternatten hade mer än tillräcklig tid att begrunda och inse sanningen af de slutsatser, hvartill de svenska polarexpeditionerna i detta afseende kommit. Hvarken det öppna polarhafvet, ej heller någon den ringaste antydning till en till ett sådant ledande kanal kunde upptäckas. Efter flera fåfänga och farliga försök att genomtränga den förfärliga isbarrieren, som tätt omslöt kusten, lyckades det ångfartyget Germania, att nå några utanför densamma belägna, redan förr af Scoresby besökta öar, hvarest man med eller mot sin vilja måste öfvervintra.

Mindre lyckligt var segelfartyget, Hansa kalladt. Under storm och tjocka skildt från sin kamrat, råkade det redan den 6 Sept. i sådan klämma mellan packade, snart sammanfrysande ismassor, att det skulle legat alldeles orörligt, såvida det ej jemte isen af hafsströmmar drifvits mot söder. På detta sätt tillryggalades 30—40 sv. mil, visserligen under ständig fara och fruktan, att de af rasande stormar om hvarandra tumlande isblocken skulle söndermala deras fartyg i småbitar, men dock på det hela taget rätt komfortabelt och gemytligt. Så skulle det emellertid ej få förblifva. Den 19 October under en ursinnig orkan blef fartyget först af den påträngande isen krossadt och pressadt högt i vädret; då de packade ismassorna sedan glesnade, sänktes det åter till vattenytan, fyldes, trots manskapets nästan öfvermenskliga ansträngningar, och sjönk för alltid ned i hafvets djup.

---

ningar eller vakar i ismassan, som snart åter sluta sig och försvinna, men som det oaktadt ofta upphöjts till rang, heder och värdighet af "öppet haf." Frestande vore att skrifva en historia om hela denna hypothes, hvilken räknar anor ända sedan slutet af 1400-talet, men äfven motståndare sedan lika lång tid tillbaka. Man skulle deraf kunna finna, att man under tidernas lopp samlat en massa intyg om det öppna polar-hafvets tillvaro, äfven om qvaliteten ej är den bästa. Helt godtroget har man t. o. m. slukat obekanta sjömäns berättelser vid ölstopet på holländska krogar, men så hafva också dessa försäkrat, att de passerat nordpolen och der funnit det så varmt och skönt som i Amsterdam midt i sommaren.

Den tid, under hvilken fartyget setat fängsladt bland isen, hade emellertid blifvit väl använd. Med beundransvärdt mod, med en öfver allt beröm höjd uthållighet och disciplin, hade man på närmaste större isflock räddat fartygets båtar, proviant och andra för uppehället nödiga förråder; af stenkols-stycken, som utgjorde fartygets hufvudsakliga last, hade med tillhjelp af frysande vattendränkt snö ett litet hus blifvit uppbygdt o. s. v. Att under den korta tid, som förgick mellan fartygets krossande och sjunkande, man med uppbjudande af sina yttersta krafter sökte rädda allt, hvad räddas kunde, faller af sig sjelf. Enligt all mensklig beräkning kunde deras belägenhet kallas, minst sagdt, förtviflad, men en liten gnista af hopp om räddning skimrade ännu och höll modet uppe — och detta behöfdes mer än väl. På ett i Ishafvet simmande isflak, som af stormvågor och stötar mot andra ständigt förminskades, befunno sig nu 14 man i ett trångt och ytterst bräckligt skjul, med den långa polarnatten, dess bistra köld, rasande stormar, ofantliga snömassor och ständiga mörker framför sig. Den första tidens öfveransträngningar, vedermödor och oro lemnade dock plats för lugnare dagar, ja t. o. m. försök till skämt och munterhet åstadkommos, ehuru i allmänhet med högst tvifvelaktig framgång. Isflaket stod väl stundom nästan stilla eller dref tillbaka mot norden, men i allmänhet fortfor det att, än i svindlande fart, än långsammare, röra sig framåt mot söder; vid månans och norrskenets ljus sågs den bergiga, af mennisko-fot aldrig trampade kusten likt ett panorama skymta förbi. Julaftonen firades under muntert glam och längtansfulla tankar på hemmet kring en improviserad julgran (en stång, i hvilken qvistar ur en sopqvast blifvit fästade), och likaledes nyårsaftonen, som dock blef nästan den sista lugna dagen under deras äfventyrliga färd.

Ännu var nemligen ej pröfningens bittra kalk rågad. Natten mellan den 2 och 3 Januari väcktes den lilla isöns innevånare af ett förfärligt buller och brakande i hela ismassan, den flytande marken under deras fötter skälfde och darrade, det bräckliga huset svigtade i alla fogningar. Orsaken var lätt funnen: deras flytande gårdstomt gled öfver en undervattens-klippa och sprängdes i flera

stycken. Huru stor den hotande faran var — derom var det omöjligt att öfvertyga sig, ty den rytande stormen kullvräkte enhvar, som dristade sig utom hus; den till finaste isnålar pulveriserade snön, som i oerhörda massor hvirflade i luften, insvepte dessutom allt i ett ogenomträngligt mörker. Då ändtligen stormen lugnat sig och kojans förskräckta innevånare hunnit gräfva sig ut ur de täckande snödrifvorna, befanns isflaket reduceradt till knappt åttondedelen af sin förra storlek.

Dock — detta var ännu blott en antydan af hvad komma skulle. Den 11 Januari upprepades samma skådespel, ehuru med ännu mer förfärande scener. Med möda trängde man sig ut genom de snömassor, som hopat sig framför den vacklande boningens ingång, och slungades af stormens ursinnighet genast till marken. "Tre och tre sammanpressade mot hvarandra", säger berättaren*), "kröpo vi på knäna till våra båtar och sökte bakom dessa skydd mot stormens raseri. Vi hörde bruset af kämpande vågor. Snart sågo vi vatten rundtomkring oss — hade vi drifvit ut i öppen sjö? Isflaket höjde och sänkte sig i svallet — då löper plötsligt en mörk rand öfver isen. Är det en skugga? Vatten, vatten på isen, flaket brister! Hjelp himmel! Rundtom blott förstöring, isstycken bryta upp ur sprickorna, vi flykta med båtarne hitåt och ditåt — förgäfves! Denna plats hafva vi nyss lemnat, uppsökt denna, men äfven här ilar oss fördärfvet till mötes. Snart bräckes det sista stycket under våra fötter; båten är nu vår sista räddningsplanka. Men en är ej nog för oss alla, och storbåten är för tung att släpa. Vi dela oss i begge båtarne. Genom stormens dån höres ropet: "Farväl och den, som kommer hem, helsa de mina." Händerna räckas till ett sista farväl. Och nu stå vi der, vi kandidater till en fasansfull död, de ena här, de andra der borta, beredda hvarje ögonblick att sjelfva sjunka, att se de andra drifvas bort eller att blifva ögonvittnen till huru våra olyckskamrater krossas af vräkande ismassor, att höra deras sista dödsångest-skri. — Så stodo vi, tysta och förstelnade, förstelnade till själ och kropp. Tjocka lager af is hade ända till oigenkänne-

*) G. C. Laube, Reise der Hansa in's nördliche Eismeer. Prag 1871.

lighet täckt ansigtet, kläderna hade af det allt genomträngande snöstoftet blifvit pansarhårda."

Äfven denna gång sluppo dessa polar-färdernas martyrer med blotta förskräckelsen. Ehuru deras is-ö blifvit till omfånget betydligt förminskad, fanns ännu ett temligen stort stycke deraf obräckt, och på detta reste sig ännu oskadad deras boning. Men — natten mellan den 14 och 15 Januari kom och med den ny storm, ny förfäran. Plötsligt brast deras isstycke, remnan gick midt igenom huset och förvandlade detta till en ruin på kanten af den i vågsvallet våldsamt vräkande isbiten. Under båtseglen var det enda skyddet att finna, och der nödgades de att ligga nästan tre dygn, genomvåta och genomfrusna. I detta förtviflade läge visade sig disciplinen, modet och uthålligheten ännu mera storartade *). Så snart sig göra lät, uppfördes ett nytt hus af det gamlas spillror, men detta blef så litet, att endast 6 af isstyckets passagerare kunde med möda deri hoptränga sig; de öfriga måste tillbringa nätterna i den med segelduk öfverspända båten. Dag länkade sig till dag, farorna att krossas mot mötande isberg undgingos nästan genom underverk, strömmen fortfor att föra dem sydpå, och ändtligen hade de den 7 Maj kommit så långt, att de ansågo sig kunna lemna sin simmande ö för att med båt nå stranden och mennisko-boningar. Fem veckors oerhörda ansträngningar, på sista tiden med en nästan viss hungersdöd för ögonen, återstodo, innan de nådde sitt mål. Den första helsning, de mottogo, var af landsmän, tyska missionärer vid Friedrichsthal (ej långt från Cap Farvel), hvilka gästfritt öppnade sin boning för de ur dödens käftar så underbart räddade. Jemnt 200 dagar hade seglingen på isstycket varat och, alla krokar oberäknade,

*) Ett enda, obetydligt, men betecknande exempel! Naturligtvis hade enhvar sin bestämda förrättning att utföra, som endast med vederbörligt tillstånd fick uraktlåtas. Då huset hade splittrats, dess qvarstående del ännu gungade på kanten af afgrunden och allt tycktes vara förtviflan och kaotisk villervalla, — var tiden inne för kocken att koka kaffe. Detta var hans pligt, hvarifrån han ej blifvit frikallad; också lät han ej ögonskenlig lifsfara hindra sig att fullgöra densamma. Olyckskamraternas innerliga tacksamhet belönade honom för denna handling, som väl kan kallas hjeltemodig; den kaffekoppen omtalas i deras berättelser som "eine wahre Erquickung" i deras vedermöda.

bortåt 140 sv. mil hade blifvit tillryggalagda. Héla den äfventyrliga färden hade varat från den 6 Sept. 1869 till den 13 Juni 1870, och alla deltagarne hade undkommit med lifvet; endast den medföljande läkaren hade af de fasansfulla äfventyren blifvit så djupt skakad, att mörker omtöcknat hans själ.

Jag nödgas bedja om tillgift för denna väl långa utflygt från mitt egentliga ämne — och skyndar mig nu att påpeka ett par egendomliga förhållanden, som af denna nordifrån importerade is och dess fördelning få sin förklaring. Betrakta vi en verldskarta, är det lätt att finna, att Cap Farvel ligger på ungefär samma breddgrad som Stockholm och Christiania, men huru himmelsvidt olika är ej klimatet? Orsaken är uppenbar: de norrifrån kommande ismassorna omgifva Grönlands sydliga spets med en lika kylig som trogen vakt, så att densamma endast med allra största svårighet kan uppnås. Och än mer, om vi besinna, huruledes denna stor-is aldrig sträcker sig högre upp än till mellersta delen af Vest-Grönland (ungefär trakten kring Godthaab), under det att vest-isen stryker längs Labradors kuster, så är det lätt insedt, att man vida lättare kan komma till de delar af Vest-Grönland, som ligga på samma breddgrad som Hammerfest och Nordkap, än till dem, som äro lika sydligt belägna som Gefle och Stockholm. Till dessa kan man endast en kort tid af året — och stundom flera år å rad alldeles icke — under den vanliga seglationstiden*) fara direkt; vanligen måste man först begifva sig ett

*) Man må icke föreställa sig, att stor-isen bildar en hela året om fortfarande, sammanhängande ström. Tvärtom kommer den med vissa afbrott, så att tider finnas, då ingen ny tillförsel eger rum och det redan tillförda lagret hinner mer eller mindre fullständigt att skingras. I allmänhet komma de första massorna i slutet af Januari eller början af Februari, och under de följande månaderna t. o. m. Juni komma oupphörligt nya oerhörda qvantiteter drifvande. I Juli och Augusti tyckes en slags paus inträda: den redan ankomna isen simmar förbi, men ny tillförsel eger icke, eller blott i ringa mängd, rum. I slutet af Augusti och första halfdelen af September är derföre sydkusten säkrast tillgänglig, men derefter kommer en ny, om ock mindre betydlig, portion drifis, som dock mot vinterns början försvunnit, så att en någorlunda isfri period af några månader vidtager. Förklaringen häraf är ganska svår och såsom följd deraf omtvistad; de förfärliga och långvariga stormar, som normalt herrska på senhösten och första delen af vintern,

långt stycke upp i Davis Strait ("Strædet" vanligen kalladt af danskarne), der dubblera stor-isens nordspets för att inkomma i den trånga isspäckade kanalen mellan denna och fastlandet, samt sålunda seglande sydvart med möda och besvär söka nå sitt mål. Till vida nordligare trakter skulle man vissa tider af året kunna komma, utan att hafva mött någon is, om ej ett eller annat enstaka stycke eller block.

Härmed torde mången anse det vara alldeles nog taladt om is, is och åter is, men ännu återstår att nämna några ord om det slag deraf, som i ofantliga massor inom landet produceras. Härvid kunna vi dock utan vidare förbigå den, som vintertiden bildar sig genom hafvets och fjordarnes tillfrysning, för att i stället fästa vår uppmärksamhet på dessa praktfulla isberg, hvilka genom sin ofta gigantiska storlek, sina omvexlande former och bländande klara färger utgöra dessa farvattens farliga prydnad. I den isfästning, som skulle utgöra detta lands säkraste värn mot den fiende, som finge det besynnerliga infallet att hit kasta sina rofgiriga blickar, utgöra isbergen tornen, som stolt höja sig öfver de öfriga lägre försvarsverken; till den öfriga lumpna ishopen förhålla de sig som kyrkor och slott till ömkliga kojor. Stolt är att skåda en dylik jätte, der han ensam gungar majestätiskt fram i vågorna, men ännu stoltare är att skåda dem, der de, förda af strömmen, i tusental sakta glida framåt, ofta i så täta massor, att en liten båt endast med möda och fara kan leta sig en slingrande väg mellan desamma. Väl var jag ej en alldeles oerfaren nybegynnare beträffande isen och dess prakt, men vackrare och mera storartadt skådespel har jag i detta afseende näppeligen skådat, än då jag med några kamrater företog en båtfärd genom det s. k. Waygattet, hvilket sund skiljer den stora Disco-ön från Grönlands fastland. Öfvergjutna af den aldrig nedgående sommarsolens guld, bildade dessa giganter i sin glittrande uniform en den arktiska zonens stoltaste hedersvakt; från de största isbergen nedstörtade den ofvanpå smälta snön såsom brusande forsar och vattenfall af renaste klarhet, och äfven utan de i dessa trakter

---

torde, i förening med hafsströmmarne, vara de företrädesvis verksamma orsakerna.

ganska vanliga hägringarne vexlade det storartade sceneriet snart sagdt hvarje ögonblick i alla de former, den lifligaste och djerfvaste fantasi kan skapa. Der lågo ruinerna af ett kristallpalats af bländande hvithet, endast h. o. d. genomdraget af azurblåa ådror, der gungade ett klumpigt isfartyg med svällande segel, der borta trängde sig i vild, brokig förvirring sfinxer och hafsjungfrur, lejon och förtrollade prinsessor. En dödsdjup sömn tyckes liksom i sagan hvila öfver det hela — men hvad var det? En kanonsalfva tyckes dåna på afstånd och dermed ordet, som löser förtrollningen, vara uttaladt. Skeppet kantrar och i stället synes ett halffärdigt, ramlande tempel höja sig ur vågorna. Knappt hinner man förvåna sig häröfver, förrän ett oformligt isberg i vårt närmaste grannskap tyckes explodera. Stora block nedramla från dess sidor, brusande uttömmas vattensamlingarne på dess yta, makligt vältrar sig kolossen, under det att större och mindre stycken fortfarande nedplumsa, hafvet rundtomkring kommer i våldsam svallning — och under allt detta knakar och brakar det i ismassan som den ena kanonsalfvan efter den andra. Exemplet är smittosamt: vågsvallet har satt åtskilliga andra, förut lugna isgubbar i häftig rörelse — knall och brak, ras och tummel till höger och venster! Båten gungar upp och ned af det upprörda hafvets våldsamma häfning, men tjusta blickar sluka med begärlighet det praktfulla skådespelet, hvilket snart efterträdes af samma isande stillhet, samma stela prakt, som isströmmen förut erbjöd. Man kan ej underlåta att i sitt inre ropa ett da capo — dock med förbehåll, att i dansen ej måtte deltaga några af de otympliga kavaljerer, mellan hvilka ens egen båt är nödsakad att leta sig väg, ty ve det bräckliga nötskal, som träffas af en dylik nedslungad projektil eller kullvräkes af de fräsande svallvågorna!

Återstår nu att lära känna källan eller snarare fabriken för alla dessa isberg, hvilka sedan stranda på kusterna eller af hafsströmmarne föras ut i Atlanten och der, ofta i ganska sydliga farvatten, förorsaka fartygs undergång, innan de af det ljummare vattnet och de mera glödande solstrålarne hinna upptråtas. För den orsakens skuld nödgas vi gå upp på Grönlands fastland eller,

ännu bättre, tänka oss betrakta detsamma i fogel-perspektiv. Huru presenterar sig då landets inre?

"Grönland eger alldeles icke något inre", har en af de allra senaste författarne, engelsmannen R. Brown, förklarat, och så till vida är detta sannt, som — enligt hvad vi hittills veta eller hafva anledning att antaga — landet i hela Grönlands inre är alldeles doldt af ett istäcke af måhända ända till 2000 fots tjocklek eller derutöfver. Denna s. k. inlands-is bildar en ofantlig öken, der en dödens stillhet råder och snart sagdt allt lif är bannlyst. Endast en smalare eller några mil bred kustremsa är undandragen dess herravälde, men äfven der påminnes man litet emellan om dess närhet. Öfver fjällplatåens branta kanter ser man ej sällan rundade flikar af inlands-isen framskjuta, liknande kolossala isbjörnsramar, hvilka liksom känna sig för, om de våga sig ännu längre fram för att qväfva ännu mera i sitt kyliga famntag.

Djupt in på denna inlands-is har man ännu ej lyckats komma. Visserligen var den danska regeringen redan 1728 betänkt på en dylik upptäckts-färd, men af det naiva sätt, hvarpå man tänkt sig dess utförande, kunde man ej gerna vänta sig annat än ett komplett fiasco. Man uppsände nemligen till Grönland åtskilliga hästar, på det att ett par danska officerare med följeslagare skulle kunna företaga en ridt från vest- till ost-kusten. Hästarne visade sig härvidlag hafva det bästa förståndet. De dogo nemligen dels på öfverresan, dels straxt efter framkomsten, och så slutades inlands-expeditionen den gången. Åtskilliga försök hafva sedan tid efter annan blifvit gjorda *), men mer än en eller annan fjerdingsväg har man ej lyckats framtränga, ej blott derför att isen varit söndersplittrad till ett oredigt kaos af hopvräkta block, hvilkas halhet och hvasskantighet gjort vägen högeligen mödosam och farlig, samt emedan bräckliga snöhvalf öfver djupa afgrunder låtit vandraren ständigt befara, att marken skulle brista under hans fötter, utan ock derför att de åtföljande grönländska bärarne ej kunnat förmås att medfölja längre af fasa för de hiskeliga vidunder, med hvilka deras fantasi befolkat landets inre och hvilka

*) En framställning af alla t. o. m. 1869 gjorda företag i denna riktning finnes af R. Brown i Petermanns Geogr. Mittheil. 1871 p. 377 o. f.

de vid hvarje steg framåt fruktat att möta. T. o. m. den bekante engelske fjällklättraren Whymper, hvilkens namn är förknippadt med första bestigandet af det för otillgängligt ansedda Matterhorn eller Mont Cervin i s. Schweitz samt det dervid timade sorgliga dramat *), måste efter en knapp half mils besvärlig vandring återvända, ehuru undersökningen af Grönlands inre utgjorde hufvudändamålet med hans färd.

Största framgång hafva våra landsmän, Professor Nordenskiöld och Docenten Berggren, haft, hvilka 1870 lyckats under många krokar och omvägar komma ända till ungefär 5 mil in i iskonungens herradöme. Temligen snart öfvergifna af sina bäfvande grönländare, hade de varit tvungna att sjelfva tungt belasta sig med proviant och andra oundgängligt nödvändiga artiklar, men måste slutligen af brist på föda och ordentlig hvila på den väl mycket kyliga bädden återvända, ehuru de då uppnått en trakt, der isen var vida jemnare och således ej lade synnerliga hinder i vägen för ett hastigare framåtskridande. Från en ungefär 2200 fot öfver hafvet hög iskulle hade de då rundtom sig ett cyklorama, sådant menskligt öga förr aldrig skådat. I stelnade vågor bugtade sig den ändlösa is-oceanen så långt ögat kunde skåda, utan att någon klippa eller annat uppskjutande mörkt föremål kunde skönjas. Här och der visade sig skålformiga fördjupningar, i hvilka utbredde sig större eller mindre sjöar af oöfverträfflig klarhet, inneslutna inom bräddar af kristallens genomskinlighet, — på andra ställen slingrade sig brusande bäckar och väldiga floder fram mellan silfverhvita eller azurblåa stränder; här uppstego väldiga dimkolonner med i solglittret dansande regnbågar från praktfulla vattenfall, der nedstörtade floderna i afgrundsdjupa remnor, hvilkas mörkblåa eller smaragd-gröna väggar på djupet förlorade sig i ett ogenomträngligt blåsvart mörker. Lutade man örat ned mot ismarken, hörde man ofta det dofva bullret af under densamma framrullande floder, och brakande dån förkunnade litet emellan uppkomsten af nya remnor, nya afgrunder i glaciermassan. Med tjusning tala nämnde våra landsmän om alla dessa förunderliga företeelser, och

*) Fyra hans följeslagare nedstörtade i en 4000 fot djup afgrund och blefvo totalt krossade.

vi kunna väl fatta det öfverväldigande intryck, som denna praktfulla ödslighet, denna isande skönhet måste utöfva på hvarje för naturintryck känsligt sinne *).

Denna gigantiska stelnade insjö eller inlandshaf erhåller årligen genom regn och snö nytt tillflöde från ofvan; år från år skulle derföre istäcket hvälfva sig högre och högre, om några utlopp för de stelnade vågorna ej funnos. Och sådana finnas äfven. Flerestädes, isynnerhet i Nord-Grönlands fjordar, utskjuter inlandsisen grenar, hvilka nå fram till hafvet eller ett stycke ut i detsamma. Genom den högre upp befintliga massans påtryckning hafva här bildat sig s. k. isströmmar, hvilka sakta men oemotståndligt glida fram, pressade mellan kringliggande bergmassor, tilldess de på branterna mot hafvet sönderbräckas till ett kaos af isblock af större eller mindre dimensioner. Under buller och brak nedramla dessa slutligen i hafvet och simma såsom isberg vidare. Mest praktfullt och storartadt visar sig detta fenomen, när frampå sommaren en islossning eller, så att säga, vårflod i ett dylikt stelnadt Niagara eger rum och de af vinterkylan fjättrade isvågorna med våldsamhet framvräkas. De sålunda bildade isbergen kunna stundom ega en omkrets af flera tusen alnar och en höjd af 2—300 fot öfver vattenytan, men härvid är att besinna, att den under vattenytan befintliga massan är 6 à 7 gånger större.

Härmed hafva vi nu visat, hvarifrån hafvet kring Grönlands kuster erhåller sitt öfverflöd af is, och härmed kunna vi taga afsked af densamma. Vi skola i dess ställe kasta en blick på de väderleksförhållanden, som här äro rådande och på hvilka flertalet af mina läsare ej torde kunna tänka utan en viss, verklig eller låtsad, rysning och tandhackning. Min egen erfarenhet i detta afseende är dock af helt annan beskaffenhet, ty den talar ingalunda om ständig köld med dess trogna kamrater, pelsar, skinnmössor m. m. dylikt. Visserligen voro qvällarne ofta väl mycket svala, isynnerhet då man befann sig i närheten af större ismassor, men om dagarne var hettan någongång t. o. m. rent af tryckande.

*) En utförlig skildring af denna isvandring finnes af Docenten Berggren meddelad i Läsning för folket, 4 bandet, 3 och 4:de häftena.

En stor del af de vandringar, som jag företog, skedde i skjortärmarne.

Härvid är dock mycket att anmärka, på det att en oriktig föreställning ej måtte uppstå. Främst är att märka, att min erfarenhet endast sträcker sig till årets mest gynnade månader, och dertill kommer, att under året 1871 väderleken i Grönland var ovanligt vacker. Vintern var så blid, att kölden vid Godhavn aldrig blef så sträng som samma vinter i Kjöbenhavn, våren kom ovanligt tidigt och sommaren var varm, allt i fullkomlig motsats till hvad här i Sverige egde rum. Härigenom bekräftades ytterligare en gammal iakttagelse, att i allmänhet en motsatt väderlek råder på Grönland mot i Europa. Än vidare befunno vi oss visserligen i Nord-Grönland, åtskilliga mil norr om polcirkeln, men till vår hufvudstation hade vi Disco-ön, som är den i alla afseenden mest gynnade delen deraf. Redan sedan gammalt har den härför ådragit sig eskimoernas uppmärksamhet, och till förklaring af denna företeelse berätta deras sagor, att sagda ö i fordom timma blifvit ditbogserad från sydligare trakter med vegetation, klimat och allt af en jättestark grönländare. Säkerligen skulle han hafva släpat den ännu längre — hvem vet huru långt? — mot norden, såvida ej en oförsigtig qvinna genom sin olyckliga nyfikenhet brutit hans trolldomskraft och kommit bogserlinan att brista. Den, som tviflar på sanningen häraf, kan än i dag i en klippa se det hål, hvari linan varit fästad — och tror han det oaktadt icke, så får han skylla sig sjelf.

Vi lemna denna djupsinniga förklaring i sitt värde, men säkert är, att man såväl i Nord- som Syd-Grönland ganska godt kan berga sig för köld sommartiden. I de sydligare trakterna falla solstrålarne i en riktning, så nära den lodräta, att, isynnerhet i dalarne, snön tidigt nog (i Maj) bortsmälter och luften uppvärmes; i de nordliga åstadkommer den under sommaren aldrig nedgående solen äfven ett temligen gynnsamt resultat. Visserligen kan våren i allmänhet ej sägas der börja förrän ett godt stycke in i Juni, ofta med stränga vinter-recidiver, och vintern tager sin början i slutet af September eller början af October, men sommarens hastigt sköflade behag njutas ock med desto större be-

gärlighet och tacksamhet. Sanningen likmätigt måste dock erkännas, att man på de flesta ställen i Nord-Grönland under sjelfva högsommaren endast behöfver gräfva $^1/_4$, $^1/_2$ eller 1 aln ned i marken för att finna denna ständigt frusen, äfvensom att man ingen tid på året kan vara säker för nattfrost och snöfall; isynnerhet kan man ofta få se fjällens toppar och sluttningar färgade af nyfallen snö. En del somrar kunna t. o. m. vara så eländiga, så kalla, regniga, frostrika, snöiga och stormande, att de vackra dagarne äro ytterst lätt räknade och att man nästan är färdig att tvifla, huruvida ej vinter följer på vinter.

Vare sig emellertid, att året är gynnsammare eller ogunstigare, säkert är det dock, att den Nordgrönländska sommaren lemnar mycket öfrigt att önska för dem, som äro vana vid sydligare trakter. I ett afseende eger dock polar-sommaren ett bestämdt företräde, nemligen i rikedom på ljus. Vid den nordligaste danska kolonien, Upernivik, kan man säga, att man har en fyra månader lång dag, äfven fastän solen endast tre månader alltid är öfver horizonten. Detta ständiga ljus under alla dygnets tider vållar en egendomlig omhvälfning i alla vanliga förhållanden, och särskildt skulle några af våra längre båtfärder kunna tjena till mönster på den besynnerligaste fördelning af dagens och nattens göromål. Man gick till sängs (om en hvila på bara marken eller i ett hörn på båtens botten kan få en sådan benämning) vid middagstid, drack sitt morgonkaffe kl. 10 på aftonen, anträdde sina ströftåg vid midnattstid och åt mången gång sin middag kl. 5 eller 6 morgonen derpå.

Helt olika mot sommaren är naturligtvis vintern, men äfven hvad denna beträffar, äro de vanliga föreställningarne om dess bisterhet väl öfverdrifna. Visserligen kan man ej honnêtement betvifla sanningen af den ärevördige missionären Paul Egedes ord, hvilken i sin dagbok för den 7 Jan. 1738 berättar, att "is och rimfrost sträcka sig ned i skorstenen till ugns-hålet och kunna om dagen hvarken af eld i ugnen eller på spishällen upptöas, och ofvanpå skorstenen är en kulle af rimfrost med små hål uti, hvarigenom röken kan tränga sig fram. Inne i mitt rum äro väggar och dörrar liksom hvitkalkade af frost och, hvad man knappast

skulle tro, tvenne bolster i sängen fastfrysa ofta rundtomkring vid trävirket; likaså linnet i mina dragkistor. Af andedrägten blifva öfverdynan [dunbolstret, som gör tjenst som täcke] och hufvudkudden alldeles styfva af rimfrost, nästan en tum tjock. Köttunnorna måste man hugga i stycken, när köttet skall uttagas och utdelas, samt sedan måste det upptöas i snövatten. När man sätter det öfver elden att kokas, är det yttersta af köttet kokt, förrän det innersta [frusna] med våld låter sig styckas." Sådant sker dock endast, när, såsom samme författare säger, "Frosten er bleven slet gal" och det blir den endast sällan. Ehuru siffror äro torra och motbjudande, nödgas jag här anföra några få sådana, hemtade från de, på mångåriga observationer grundade temperatur-uppgifter, som D:r H. Rink lemnat i sitt klassiska arbete: Grönland geographisk og statistisk beskrevet. I nordligaste kolonien, Upernivik, belägen på 72° 48′, har det lägsta observerade termometerståndet varit — 34°,2 C., det högsta nära + 11° (i skuggan), under det att i Godthaab, på 64° 8′ n. br., lägsta talet befunnits — 19°,4 och det högsta + 16°,2. Årets medeltemperatur kan antagas på det förra stället till — 10°,4, på det senare — 1°,5. Vid Julianeshaab, som ligger ungef. på samma breddgrad som Christiania, har man t. o. m. en gång (1853) observerat + 20° i skuggan, och samma år utmärkte sig jultiden genom häftiga slagregn och 8 graders värme. Till gengäld härför snöade det 1854 oupphörligt under stark köld och blåst in i Maj månad, så att snön då låg ända till 8 alnar hög mellan koloniens hus. Inom distriktets nordvestliga del låg ännu omkring den 1 Juli öfverallt så mycket snö, att skidor voro beqvämaste fortkomst-medlet; på insjöarne var isen alldeles oförändrad och förmodligen först mot slutet af Augusti försvann den fullkomligt. Detta år måste dock betecknas såsom ovanligt kallt och ogunstigt.

Flera siffror och fakta, huru talande de än kunna vara, vågar jag ej anföra; de redan meddelade torde vara tillräckliga för att visa, att kölden, om ock sträng och uthållande, ej är outhärdelig samt att vi inom vårt eget land lätt kunna finna exempel på högre såväl köld som värme. Luftens torrhet bidrager äfven till att låta kölden kännas mindre bitande, såvida vindstilla

är rådande, men häftig blåst i förening med några och 30 graders köld hörer ock på vissa trakter ej till sällsyntheterna. Det fordras då en efter klimatet så förträffligt afpassad klädedrägt som eskimoernas för att ej taga ohelsa af den tvärhastiga omvexlingen mellan t. ex. + 18 à 20° inne i deras stugor till — 30 à 32° i det fria.

Vinterns svåraste bundsförvandter, som man i de nordligaste trakterna har att bekämpa, äro säkerligen dels dess långvarighet, dels det ständiga mörkret eller rättare skymningen hela den tid, som solen ej höjer sig öfver horizonten; i Upernivik är vinternatten 79 dygn lång. Härvid får man dock ej der tänka sig ett ständigt mörker, ty dels synas norrskenets bleka strålar oroligt fladdrande uppstiga från den södra eller östra horizonten, dels tyckas stjernorna tindra med högre glans än annorstädes och framför allt lyser månen under de stilla, kalla nätterna med en sådan klarhet, att man nästan kan urskilja det omgifvande landskapets finaste partier i ett par mils omkrets. Vid klar luft och vackert väder har man alltid två à tre timmar vid middagstiden, då ljuset är tillräckligt för sysslors uträttande i det fria. Genom en ljusning i söder antydes den plats, der solen dväljes under horizonten, under det att en praktfull, mer eller mindre intensivt röd båge i norr bildar gränsen mellan den nedersta svartblå, af jorden fullkomligt beskuggade, och den öfversta af solen upplysta delen af himlahvalfvet. Men icke sällan döljes himmelen af moln, dimma och snöyra, och då insvepes allt i ett töcken, som ej kan kännas annat än i hög grad nedtryckande både för kropp och själ. Man angripes af en melankolisk dåsighet och overksamhetslusta, som med våld måtte öfvervinnas, för att den ej skall öfvergå i dessa trakters farligaste sjukdom, skörbjuggen. Sol, sol är då föremålet för allas trängtan, med otålighet räknar man de långsamt framkrypande timmarne och dagarne, tilldess man åter kan vänta att skåda densamma. För hvarje dag blir den glödande pyramiden i söder högre och mera strålande, allt lifligare förgyllas för hvarje dag de högre bergstopparne, tilldess sist solen sjelf höjer en kant af sin blanka skifva öfver himlaranden och med jubel helsas af gammal och ung. Så klar, så vacker har den

nyfödda solen aldrig förr varit — derom äro alla ense och intet tvifvelsmål tillåtes. Snart kommer våren, snart brista isbojorna, snart komma fartyg med nya förråder och nya budskap från hemlandet i Europa — så jublar det nyväckta lefnads-modet, — men dagar, veckor, månader svinna, innan något af allt detta går i fullbordan. Bäfvande aningar om sorgliga tidningar från frånvarande vänner och anförvandter börja uppstå, och då ändtligen det länge väntade skeppet *) synes på frigjorda vågor, väckas väl glädje och fröjd, men tillika en fruktan så stor, att man nästan är färdig att önska sig vintern åter. Med klappande hjerta skyndar man sig att i hast genomögna de erhållna brefven, man darrar för sina käras lif och helsa, och sällan har man ej anledning att sörja öfver ett eller annat hårdt slag, som drabbat den enskilda familjekretsen eller fäderneslandet i sin helhet. Sådan är den skildring, vi af i Grönland bosatta danskar erhållit; den tiden af året är enligt deras utsago på en gång den gladaste och den pinsammaste af alla **).

Men dylika bekymmer tynga icke landets egna barn. Endast då isen ligger så långt ut åt hafs eller stormar så ihärdigt rasa, att fångst och fiske omöjliggöras och den bleka hungersnöden hotande blickar in i de bräckliga kojorna, längta de efter vår och värme, efter öppen sjö och — framför allt — riklig skälfångst,

*) Första laddningen bref och tidningar från Europa erhålles genom amerikanska hvalfångare-fartyg temligen tidigt på våren.

**) Följande i detta afseende karakteristiska berättelse hörde vi omtalas: En hit öfverflyttad dansk mottog under flera på hvarandra följande år, hvarje gång posten anlände, idel sorgebudskap om dödsfall eller olyckor inom sin familj. Sitt annars sorgfria lif kände han derigenom så förbittradt, att han på det bestämdaste undanbad sig hvarje bref eller annat budskap från hemlandet. Och så lefde han flera tio-tal af år i lycklig okunnighet om allt, som timade utom den lilla, trånga verld, dit ödet kastat honom, i skenbar likgiltighet för det fosterland, han lemnat. Och dock var hans hjerta innerligen fästadt dervid. Då han nalkades sitt lifs slut, tillkännagaf han för sina barn, födda af grönländsk moder och uppfostrade till goda grönländare, sin sista vilja, och dessa funno den vara fullkomligt rigtig och vislig. Skulle mellan dem delats den för dessa trakter ej obetydliga förmögenhet, han samlat, skulle barnen endast försjunkit till liknöjdhet, lätja och deraf följande elände. Bäst vore derföre, att allt skänktes till en välgörenhets-inrättning i gamla Danmark — och så skedde äfven.

men för öfrigt är Grönland i deras tankar jordklotets paradis, perlan bland alla verldens länder. Och det är ej blott eskimoen, som tänker så, utan äfven den af europeiska föräldrar på Grönland födde och uppvuxne delar hans känslor. Förflyttas en dylik grönländsk eskimo eller europé till Danmark, fylles väl hans själ först af förundran och häpnad öfver allt det nya och storartade, som der är att se, men snart vakna hemlands-minnena med oemotståndlig makt. Han angripes af en af de förfärligaste sjukdomar, hemlängtan. "Det är för litet sol och ingen ordentlig vinter i Kjöbenhavn!" Hvad är väl detta bullrande lif i den hvimlande mennisko-öknen mot den öfverväldigande stillheten i den eviga isens regioner, hvilken matt glans sprida ej ljusen ur Östergades prunkande butiker mot norrskenets flammande facklor på den mörkblåa himmelen, huru förblekna ej de stillfärdiga resorna med Europas "stora hundar" (hästar) vid jemförelse med den ystra, nerfspännande färden på obanade stigar efter ett halfvildt spann af tjutande eskimo-hundar, hvad äro "rödgröd med flöde" och dylika danskarnes älsklingsrätter mot de fettdrypande skälstekarne och andra Grönlands-delikatesser och, framför allt, hvilken eländig rol spelar ej den danska vintern med hela sitt otrefliga följe af slask och bar-mark, snufva, hosta & komp. mot den ärliga, friska, arktiska vintern? Äfven han längtar då efter våren, men blott för att få återvända till de älskade bygder i högan nord, och dit återkommen (så hafva åtminstone de försäkrat, hvilka jag träffat) lofvar han sig sjelf, att ej mera godvilligt begifva sig ut till söderns länder. Äfven i hans bröst vibrera strängar, som hviska "jag vill lefva, jag vill dö i norden."

ANDRA KAPITLET.

Grönlands vegetation nu och förr. — Djurlifvet. — Mineralier och meteoritlika jernblock.

Total-intrycket af det i föregående kapitel anförda torde blifvit temligen kyligt, och med medlidsamt småleende torde derföre mången tänka på den växtverld, som är dömd att frysa på Grönlands isiga jord. Dock — må vara, att den ej kan täfla med den, som söderns yppiga länder framammar, men förtjena ej de Floras anspråklösa barn, som under kamp mot de ogynnsammaste yttre förhållanden bilda lifvets förposter mot den eviga dödens rike, lika väl vår uppmärksamhet som deras förnämare slägtingar, som fortlefva ett klemigt lif i yppighet och frosseri? I förlitande på att svaret på denna fråga måtte utfalla jakande, inbjudas nu våra läsare till deltagande i en kort botanisk exkursion på Grönland.

Första intrycket af landet, då man från blidare nejder nalkas detsamma, är, uppriktigt taladt, föga intagande. Höga berg, hvilkas sidor, der de ej äro snöklädda, täckas af ofantliga stenskrammel, begränsa synfältet och se, såsom den gamle Cranz förklarar, ”helt mörkbruna och skallota ut.” Endast på de lägre sluttningarne synes en i grönt skimrande strimma, der en bäck slingrar sig utför branten eller en dalsänka erbjuder något skydd mot isiga vindar. Nedanför dessa berg utbreder sig ett isfritt lågland af omvexlande utsträckning (på sina ställen ända till 10 à 20 mil, kanske mera), men äfven detta ser i allmänhet lika ”skallot” ut. Intet träd eller större buske höjer sig öfver marken, gräsmattan är gles och fläcklik, endast sparsamt synas grönskande kullar, men dessa befinnas vid närmare undersökning vara tomtplatser och ruiner af gamla grönländska torfhyddor.

Knappt har man dock satt foten i land, förrän man blir ganska angenämt öfverraskad. Man kommer dit med hufvudet fullt af fantasier om vegetationens ytterliga torftighet — åtminstone var detta förhållandet med mig, ehuru botanist och ej alldeles obevandrad i kännedomen af den arktiska floran. Jag hade i Nord-Grönland väntat såsom totalbild något à la Spetsbergen, der de magra, låga växttufvorna tyckas vara liksom på måfå kringslungade, den ena hit och den andra dit bland de stensplittror, som täcka den nakna marken, och der några pilarter med trådsmal, i mossan krypande stam och 2 à 3 öfver densamma uppskjutande nagelstora blad bilda en hånande parodi på allt, hvad träd och buske heter. Lokaler med en ungefär dylik växtlighet saknas väl ej alldeles, isynnerhet på de yttersta klippstränderna, ty der spela mossor och lafvar hufvudrolen, endast sparsamt blandade med gräs, halfgräs, krypande viden och kråkris samt några få andra förnöjsamma växter. På andra lokaler, der hafsvindarnes välde är mera begränsadt, är förhållandet i allmänhet helt olika. Redan vid landstigningen visar sig der vår vanliga vass-lika strandråg (Elymus arenarius) i täta massor, jemte andra hos oss vanliga kustväxter, och sedan nästan för hvarje steg visa sig nya blommor. Ställer man kosan uppåt kullarne, isynnerhet på något skyddade ställen, befinner man sig snart i en region af risiga, nedliggande småbuskar, som af danska kolonisterna med ett gemensamt, fastän oegentligt, namn tituleras ”lyng.” Dvärgbjörk, kråkris, odon, lingon m. fl. täcka långa sträckor, och deribland prunka den nordiska alprosen (Rhododendron lapponicum) med sina högröda blomknippen och fjäll-ljungen (Andromeda tetragona och hypnoides) med sina snöhvita, liljekonvallelika klasar. Ännu högre upp, under de tvärbranta klippväggarne, der solens strålar kunna verka med full kraft och det nedsipprande snövattnet underhåller en ständig fuktighet, visar sig vegetationen ännu kraftigare. Ej blott fjällväxter uppträda der och nå en ovanlig yppighet, utan äfven åtskilliga gamla vänner från hembygden såsom maskrosen, blåklockan m. fl. trängas med den arktiska florans barn. Märkvärdigt nog var på flera ställen frodigheten och artrikedomen i beständigt tilltagande mot höjden. Den vackraste växtligheten

fann jag 2 à 3000 fot högt uppe på ett fjäll i den af europeer förr knappast besökta Nordfjorden på Disco-ön. De nedre sluttningarne derstädes föreföllo snarast ovanligt magra, men desto resligare blefvo växterna, ju högre upp man klättrade, och sammanväfde sig slutligen till en färgskiftande blomstermatta. Derifrån nedförde jag ej blott en rik skörd af blommor, utan ock en nära fjälltoppen anträffad ståtlig champignon, hvilken, efter köksvetenskapens alla reglor tillagad, broderligen delades mellan alla gunrummets ledamöter, hvilka enstämmigt vitsordade de små bitarnes fina arom och mer-smak. — Naturligtvis får man dock ej tänka sig ett obegränsadt crescendo i växtverldens frodighet mot höjden; de allra högsta fjällpartierna blifva allt mera växtfattiga och mossklädda, men ännu vid 4500—5000 fots höjd öfver hafvet kan man vänta att finna ett eller annat tiotal af blommor och gräsarter.

Af det redan sagda torde framgå, att Nord-Grönlands flora ej är att alldeles förakta, åtminstone sådan hon uppträder på mera gynnade lokaler. Och dock hafva vi ej ännu tagit de allra bästa i betraktande. Begifva vi oss in i de djupaste, mest skyddade fjordarne och framför allt till sådana ställen, der talrika källor *) ej blott rikligt vattna den omgifvande moss- och blomster-mattan, utan ock uppvärma marken, kunna vi flerestädes påträffa täta pilsnår af $1^1/_2$ à 2 alnars höjd, genom hvilka vandraren stundom endast med svårighet kan bana sig väg. En praktfull parasoll-(umbellat-)växt (Angelica) hinner der under den korta sommaren att utveckla ej blott en yppig bladmassa, utan ock stjelkar af ända till manshöjd och armstjocklek **). — Att i Syd-Grönlands djupa fjordar, der ett blidare klimat är rådande, ännu mera grönskande och blomstersmyckade platser kunna uppletas, torde ej väcka förvåning. Bergsluttningarne tyckas der ofta vara klädda af grönskande gräsmattor, men vid närmare undersökning visar sig denna grönska härleda sig af "Grönlands skogar" d. v. s. nedtryckta,

---

*) Detta gäller isynnerhet om Disco-ön, der källornas vatten stundom eger en ganska hög värmegrad, uppgående ända till $12^1/_2$ grader.

**) Dylika lokaler bruka vanligen benämnas Qvannit, Qvannersoit e. d. Då ofvannämnda Angelica i Norge, på Island o. s. v. benämnes Kvane, så är det mer än troligt, att grönländska språket från norräna-målet lånat detta namn.

spalier-formigt utbredda björkar och pilar. — Korteligen: jag är förvissad derom, att om jag kunde uppvakta de läsarinnor, som detta lilla arbete måhända kan finna, med Grönlands-buketter, skulle de med sina fjällvallmor, armerier, ranunkler, saxifrager, Pedicularis-arter, blåklockor m. m. betraktas ej endast med det flyktiga intresse, som allt mera ovanligt och långväga kan påräkna.

Naturligtvis kan det ej falla mig in att här företaga en fullständig presentation af alla dessa växter, hvilka under mitt Grönlands-vistande beredde mig så många njutningsrika stunder, men ej blott otacksam skulle jag vara, utan äfven ofullständig min skildring, om ej med några ord den växt omnämndes, som framför alla andra kan sägas vara den för Grönland i sin helhet mest karakteristiska. Säkerligen har under vandringar och resor i vårt land uppmärksamheten någon gång blifvit fästad vid en växtart, som i stora massor frodas på skogsbackar, gamla svedjeland o. s. v. Dess vetenskapliga namn är Epilobium angustifolium; af allmogen har den erhållit flera, såsom Himmelstraf, Stegört, Almokke, Kropp o. s. v., men intet af dessa torde vara allmännare kändt bland de mera bildade klasserna. Genom sin resliga växt, långa blomspira och blommornas högröda färg faller den genast i ögonen; säkert är, att af utlänningar, hvilka sommartiden besökt vårt land, mer än en i sina reseskildringar förklarat denna växt vara t. o. m. mera karakteristisk för den svenska vegetationen, än våra tall- och gran-skogar. Huru ståtlig den än är, måste man dock sanningsenligt medgifva, att den besegras af sin grönländske broder, E. latifolium. Visserligen är denne lågväxtare och mindre rikblommig, men i gengäld äro de purpurröda blommorna 3 à 4 gånger större. Härigenom och genom sitt uppträdande i täta massor kan den stundom gifva hela landskapet en blodröd färgton. Aldrig kan jag glömma den syn, som denna växt beredde mig under min förr omtalade färd i Waygattet. Från landets obekanta inre hade en brusande ström brutit sig väg genom den sönderfrätta klippväggen, och härifrån hade våldsamma vårfloder under tidernas längd till låglandet nedfört en oerhörd stenmassa, som nu bildade ett vidsträckt delta-land, hvarest floden, under

högsommaren splittrad i hundradetals rännilar, letade sig väg till hafvet. Hela detta delta af minst en fjerdingsvägs längd lyste på afstånd bländande rödt; vid närmare undersökning fanns förklaringen i de oerhördaste massor af frodiga Epilobium-tufvor, så tätt packade, att knappt någon annan växt bland dem kunde upptäckas. Jag skulle önska att till detta ställe, Anertussuk, kunna förflytta enhvar, som med hel eller half misstro mottagit min skildring af Grönlands vegetation; han skulle nödgas erkänna, att den grönländska blomstergudinnan åtminstone der visar ett synnerligen fagert, frodigt och rödblommigt anlete.

Trots allt detta kan dock den i dessa trakter resande européen ej qväfva en viss känsla af något saknadt, — och svårt är ej att finna orsaken härtill. Träd finnas ej och häraf alstras, medvetet eller omedvetet, en viss tanke på Svältorna och andra trädlösa bygder. Syd-Grönland är dock i detta afseende ej alldeles lottlöst: i det innersta af de djupa fjordarne och i mera klippförskansade dalar anträffas ej allenast en-, al- och rönnbuskar af stundom temligen aktningsbjudande dimensioner, utan äfven björkar, som t. o. m. antaga trädform. På landets yppigaste punkt, dalen Kingoa nära Tessermiut, kunna derföre grönländarne med nationalstolthet uppvisa några träd med så grofva stammar (ända till 8 tum i diameter), att man kan våga uppklättra i dem 2 à $2^1/_2$ alnar högt — och ändock räcka kronans grenar 1—2 alnar öfver hufvudet!

Emellertid kunna och få växterna lika litet i Grönland som i något annat land vara "kun til Lyst." Man må i populära och vetenskapliga arbeten huru ofta som helst påträffa försäkringar om eskimoernas uteslutande kött-diet, så strider dock detta alltför mycket mot menskliga naturens behof för att kunna vara sanning. Några kulturväxter bryr sig dock eskimoen ej om att odla, utan hemtar såväl sin vegetabiliska som animaliska föda från de håfvor, som naturen sjelf välvilligt räcker honom. På hafvets botten vagga urskogar af frodväxta tångarter, blandade med smärre alger af zirliga former och lysande färg, och häraf vet han, isynnerhet under hungersnödens dagar, att bereda sig födoämne. Än vigtigare äro dock de massor af bär, framför allt kråkbär och

odon, som finnas på fjordarnes strandsluttningar och hvilka förleda honom under sommarfärderna (hvarom framdeles skall talas) till ordentliga excesser i ätningsväg. Största delen förtäres väl på stället, men till njutning under vintern gömmes af kråkbären åtskilligt, fruset eller insyltadt på det traditionella grönländska sättet d. v. s. blandadt med lindrigt tuggadt skälspäck och förvaradt i skinnpåsar, såvida ej någon gång ett par kasserade skälskinnsbyxor eller någon annan klädespersedel förlänas med syltkrukas namn, heder och värdighet. På åtskilliga ställen kunna de dock äfven samlas under snön hela vintern om, och behöfva då blott blandas med små späckbitar för att genast vara färdiga till kalaset.

Härtill skulle en icke obetydlig mängd växter kunna läggas, hvilkas rötter, blad eller blommor i större eller mindre mängd förtäras, förnämligast dock såsom delikatesser. I främsta rummet förtjena häribland att nämnas de ofvan omtalade Kvanerne, hvilkas unga stänglar med lika begärlighet förtäras af eskimoen som af våra lappar. Äfven denna blir i Syd-Grönland, der den allmännare förekommer, syltad på ofvannämnda flottiga sätt. Deremot användes icke den ymniga cochlearian (skörbjuggs-växten), som väl kan anses af naturen ämnad till ett dessa trakters helsosammaste näringsmedel, men ett oväntadt uttryck af renlighetskänsla lägger härvid hinder i vägen. Den trifves nemligen bäst och når sin största frodighet på sådana ställen, der i forna dagar varit eskimo-kojor och dessas afskrädeshögar; äfven de i danska koloniernas småtäppor odlade grönsakerna hafva vi hört uppgifvas af grönländarne anses såsom orena såsom vuxna på gödslad jord.

Härmed hafva vi kommit in på ett ämne, som ej förtjenar att med tystnad förbigås. Af danskarne hafva nemligen under halfannat århundrade odlingsförsök blifvit gjorda, men resultaten äro ej stora. Intet sädesslag har någonsin, ej ens på de mest gunstiga lokalerna, kunnat bringas till mognad, och såsom en allmän regel kan man antaga, att ingen för frukterna eller fröna odlad näringsväxt, äfven om dessa skördas i omoget tillstånd (t. ex. sockerärter), lemnar ens ringaste afkastning. Endast i sydliga delarne blir potatisen i ringa skala på några ställen odlad, men

skörden är i allmänhet af så dålig beskaffenhet, att ny sätt-potatis årligen måste från Europa hemtas. Deremot finnas i de små trädgårdstäpporna vid samtliga kolonierna några sängar rofvor; sallat, rädisor, spenat och andra hastigt växande köksväxter saknas aldrig och uppnå ofta en sådan frodighet, att de vid hvilken exposition som helst otvifvelaktigt skulle prisbelönas. Men också fordras härför långt mera arbete än i våra bygder. Snön måste först bortskottas, svart jord derefter utsås för att befordra den qvarblifna snöns och isens upptöande, myllan ofta hemtas från Danmark, — och trots all möda och omtanka sköflas ej sällan allt af oförmodade snöfall och nattfroster. I drifbänkar får man stundom se några få gurkor och andra ömtåligare växter, ja på ett par ställen har man bestått sig den stora lyxen af små miniatyr-orangerier, i hvilka bland några blomsterväxter en eller annan kruka jordgubbar, sockerärter och dylika delikatesser kunna lockas till mognad. Grönländska hortikulturens triumf i denna väg utgöres, enligt en amerikansk resandes utsago, af ett litet, nu afsomnadt äppleträd, som ej blott kom till blomning, utan äfven satte en frukt, hvilken måhända hade nått full utveckling, om den ej beklagligtvis affallit i sin tidiga kart-ungdom.

Hittills hafva vi talat om vegetationen på de ställen, der man rimligtvis kan vänta sig en sådan, men Grönland kan dessutom i detta afseende uppvisa det, som gränsar till det otroliga. Att t. ex. gå upp på snöfälten och inlands-isen för att botanisera tyckes väl gränsa hardt när till vanvett. Och dock visar sig äfven der lifskraftens seghet under de mest ogynnsamma förhållanden. För något mer än 50 år sedan blef Europas vetenskapliga verld i hög grad öfverraskad genom det i dessa trakter gjorda fyndet af den s. k. röda snön, hvilken på långa sträckor gaf is- och snöfälten en ljus- eller högröd skiftning. Dylik har sedan blifvit uppmärksammad på nästan alla Europas fjäll, och genom noggranna undersökningar har man öfvertygat sig derom, att man här har framför sig en i sjelfva snömassan vegeterande växt, om ock af minsta slag, bildad af mikroskopiskt små, röda kulor. Till denna temligen länge kända snöväxt komma nu åtskilliga andra. Under den förr omtalade isvandringen, befanns inlands-isen nästan

öfverallt liksom koppärrig af 1—2 fot djupa cylindriska hål eller gropar af ett par liniers till flera fots diameter. I dessa anträffades en bottensats af gråaktig fin sand eller grus, och på denna upptäckte Doc. Berggren åtskilliga små växter, dels en aflång Diatomacé-art med genomskinligt, finstrimmadt kiselskal, dels andra liknande gröna kulor eller ytterst fina gulbruna flerböjda trådar. I ojemförligt större mängd förekom ännu en annan, som valt sjelfva isens yta till sin växtplats och som utgöres af korta, båg- eller halfcirkelformigt böjda, fina trådar, bestående af flera leder eller celler. Dess purpurbruna färg, som den fläckvis meddelar snön, gör, att den — liksom andra mörka föremål — från solstrålarne upptager en större värmemängd än den ljusa isen och att således ifrågavarande lilla algart spelar en ganska framstående rol såsom påskyndande isens smältning.

Vår botaniska utflygt nalkas sitt slut. Om ock resultatet af densamma blir det, att den växtverld, som nu pryder Grönlands kuster, är vida bättre än sitt rykte, huru obetydlig, huru torftig förefaller den ej vid tanken på den, som under försvunna sekler här frodats? I vidsträckta trakter af Nord-Grönland utgöras nemligen bergen af schiktade bergarter, hvilka i sig gömma otaliga aftryck af växter, som under långesedan förgångna perioder här grönskat; dessa berg utgöra ett slags herbarier af gigantiska dimensioner, och genom granskning af dem kan man bilda sig en ungefärlig föreställning af Grönlands forna utseende. I en jemförelsevis sen tid, dock säkerligen hundratusentals år före vår tideräknings början, under den s. k. tertiär-perioden, täcktes landet af stora skogar af såväl barr- som löfträd. Hufvudrolen kan man antaga hafva spelats af den i Florida och andra sydligare delar af N. Amerika förekommande sump-cypressen (Taxodium) och arter, närbeslägtade med det jätteträd (Sequoia), som för ett par årtionden sedan uppdagades i s. Californien och af indianerna erhållit benämningen "skogens moder." Derjemte funnos täta dungar af lönnar, almar, ekar, lindar, hassel, hagtorn och en mängd andra löfträd. Att under den tiden ett betydligt mildare klimat varit rådande är sjelfklart, liksom äfven att detta skifte i jordklotets utvecklings-historia varit mycket långvarigt. Åtminstone

tala de flesta tusen fot höga skifferbergen om mångtusende år, under hvilka de ur vattnet blifvit afsatta. På några ställen, isynnerhet längs Waygattets stränder, är massan af de i bergen befintliga växt-aftrycken så fabulös, att då klipporna af regn och frost söndersplittrats, man knappt kan upptäcka en enda bit, som ej bär märken efter växtblad. Man bokstafligen vadar i petrifikater. Våldiga förkolade stammar påträffas upprättstående i klippan, och der växt-lemningarne till ännu större massor hopats, finnas nu ej obetydliga stenkols- eller rättare brunkols-lager, af hvilka en del under sista tiden börjat något litet användas till fyllande af närboende danskars bränsle-behof.

Denna vegetation är ej den enda, som föregått den nuvarande. Under de svenska expeditionerna 1870 och 1871 har nemligen ådagalagts, att i ännu äldre tider, i den s. k. kritperioden, ett nästan tropiskt klimat och dermed öfverensstämmande vegetation varit rådande, så att fikonarter, präktiga ormbunkar, palmlika cycadéer o. s. v. här frodats — samt likaledes att åtskilliga årtusenden derförut de längesedan utdöda växtarter här varit bosatta, hvilka under den s. k. stenkolsformationen varit utbredda öfver hela jordklotet. Såsom sådana må vi nämna Calamiterna, de storväxta anherrarne till våra dagars fräken-växter, trädartade ormbunkar, de genom sina besynnerliga, i rader symmetriskt ordnade bladärr märkvärdiga Sigillarierna m. fl. Säkerligen skola ännu flera bilder af förgångna verldsperioder komma att erhållas, då Grönland en gång blifvit föremål för en väl behöflig, noggrannare naturhistorisk undersökning.

Den växtlighet, som än i dag här trifves, lemnar de nödiga betingelserna för tillvaron af en djurverld, åt hvilken vi nu vilja egna någon uppmärksamhet.

Främst bland landtdjuren ådrager sig renen vår uppmärksamhet. Detta vackra, öfver alla polartrakter utbredda djur *) har i fordomtima utan tvifvel här uppträdt i ofantliga massor

*) Ehuru renen i alla dessa trakter tillhör samma art, kan man dock urskilja flera racer. Den grönländska utmärker sig bland annat genom gröfre, mindre förgrenade horn, hvilka visa en viss tillnärmelse till elgens.

på de endast sommartiden af jägare besökta, isfria kuststräckorna. Ännu i dag saknas det icke, men är dock nu försvunnet från flera af de trakter, der det förut varit ymnigt, och äfven i de öfriga är antalet betydligt förminskadt. Orsaken härtill har man velat söka i skjutvapnens införande, och naturligtvis måste dessa åstadkomma ett större nederlag, än de förr använda bågarne och spjuten, isynnerhet som då äfven qvinnor och barn måste i jagten deltaga för att drifva djuren mot den lurande jägaren. Så tvärhastigt har dock aftagandet i renarnes antal varit, att förföljelse från menniskans sida näppeligen kan anses vara enda orsaken. Så t. ex. fäldes, om jag ej missminner mig de berättelsevis uppgifna siffrorna, i kolonien Holsteinborg för kort tid sedan på ett år öfver 30,000 djur, det derpå följande 2—3000, det dernäst omkring halfannat hundrade samt det fjerde icke ett enda eller på sin höjd några få stycken. Detta, i förening med en viss periodicitet i renhjordarnes uppträdande, har framkallat åtskilliga hypotheser, såsom t. ex. att de förföljda och skrämda djuren genom isfria passager tvärt öfver landet tagit sin reträtt till ostkustens nästan folktoma och till följd deraf mera fridsälla bygder — eller ock att midt i den stora isöknen finnas större eller mindre, grönskande dalar, renhjordarnes skyddade paradis, dit ingen blodtörstig jägare ännu funnit vägen. Dessa af förmodade vulkaner eller varma källor alstrade, isförskansade oaser tillhöra dock hittills endast fantasiens område; för tillvaron af ett varmare inland talar dock måhända det märkvärdiga, hittills ej fullt nöjaktigt förklarade faktum, att den vind, som derifrån blåser, i åtskilliga trakter är så mild, att termometern om vintern plötsligt kan stiga t. o. m. 25 grader, och att derigenom häftiga töväder inträffa.

Utom renen finna vi på fastlandet af fyrfota djur den ständigt hvita polarharen och dennes fiende fjällräfven, hvilkens hvita eller blågråa skinn lemnar ett ganska värderadt pelsverk. I hungerstider får den senare äfven tjena till födoämne och föredrogs, såsom sådant, åtminstone i fordomtima, framför hararne, som "varda af Grönländarne alldeles icke aktade." Större aktning, ehuru den yttrar sig såsom till otrolighet barnslig förskräckelse,

hysa de för ett djur, benämndt Amarok, som dock länge ansetts såsom endast i deras sagor förekommande. För några få år sedan lyckades man dock fälla ett exemplar deraf, och befanns det då vara den i Amerikas nordligaste trakter lefvande polar-vargen. Säkert är dock, att detta djur här förekommer endast tillfälligtvis samt att grönländarne i de allra flesta fall i sin fasa se amaroker i vanliga hundar.

Detta deras misstag är ock på visst sätt berättigadt. Eskimohunden, hvilken kan anses som grönländarens enda husdjur och som i de nordliga trakterna underhålles till betydlig mängd, eger nemligen i hela sitt utseende något så varg-artadt, att man lätt i honom kan tänka sig en amarokens halfciviliserade ättling. Den kraftiga växten, de upprättstående öronen, den lömskt skälande blicken, det obehagliga tjutet (i st. f. skällande) m. m. gifver honom ett från våra hundar ej litet afvikande utseende. För öfrigt ångrar jag nästan mitt uttryck "halfciviliserad", ty i sjelfva verket är eskimo-hunden en obändig, vildsint krabat. Otillgänglig för visad vänlighet, bibehåller han ständigt ett lömskt, grälaktigt och blodtörstigt sinnelag, och detta visar han ej blott mot sina likar utan äfven mot menniskor. Såväl barn som fullvuxna personer hafva flera gånger blifvit sönderrifna och uppätna; tillfällen, då den anfallne endast genom hastig hjelp kunnat räddas, äro ganska allmänna. Men också är den behandling, hundarne röna, i öfverensstämmelse dermed. Stryk, grundligt stryk få de, förtjent eller oförtjent, vid nästan alla tillfällen; deras boning är sommar och vinter i det fria, såvida de ej af gunst och nåd få söka sin tillflykt i den gång, som leder till boningshuset; födan få de sjelfva stjäla sig till, då deras herrar hemfört någon fångst, eller ock uppleta bland afskrädet eller bland musslor och andra sjödjur på stranden. Svält till yttersta grad är för dem något ej ovanligt, men också kunna de, då tillfälle erbjudes, genom otrolig glupskhet taga skadan igen. Dessemellan sönderslita och sluka de af behof eller okynne allt, hvad de af skinnvaror kunna påträffa, t. o. m. remmar och seltyg på hundslädorna, och mottaga derför den vanliga stryk-belöningen. Kort sagdt, deras lif är, om något, ett riktigt hundlif, till väsentlig del sammansatt af svält,

köld, slagsmål och prygel. Och dock hafva dessa djur en vigtig rol att fylla. I de nordliga trakterna sker nästan all samfärdsel vintertiden med deras tillhjelp, deras skinn lemna förträffliga pelsar, och mången gång måste de slagtas för att tjena till föda, då hungersdöden hotar deras egare. Stor jämmer uppstår derför, då dödliga farsoter bland hundarne börja härja, såsom på senare tider flera gånger inträffat.

Vi återgå till de vilda landtdjuren. Åtskilliga småfoglar lifva ej blott busksnåren utan äfven de ödsliga fjällslätterna med sitt muntra qvitter, falkar och ugglor ströfva (isynnerhet i de sydligare trakterna) omkring på jagt, men största uppmärksamheten ådraga sig dock de vackra snöriporna i brokig sommardrägt, hvilka vandraren esomoftast uppskrämmer. Med bullrande vingslag och sqvattrande läte skynda de sig undan, så långt deras makliga sorglöshet tillåter, och blifva sedan jägarens lätta byte*). Men äfven den mest mordlystne borde rygga tillbaka, när han påträffar riphönan med sina små kycklingar. Liksom vore hon dödligt sårad, släpar hon sig med hängande vingar och vacklande steg qvidande framför vandrarens fötter för att locka honom bort från de värnlösa ungarne, under det att dessa sprida sig och söka skydd bland buskar och stenskärfvor. Misslyckas denna krigslist, tvekar ej den annars allt annat än modiga fogeln att gå anfallsvis till väga mot störaren af hennes idylliska familjelif på de öde fjällsluttningarne. Exempel skulle kunna anföras derpå, att hon vid sådana tillfällen ej ens har respekt för Kongl. Flottans officersuniform.

Mer än både fyrfotadjur och foglar tilldraga sig under landtexkursioner insekterna uppmärksamheten, och härför behöfver man ej vara en speciell amatör af dessa småkryp. Visserligen fladdra, om ock sparsamt, brokiga fjärilar från blomma till blomma, vis-

---

*) "I stället för at gōma sig", säger Cranz, "emellan stenarne, sträcker han halsen i högden, och förråder sig sjelf genom sit korrande: när man måttar åt honom, blir han obekymrad stående; och om man med en sten jagar up honom, sätter han sig åter genast på en högd, och kikar på sin fiende. Endast om vintern bucka de sig ned på snön, för at dölja sig, liksom hade de mera förstånd när det är kallt, än vid varm väderlek."

serligen hör man det muntra surret af idoga jordbin och humlor, visserligen svärma nästan öfverallt flugor och andra yrfän af olika form och färg, men hvem har öga eller tanke för dessa, eller hvem kan tänka på någonting annat i hela verlden, då man en lugn och varm sommardag råkar ut för de milliarders milliarder mygg, som här bokstafligen göra luften tjock? Väl har jag förut i Skandinaviens nordligaste bygder haft den föga afundsvärda lyckan att göra bekantskap med dessa plågoandar, som der (om ock öfverdrifvet) uppgifvas stundom uppträda i så kompakta massor, att "man med en käpp kan helt tydligt rita sitt namn deri", men hvad jag der sett är en bagatell mot Grönlands myggrikedom. Från alla håll tillströmma dessa furier, inom några ögonblick är hela klädedrägten, hvad färg den än må hafva, förvandlad till helgrå af de sida vid sida sittande djuren, man vandrar liksom i en molnstod med en hel kometsvans af hvirflande och pipande följeslagare. Med flor och handskar, genom påstrykning af olja och tjära, amykos och karbolsyra söker man skydda sig för alla de giftiga gaddarne, men hvarje aldrig så litet blottad punkt uppspanas ögonblickligen. Öppnar man munnen för att beklaga sin nöd eller uttala sina föga vänliga önskningar om de objudna gästerna, flyga väl ej stekta sparfvar, men tjogtal myggor i densamma. Man vet sannerligen ej, om man skall blifva förtviflad eller gapskratta, när man ser sitt eget eller någon reskamrats ansigte på det barockaste sätt uppsvälla till en oformlig, rödskinande bulla, i hvilken ett par smala strimmor antyda ögonens plats. Korteligen: den korta sommarens fröjder förbytas häroppe alltför ofta i pina och vedermöda. Just de vackraste dagarne blifva de svåraste, och man är då färdig att utbyta värme, solsken och lugn mot köld, blåst och regn, hvilka kunna döda eller förjaga de svartalfer, hvilkas obehagliga sång genast väcker tankar om smärta, bulnader och störd hvila.

På samma sätt, som luften hvimlar af myggornas täta svärmar, är äfven hafvets såväl öfre som nedre regioner fylda af tusentals djur af de mest omvexlande, bizarra former. Ringmaskar, ej sällan med regnbågslikt skimrande färger, gräfva sina gångar i muddret, sjöstjernor och sjöborrar kräla långsamt på klipporna

bland hafssvampar och täcka koraller, oerhörda svärmar af små kräftdjur snurra omkring öfver allt och jaga hvarandra i de urskogar af tångarter, som bilda ogenomträngliga snår på hafsbottnen. Här har zoologen ett ypperligt tillfälle att fylla de medförda spritburkarne med s. k. zoologisk pickles, och han försummar det, minsann, ej heller; här hafva fiskarnes och sjöfoglarnes talrika flockar en outtömlig förrådskammare för tillfredsställandet af sin frosseri-lusta, och ännu mindre försumma dessa detta. Alkor, tejstar, lunnar och allt hvad de heta, dessa nordiska fogelarter *), ströfva i stora skaror omkring på hafvet, och längs kusten bilda måsarne, isynnerhet den vackra och här ymniga tretåiga måsen (tatterat, såsom grönländarne säga) de märkvärdiga kolonier, som benämnas fogelberg. Redan på långt afstånd hör man deras mindre harmoniska än ljudeliga skrän, och ledd deraf finner man snart vägen till en tvärbrant i hafvet nedstupande klippa, hvars alla afsatser äro garnerade af foglar till 1000- och åter 1000-tal. Hela luften hvimlar dessutom af dylika, och andra tusental gunga på vattnet. Tanken svindlar vid försöket att beräkna individernas antal, och förståndet vägrar att fatta möjligheten af en dylik djurlifvets koncentrering i dessa kalla, ödsliga nejder — men i stället för att hängifva sig åt dylika onödiga spekulationer, skynda de medföljande, mera praktiska eskimoerna att plundra så många bon, de medhinna, på ägg och ungar samt att visa sin oförlikneliga förmåga att äta, snart sagdt, huru mycket som helst och hvad som helst. Färska ägg eller med halffärdiga ungar äro lika smakliga; en annan åsigt beror blott på fördom. — Lika, om ej ännu mera talrik uppträder ejdern, såväl den vanliga som den hos oss sällsynta praktejdern. Under våra färder i de endast undantagsvis af såväl europeer som grönländare besökta fjordarne på Disco-ön, omhvärfdes vi ej sällan af det ena ejdermolnet efter det andra. Tusenden och åter tusenden af dessa vackra foglar åstadkommo genom sin flygt ett dån som af ett

*) Såsom bevis på deras talrikhet kan, efter Rink, anföras, att endast i Syd-Grönland kunde 1855 (ett ovanligt rikt år) de dödades antal anslås till 29,700 ejdrar och 68,550 alkor. Och dock fortgår äggplundringen med en hänsynslöshet och i en skala, hvarom man hos oss har svårt att bilda sig en föreställning.

brusande vattenfall. Tacksammare jagttillfällen för en ej skjutkunnig torde näppeligen erhållas, och de grepos äfven med begärlighet. Till och med fartygets salutkanoner laddades rikligt med kulor och affyrades på de förbiskyndande skockarne. Resultatet af denna egendomliga fogeljagt med ångbåt och kanon blef väl ganska godt, men skulle säkerligen blifvit ännu bättre, om ej våra matrosers och båtsmäns ifver narrat dem att på måfå affyra skotten, genast foglarne på orimligt långt håll visade sig.

Åtskilliga andra bland de grönländska foglarne skulle vara väl förtjenta af en närmare bekantskap, men tiden räcker ej dertill. Vi lemna dem derföre, både sådane som på senare tider blifvit iakttagna, som mera fabulösa, af äldre författare anförda, af hvilka en skall utmärka sig derigenom, att den "icke på landet lägger och värper sina två ägg, utan i tvenne hålor emellan kroppen och vingarne"; andre "äro så folk-ilskne, att de anfalla grönländarne i deras tält." I stället skola vi taga i betraktande några af de fiskarter, som för eskimoen äro af större gagn.

I främsta rummet torde dervid böra nämnas den strömmingslika "angmaksætten" eller loddan, såsom hon i Norge kallas. Vissa tider på året går denna, med vår nors närmast beslägtade småfisk i så oerhörda och packade skaror in i fjordarne, för att der lägga sin rom, att den t. o. m. med blotta händerna kan tunntals uppösas. Åtskilliga rusa i sin ifver sjelfva upp på land. Genom denna sin talrikhet och lätta fångst blir angmaksætten för grönländaren ett synnerligt vigtigt födoämne, och dessutom användes den i torkadt tillstånd äfven stundom såsom foder åt det ringa antal boskaps-kreatur, som af danskarne underhållas på Grönland. — För öfrigt har enhvar grönländare, äfven den svage och orkeslöse, en god hjelp för lifvets uppehälle i den massa fisk, hvaraf hafvet hvimlar. Om ej torsk eller småflundra, sej eller nepisætt (sjurygg, Cyclopterus lumpus), hälleflundra eller kabiljo vill bita på hans krok, så kan han vara temligen viss att snart erhålla några af de fula ulkarne (simporna) med det oproportionerligt stora hufvudet, förfärliga svalget och vattenödle-likt röd- och svartfläckiga skinnet. Dessa utgöra ock under betryckets dagar en vigtig beståndsdel af den dagliga kosten. — Under som-

maren lemna en mängd åar och bäckar tillfälle till fångst af delikat laxöring, och ehuru nät dervid spela den vigtigaste rolen, kan man ock lyckas med vida simplare fångstredskap. Man känner blott med handen efter, hvar fisken står stilla under den af strömmen undergräfda strandbrädden, förer handen sakta under fisken — ett kraftigt tag och fångsten är gjord! Dock lärer man dervid behöfva hafva så mycket instinkt, att man griper tag framvid hufvudet och ej i den hala stjerten.

Återstår nu bland fiskarne blott att nämna håkjäringen eller den arktiska hajen. Detta glupska rofdjur fångas i stor mängd, nästan endast för lefverns skull, ty köttet kommer blott i nödfall eller såsom hundföda till godo. Lefvern, som är så stor, att den fyller $^1/_6$—$^1/_2$ tunna, är deremot för sin fetthalt af stor vigt; vid tranbränning lemnar den omkring 50 procent tran. Detta fiske, som i hög grad underlättas af djurets snålhet och tröghet, försiggår i Syd-Grönland hufvudsakligast på hösten, men i Nord-Grönland om vintern, då vakar huggas för lockbetes utsättande. Har fisket gått lyckligt, kan man på isen få se hundradetals, ja ett par tusen lefver-beröfvade hajkroppar af 4—9 alnars längd, som endast delvis kommit hundar, räfvar och korpar till gagn, innan de återgifvas till hafvet.

Då det är fråga om hafvets innevånare, vore det i sanning obilligt att ej nämna de kolossala hvalarne, hvilkas uppenbarelse, ehuru i de grönländska farvattnen ingalunda ovanlig, alltid gör ett visst afbrott i seglingens enformighet. Om man ock sett detta skådespel otaliga gånger förut, fröjdar man sig dock på nytt vid åsynen af den vattenstråle, som hvalen ljudeligt stånkande sänder mot höjden, innan han låter sin breda rygg hvälfva upp öfver vattenytan. Säkerligen är dessa kolossers antal i de nordiska hafven nu mycket mindre än förr, då, enligt Pontoppidans försäkran, "sjön vid norska kusten från Stavanger till Trondhjem, en sträcka af 60 mil, genom de många tusende hvalfiskar, som jaga fiskarne till land, föreställer liksom en enda stor stad, hvars skorstenar ryka, såsom man sig kan inbilla de ur deras blåsrör uppstigande vattenstrålar." Särskildt är denna förminskning uppenbar, hvad beträffar den s. k. Grönlands-hvalen, hvilken i det

mot kölden skyddande späcklagrets tjocklek öfverträffar alla sina slägtingar, men också derföre blifvit mest förföljd. För närvarande är dess förekomst vid Grönlands kuster så sparsam, att alla de hvalfångare-stationer, som danska regeringen med stor kostnad der anlagt, måst öfvergifvas eller äro sin undergång nära. Öfriga hvalarter kunna till följd af mindre späckrikedom, i förening med större vildhet och styrka, ej med hittills vanligen brukade fångstredskap blifva föremål för någon synnerligen lönande jagt*).

Allmännare än hvalarne äro de flera slag af delfiner**), hvilka ystert tumla omkring i vågorna eller spritta högt upp i luften. Bland dessa är det egentligen blott tvenne, som utgöra föremål för fångst i större skala, nemligen den för sin snöhvita hud utmärkta hvitfisken samt den besynnerliga narhvalen, som, när vintern kommer, lemnar sitt egentliga hem ofvan Amerikas nordligaste kuster och då i Nord-Grönland blifver ett ifrigt eftertraktadt byte. Den spiralvridna, ända till 3—4 alnar långa framtand, som likt ett hvasst spjut sticker rakt framåt, säljes nemligen såsom elfenben till högt pris. I forna tider, då man ansåg denna tand sitta i pannan på det fabulösa djur, som kallades "enhörning" och som än i dag tjenar till sköldhållare på månget lands (t. ex. Englands) och adlig familjs vapen, uppskattades den ännu högre, framförallt af lifrädda tyranner, alldenstund den antogs betaga allt gift dess verkan***). Än i dag hålles den i Ost-

*) Dessas utrotningstid är dock nu äfven kommen genom normannen Svend Föyns exploderande harpuner.

**) För kuriositetens skull anföra vi, hvad gamle Cranz anför om ett slag häraf, som "Grönländarne kalla Ardluit. Hvaräst desse låta se sig, där fly alle Sjählar bort, ibland hvilka de anställa en fuhl lek. Ty de äro så behändige at fånga desamma med munnen och fenorna, at man ofta ser dem lastade med sex Sjählar; i det de släpa bort en i munnen, et par under hvarje fena, och äfven en under rygg-fenan."

***) "Emellan Enhörnings-horn och Förgift", säger en gammal Historia animalium, "skal vara så stor antipathie och naturlig vidrighet, at thet förra svettas när thet lägges bredevid thet senare. Förgiftadt vattn skal blifva hälsosamt när något af thetta Hornet lägges theruti." Detta är orsaken, hvarföre "enhörningen" ofta användes såsom apotheksvapen. — Det är frestande att lemna en liten skildring af alla de lärda beskrifningar, gissningar och strider, hvartill detta fabeldjur gifvit anledning. Ännu i slutet af 17:de och början af 18:de århundradet ansåg flertalet detsamma existera. Det beskrefs och afbildades oftast så-

Indien så helig, att för några år sedan priset mångdubblades derför, att en ostindisk nabob byggde ett stort tempel, till hvars prydande oerhörda massor af det heliga enhörnings-hornet (d. v. s. narhval-tänder) à tout prix måste anskaffas.

Vigtigast af allt är dock för grönländaren de skälar, hvaraf hafvet ej sällan hvimlar. Dessa tillhöra ej alla samma art, utan fem, olika till storlek, form, färg och användande. I största mängd förekomma tvenne mindre arter (den spraglede Sæl eller Kassigiak, Phoca vitulina, och Fjordsælen eller Neitsek, Ph. hispida), förnämligast i närheten af de ställen, der inlandsisen i form af isströmmar utvältrar i hafvet. Årligen torde af dessa dödas 50 à 70,000 stycken. Bland de större arterna är Sortsiden (Attak, Ph. groenlandica) af stor betydenhet, då årliga fångsten kan anslås till 30—36,000 stycken, hvaraf största delen fälles i Syd-Grönland. De öfriga tvenne, Klapmytsen (Cystophora cristata), af hvilken de äldre hanarne ega den förunderliga förmågan att utspänna skinnet på hufvudets framdel till en luftfyld säck eller blåsa, och den vanligen omkring 5 alnar långa Remmesælen (Urksuk, Ph. barbata) dödas väl i mindre antal (den förra omkring 2—3000, den senare 4—600), men äro icke dess mindre af stor betydelse, ej minst derför, att de i Syd-Grönland infinna sig i förening med storisen, hvadan dennas ankomst är liktydig med skälfångst och glada skälkötts-kalaser. — Skälarne äro föröfrigt grönländarens allt i allom; utan dessa skulle han ej kunna existera och hela Grönland skulle då förmodligen

som en häst med långt horn i pannan och ett sådant ansågs som en skatt af ända till 100,000 guldens värde. Men också var enhörningen mycket sällsynt och de lärde tvistade om hans rätta hemland. Fångsten var äfven svår, men efter "han har stort tycke för Fruentimber", kunde den ske derigenom, att någon "ung, stark och frimodig jägare kläder sig i sköna Fruentimbers kläder och smörjer sig med en slags välluktande salfva." Lockad häraf kommer enhörningen och, lik en annan Simson, lägger sig för sin falska skönas fötter, låter klappa sig och beröfvas sitt vackra horn. — Man kan lätt föreställa sig, hvilken uppståndelse det blef, ej minst bland egare af dylika horn samt säljare deraf, då några vågade påstå enhörningshorn vara narhvals-tänder, ja man drog t. o. m. i tvifvelsmål, huru det stod till med dessas religion, då deras satser ansågos strida mot yttranden i Gamla Testamentet (t. ex. Ps. 29 v. 6, Job kap. 39 v. 12, Esaias kap. 34 v. 7).

blifva en ödemark, som endast tillfälligtvis besöktes af någon hvalfångare eller nyfiken turist. Men nu finnas lyckligtvis skälar i mängd och af dessa erhållas föda och kläder, vapen och båtar, ljus och bränsle — kort sagdt, allt hvad eskimoen behöfver. Skål är derföre för honom sammanfattningen af all jordisk lycksalighet och t. o. m. i de aflidnes saliga boningar förestälde sig de hedniska grönländarne oräkneliga skälar falla ett lätt byte för jägaren. Ej under då, att de första missionärerna i början rönte föga bifall vid sina skildringar af himmelens fröjder. Såvida ej der funnes riklig tillgång på skälhundar, ansågo sig grönländarne hafva hvarken nytta eller nöje af en vistelse derstädes.

Härmed skulle jag kunna sluta skildringen af Grönlands djurverld, såvida jag ej vore viss derom, att mången gjort sig bestämd räkning på att få höra ett par andra djurarter omnämnas, hvilka anses såsom alldeles karakteristiska för alla polarländer, nemligen hvalrossen och isbjörnen. Också saknas de ej helt och hållet. Den förstnämnda visar sig någon gång, isynnerhet vintertiden, mera som turist här och der längs kusten och har dessutom bibehållit sig såsom fastboende i en af menniskor obebodd sträcka på vestkustens mellersta del, der den tyckes med våld vilja försvara sig mot alla inkräktare. Åtminstone frukta grönländarne att begifva sig in på detta område och hafva uppskakande berättelser att förtälja om folkilskna hvalrossars anfall på bräckliga skinnbåtar samt roddarens ömkliga död under deras fruktansvärda betar. — Hvad åter beträffar de föreställningar om isbjörnen, hvilka ej äro just ovanliga i Sverige, så eger med dem alldeles samma förhållande rum, som med Parisarnes antaganden om den vanliga björnen i vårt land. Isbjörnen synes i allra största delen af Vest-Grönland ej oftare, än man ser den svarta fyrfotade lunka omkring på Stockholms gator. Endast till de allra nordligaste och sydligaste danska kolonierna kommer årligen en eller annan silfverpelsad potentat från sina mera fridsälla boningar i nordligaste trakterna kring Baffinsbay eller Grönlands nästan obebodda ostkust, men besöket blir ej långvarigt, innan han stupat för ifriga jägares kulor. I forna dagar, då skjutvapnen ännu voro okända eller sällsynta, förekom han allmännare och vå-

gade t. o. m. göra inbrott och hemgång i grönländarnes kojor. I mans minne finnas ett par exempel på dylikt, men säkert är, att vi, deltagare i 1871 års färd, som bespetsat oss på hans närmare bekantskap, ej nog kunde förarga oss öfver hans alltför stora sällsynthet.

För fullständighetens skull borde väl äfven husdjuren omtalas, men derom är föga att säga. Om man undantager hunden, som förut blifvit nämnd, så utgöras de öfriga af ett à två tjog nötkreatur och ett något mindre antal får i sydligaste kolonien samt omkring ett hundrade-tal getter, något mer spridda. Denna boskapsskötsel idkas så godt som alldeles uteslutande af danskarne och uppgifves aldrig kunna synnerligen uppdrifvas, då insamling af tillräckligt vinterfoder skall vara förenad med de största svårigheter. Underligt synes det derföre, att ej renskötsel här bedrifves, då den utan gensägelse skulle kunna lyckas, såvida ej folkets lynne och ovana dervid möjligen lägga oöfverstigliga hinder i vägen. — Foga vi till de redan nämnda husdjuren höns, som här och der underhållas, samt en eller annan katt, gris, dufva och gås, så är hela den tama djurpersonalen presenterad.

Allt, hvad här blifvit yttradt om såväl djur- som växtverld, afser egentligen förhållandena på Grönlands vest-kust, men detsamma kan ock i det allra närmaste tillämpas på sydliga delen af ost-kusten. Denna är dock blott af en enda europeisk resande besökt och ofvanom den punkt, der han nödgades vända, vidtager en lång sträcka, om hvilkens naturförhållanden vi veta platt intet. De oerhörda ismassor, som hela året packas mot kusten, i förening med det nordliga läget gifva oss anledning att antaga, att en synnerlig torftighet och fattigdom så i det ena som andra afseendet der är rådande, men möjligt är ock, att vi härutinnan misstaga oss. Än högre upp mot norden har nemligen den andra tyska polarexpeditionen under den käcke Kapten Koldewey's befäl gjort upptäckter, som ådragit sig en stor och välförtjent uppmärksamhet.

Förut har blifvit omtaladt, huru det ena af expeditionens fartyg förliste, under det att det andra ("Germania") öfvervintrade vid den lilla Sabine Island. De exkursioner, som härifrån under hela uppehållet med beundransvärd ihärdighet och skick-

lighet gjordes, lemnade ej ovigtiga bidrag till kännedomen om dessa trakters geografi och naturförhållanden. Resultatet, hvad dessa senare beträffar, var, att vegetationen kan anses såsom ett medelting mellan Vest-Grönlands och Spetsbergens, temligen mager om ock intressant, samt att djurverlden, om man förbiser de här upptäckta moskus-oxarne, ej var synnerligen afvikande från den, som förefinnes i likartade trakter på norra vest-kusten, blott med en större rikedom på hvalrossar och isbjörnar. Dessa senare uppträdde i sådan mängd och så närgångna, att expeditionens medlemmar en tid bortåt voro bokstafligen belägrade, äfvensom att en af naturforskarne af en dylik polar-herre blef gripen och bortsläpad, så att han, illa tilltygad, endast med möda af tillilande reskamrater kunde räddas.

Expeditionen var färdig att återvända, visserligen med godt, men ej synnerligen oväntadt resultat. Då gjordes, alldeles i elfte timman, en upptäckt, som hos hvarje annan polarfarare sedan torde hafva mer än en gång väckt lystna tankar på en visit i dessa trakter. Helt oförmodadt påträffades ett trångt inlopp till en hittills okänd fjord, i hvilket man inträngde för att, snart sagdt för hvarje ögonblick, mer och mer förvånas. Man fann fjorden allt djupare och djupare skjuta in i landet, delande sig i flera grenar, men något slut på dessa kunde ej upptäckas. Vattnet och luften blefvo varmare, ju längre in man kom, väldiga floder med storartade vattenfall brusade utför fjällbranterna, gigantiska glacierer med azurblå is nådde här och der ned till hafvet och gåfvo upphof åt simmande, fantastiskt formade isberg. Hela sceneriet var ett det mest praktfulla, man kunde tänka sig, och påminde högligen om de mest storartade i Alperna. För att göra likheten ännu mera slående, reste sig i fonden tvenne trotsiga fjälltoppar, hvilka i höjd närmade sig Mont Blanc och Mont Rosa.

Det var dock ej blott dessa herrliga landskapsvuer, som väckte de resandes glada förvåning. Växtverlden visade en för dessa trakter ovanlig frodighet, påminnande om den, som anträffas på de mest gynnade lokalerna i nordliga Vest-Grönland, och lemnande näring åt en lika rik som märklig djurverld. Stora

hjordar af ej blott renar, utan äfven klumpiga, långraggiga moskus-oxar betade snart sagdt öfverallt på de frodiga gräsmattorna; harar, hermeliner, fjällemlar, ripor, falkar, ugglor, vildgäss, snäppor — kort sagdt, en mängd af djurarter hvimlade nästan allestädes. Och öfver allt detta hvilade en fred, nästan en oskuld, som man vore frestad att kalla helig. Menniskofot torde näppeligen, om ej tillfälligtvis, hafva trampat denna jord *) och djuren lefde derföre i den menlösaste okunnighet om faror och förföljelser från menniskans sida. Förvåning var uppenbarligen den enda känsla, som de vid hennes åsyn visade. Att här tala om jagt är nästan oegentligt, då skytten utan vidare kunde gå nästan inpå sitt utsedda offer, såvida han ej föredrog att vänta, tilldess någon ren eller buffel kom till honom för att tillfredsställa sin nyfikenhet. Man vore frestad att antaga, att polarländernas paradis här var beläget, och hvem undrar, att de tyska resenärerna önskade längre här uppehålla sig? Förgäfves! Ångmaschinen, redan förut flera gånger hoplappad, vägrade att göra tjenst och så måste de, efter ett par dagars uppehåll derstädes, så fort som möjligt arbeta sig ut ur denna herrliga "Kaiser Franz Josefs Fjord."

Återstår för att afsluta våra naturalhistoriska skildringar att nämna något om de märkligare stenrikets produkter, som Grönland har att erbjuda. Härvid nödgas jag fatta mig temligen kort, och ehuruväl jag skulle kunna förebära, att en större utförlighet i detta afseende icke kan påräkna en större publiks intresse, är det dock bäst att erkänna, att egen okunnighet är den egentliga orsaken till den knapphändiga framställningen. Att Grönland är sten-rikt, är uppenbart genast af den omständigheten, att synkretsen, hvarthelst man än skådar mot land, närmare eller fjärmare begränsas af berg, som på vestkusten kunna nå ända till omkring 6000 fots höjd. Att dessa berg på olika sträckor äro byggda af

*) Då Clavering 1823 besökte den ögrupp, vid hvilken Germania 1869—70 öfvervintrade, fann han der en liten koloni af 12 personer. Förfallna kojor och andra märken efter forna bebyggare funnos visserligen af den tyska expeditionen, men ingen menniska syntes och allt antydde, att ingen der funnits på minst 20 år. På fastlandet funnos äfven dylika koj-ruiner, särskildt vid Cap Franklin, som ligger vid den nu beskrifna fjordens mynning.

olika material, faller genast i ögonen. Hufvudmassan tillhör visserligen urformationen, men dessutom påträffas i en del af Syd-Grönland sandsten samt i en stor sträcka af Nord-Grönland åtskilliga schiktade bergarter (ofta med petrifikater) samt trapp eller basalt, hvilken ej sällan sönderspricker i väldiga, reguliärt sexsidiga, upprättstående pelare.

Huru vigtiga dessa olika bergarter än äro, såsom utgörande sjelfva Grönlands grundstomme samt såsom upplysande de skapelse-åldrar, som detta land upplefvat, spela de dock i eskimoens lif en ytterst underordnad rol, och detsamma gäller äfven om alla öfriga mineral-rikets alster. I fordomtima, innan europeerna hitfört jernet *) och alla vapen sålunda måste inom landet förfärdigas, voro naturligtvis åtskilliga stensorter synnerligen vigtiga såsom lemnande bättre material än de öfriga till pil- och harpunspetsar, skinnskrapor m. m., men detta stenarnes användande är nu totalt förbi, om man undantager den s. k. vægsteenen (täljsten, ett slags talkskiffer), som ytterst lätt låter bearbeta sig till de allmänt begagnade lamporna. Ej heller gömma bergen, så vidt man vet, rikedomar af ädla eller oädla metaller, hvilkas bearbetning skulle vara lönande. Visserligen har man funnit spår af gediget silfver, koppar-, bly- och jernmalm, graphit m. m., men i så ringa mängd eller under sådana förhållanden, att de gjorda försöken till deras tillgodogörande totalt misslyckats. Vigtigare är, och än mer torde blifva, användandet af de brunkol, som i norra Grönland flerestädes förekomma, stundom i ej obetydliga samt lätt tillgängliga lager. Dessutom finnes vid Ivigtoot i Arsut-fjorden i Syd-Grönland ett för öfrigt mycket sällsynt mineral, kryolith, i sådan mängd, att dess brytning och export till Danmark och N. Amerika gifvit upphof till den enda nu existerande gruf-driften i Grönland, besörjd af ett enskildt bolag, under det att för öfrigt all spekulation och trafik bedrifves under danska regeringens öfver-

*) Alldeles okändt var dock säkerligen icke jernet, förrän det hit infördes af europeiska sjöfarande, ty dels — såsom straxt skall visas — fanns gediget jern i sjelfva landet, dels hade jernstycken tvifvelsutan hitkommit med de skeppsvrak eller spillror deraf, som hafsströmmar uppkastat på stränderna.

inseende och för dess räkning. Man hade hoppats, att kryolithen skulle blifva af stor betydelse för produktionen af aluminium (lerjords-metallen), men omkostnaderna för densammas beredning af detta material blifva alltför dryga. Deremot nyttjas den till beredning af soda samt en i färgerier mycket användbar lerjord. Af grönländaren blifver den begagnad till helt annat ändamål: den pulveriseras och snusas.

Mera allmänt intresse än de nu anförda mineralierna erbjuder utan tvifvel det, som utgjorde sjelfva orsaken till 1871 års expedition, nemligen de oformliga block af gediget jern, som 1870 upptäcktes nära Disco-öns sydvestra spets och genom Kaptenerna Friherre F. W. v. Otters och M. v. Krusenstiernas försorg derifrån afhemtades. Ehuruväl jag ingalunda kan eller vill göra ringaste anspråk på att vara sakkunnig domare angående dessa jernblocks rätta natur, anser jag mig dock vara förbunden att om dem nämna några ord. Dessförinnan vill jag blott framhålla, att deras ombordtagande från den öppna, för svårt vågsvall utsatta, af hopvräkta kullerstenar och klippblock bestående, öde stranden måste anses såsom ett verkligt mästerstycke af klok beräkning, oförtrutet arbete och oöm ihärdighet. Särskildt framstår detta tydligt, då man besinnar dels den ringa arbets-styrkan och den korta tiden, på hvilket detta arbete utfördes, dels stenarnes läge i sjelfva "fjæren", hvarigenom de under hela flodtiden lågo under vattnet och arbetstiden sålunda förkortades till blott hälften. Lägg härtill en temperatur af blott 2 à 3 grader i vattnet, deri de arbetande ofta flera timmar i sträck måste stå ända till midjan, äfvensom otillräcklig hvila i de provisoriska tälten, der blodtörstiga myggor svärmade i tusental, och enhvar måste skänka sin högaktning och beundran åt våra hederliga sjömän, som under oafbruten glädtighet och oförtrutenhet ifrigt täflade med hvarandra att enhvar på sig sjelf taga den största bördan. Men också funno de sina chefer, till hvilka de alltid varit vana att skåda upp med vördnad, tacksamhet och tillgifvenhet, ständigt bland sig, delande deras mödor och aldrig sparande sig sjelfva och sina krafter. På 10—11 dygn var allt undangjordt och, trots flera hotande tillbud, hade ingen olycka inträffat, icke så mycket som ett finger skadats.

Redan Ross hade under sina polarfärder funnit eskimoerna i de nordligaste trakterna ega redskap af ben, i hvilka tunna, med stenar utbultade jernplattor blifvit fästade till skärande egg*). Detta jern uppgafs vara hemtadt från några stora block, liggande någonstädes på kusten norr om de danska kolonierna, och alldenstund gediget jern af telluriskt (jordiskt) ursprung ej med full säkerhet är kändt annat än som små flittror eller gryn, antog man sagda jernblock vara jern-meteoriter. Sedermera har D:r Rink på ett par ställen inom Danmarks grönländska kolonier lyckats påträffa gedigna jernklumpar, äfvensom koloni-bestyraren Rudolph i barlast, som hemtats vid Fortunebay på Disco-ön, funnit ett dylikt jernstycke. Alla dessa hafva äfven blifvit räknade såsom meteoriter, ehuruväl den utmärkte danske geologen Forchhammer på grund af den chemiska sammansättningen ej är fri från tvifvelsmål angående ett af desamma. Nickelhalt, som ansetts utgöra ett karakteristiskt kännetecken på meteorjern, saknas dock icke.

Under sin resa i Nord-Grönland 1870 uppmanade Prof. Nordenskiöld grönländarne på Disco-ön att noga efterspana dylikt jern, och vid sin återkomst till Godhavn. från en längre utflygt möttes han af den glädjande underrättelsen, att åtskilliga såväl större som mindre klumpar blifvit upptäckta. Han begaf sig naturligtvis genast till platsen, belägen ett par mil från ofvannämnda Fortunebay, och hade den fröjden att skåda trenne så stora, att han omöjligt kunde tänka på deras hemförande med de resurser, som då stodo honom till buds. De väga nemligen i rundt tal respektive 10,000, 20,000 och 49,000 skålp. Deremot kunde åtskilliga smärre medtagas, några af rätt aktningsvärd tyngd.

Väges detta, sålunda upptäckta jern endast på den praktiska nyttans vågskål, skall dess värde säkerligen ej befinnas synnerligen stort, men helt annat blir förhållandet från vetenskaplig synpunkt. Vi ega då framför oss för naturvetenskapliga samlingar ytterst dyrbara stuffer, och detta deras värde torde kunna anses lika stort, vare sig de befinnas vara af telluriskt eller kosmiskt ursprung, vare sig de äro bildade på platsen eller hafva såsom

*) Dessa redskap finnas nu förvarade i British Museum i London.

meteoriter nedfallit ur verldsrymden *). Hvilketdera är förhållandet, torde ännu ej vara afgjordt, ty kraftiga skäl tala för såväl den ena som den andra åsigten. Professor Nordenskiöld har bestämdt förfäktat deras meteorit-natur, andra forskare veta vi hysa motsatta åsigter. För att nämna min egen öfvertygelse, ehuru den näppeligen för någon annan än mig sjelf kan vara af betydelse, så håller jag före, att ytterligare noggranna undersökningar, äfven på sjelfva fynd-orten, äro af nöden, innan alla de fakta blifvit kända, hvarpå ett fullgiltigt slutpåstående kan grundas. För n. v. betecknas frågans ställning bäst af en naturforskares halft skämtsamma, halft allvarligt menade yttrande: "jag ser ingen rimlighet, att detta jern är af kosmiskt ursprung, men så finner jag också det vara omöjligt, att det är af telluriskt." En dylik, af sins emellan skenbart stridande fakta alstrad villrådighet torde ligga till grund för den försigtighet, hvarmed Kongl. Vetenskaps-Akademien i sina officiella utlåtanden aldrig talar om de grönländska meteoriterna, utan städse om "jernblock af meteoritlikt utseende." Äfven de tvenne yngre svenska geologer, hvilka på ort och ställe haft tillfälle att iakttaga dem och sedan öfver deras sammansättning m. m. meddelat sina iakttagelser, hafva synbarligen ej stadgat sin öfvertygelse; den ene (Th. Nordström i Öfvers. af K. Vet. Ak. Förh. 1871 n. 3 & 4) slutar sin afhandling med ett utdrag ur sin dagbok, hvars sista ord äro: "— quæstio an" således: meteoriter eller ej?", under det att den andre (G.

---

*) Bland åtskilliga andra egendomligheter, som göra dessa jernmassor i hög grad intressanta, finnes en af lika svårförklarlig som förarglig beskaffenhet. Ehuru de på Grönland säkerligen legat årtusenden utsatta för väder, vind och våg utan att hafva undergått synnerligen stora eller ingripande förändringar, förvandlas största delen af dem mycket snart, sedan de inlogerats inom hus, på det sättet, att de först börja utsvettas en gulaktig vätska och sedan sönderspricka samt snart derefter sönderfalla till grus och pulver. Till och med den största af de hemförda stenarne har, oaktadt de kostbara försigtighetsmått, som vidtagits, visat tecken till en dylik förvandling, som hotar att tillintetgöra densamma, såvida man ej lyckas att hejda förvittrings-processen. Deremot har såväl stenen n. 2, hvilken tillfallit Danmark, som n. 3, som tillerkänts Prof. Nordenskiöld såsom privat-egendom, enligt de uppgifter, jag erhållit, ej visat spår till förstöring, förmodligen derföre att dessa legat utan skydd i det fria, utsatta för regn och annan nederbörd.

Nauckhoff, Om förekomsten af gediget jern i en basaltgång vid Ovifak i Grönland), efter framkastande af ett par spörsmål angående detta jerns och dermed åtföljande bergarters ursprung, till sist förklarar: "detta är frågor, för hvilkas lösning undersökningar, mera utförliga än dem, jag kunnat göra, äro af nöden och som, enligt mitt förmenande, först genom en omfattande sprängning djupt ned i gången *), kunna finna en fullkomligt nöjaktig förklaring."

Af fruktan att alltför mycket förirra oss på detta intressanta fält, der man lätt kan fastna i polemikens snaror, sluta vi helt tvärhastigt betraktandet af detta tvifvel underkastade meteorjern och på samma gång detta kapitel.

*) Med "gången" afses en basaltgång, omkring 65 fot från de stora jernblockens fyndort, i hvilken finnas 1—1 1/2 tum breda ådror, i rader ordnade och med hvarandra genom fina jernsträngar förenade klumpar, fjäll och gnistor af mer eller mindre oblandadt, gediget jern. Det är just en dylik det gedigna jernets förekomst i fast häll, som väckt tvifvel om dess meteorit-ursprung.

TREDJE KAPITLET.

Grönlands första upptäckt. — Kolonisering af nordmän. — Vinlands upptäckt. — Kristendomens införande. — Nordmanna-koloniernas undergång. — Grönlands andra upptäckt. — Hans Egedes ankomst till Grönland. — Hvar låg Österbygden? — Eskimoernes härkomst och besittningstagande af landet.

Vi skrifva i år 1872 och på grund deraf har i vårt broderland Norge firats en allmän nationalfest af synnerlig betydelse. Jemnt 1000 år hafva nemligen förflutit, sedan Harald Hårfager genom slaget vid Hafrsfjorden afslutade den långa strid, som till ändamål och följd hade föreningen af Norges skilda fylken till ett rike. Lika litet, som nu någon norrman torde kunna uppletas, hvilken önskar sitt fädernesland åter splittradt i de forna småväldena, lika litet voro den tiden alla belåtna med den nya tingens ordning, utan en hel mängd missnöjda utflyttade till Island och grundade der en republik, som under kommande århundraden blef en tillflyktsort för de skandinaver, som af en eller annan orsak nödgades lemna sitt fädernesland.

En sådan var Thorvald, Osvalds son. För ett dråp måste han flykta från sin bostad på Jædderen i södra Norge, och med honom följde hans son Erik, som sedan med anledning af sin hårfärg benämndes Raude eller den röde. Sagde Erik Raude synes hafva ärft en god portion af sin faders häftighet och stridslust. Efter åtskillig tvist med grannarne, dömdes han på tinget fredlös och undgick med möda sina fiender, som traktade efter hans lif. I sin nöd påminde han sig en berättelse, att en viss Gunbjörn straxt efter Islands upptäckt (omkr. 876) vester om detsamma anträffat några skär *) och ännu längre vester ut sett ett stort land.

*) Hvilka dessa "Gunbjörns skär" varit, är naturligtvis nu omöjligt att bestämdt afgöra, men mycket talar för den utmärkte danske upptäckts-

Detta beslöt han att uppsöka. År 982 afseglade han och fann väl ej Gunbjörns skär, men ett stort land (Ost-Grönland), der han dock, förmodligen för isens myckenhet, ej landade; i stället seglade han sydpå samt rundtom ett förberg, som han benämnde Hvarf (förmodligen Cap Farvel). Derefter landsteg han på en ö, åt hvilken han gaf namnet Eriksey och på hvilken han öfvervintrade. Följande trenne somrar använde han till landets noggranna undersökning, besökte de djupa fjordarne och fann der något helt annat, än man af de ogästvänliga nakna strandklipporna och de utanför hopade ismassorna kunde förmoda. De branta, snöklädda fjällen ersättas der af lägre kullar, den isande hafsvinden och den kalla hafsdimman utestängas, under det att solstrålarne liksom hopklämmas i de djupa dalarne och åstadkomma en stundom nästan tryckande värme. Pil- och björksnåren nå manshöjd och mera, en saftig grönska kläder dalarne och bergssluttningarne samt lofvar ett kraftigt bete åt kreatursbjordar, i de brusande bäckarne och elfvarne hvimlar det af lax och det närbelägna hafvet bildar en väl provianterad förrådskammare. Fast besluten att åt detta land skaffa en befolkning, bland hvilken han sjelf skulle obestridt intaga främsta rummet, återvände han 985 till Island med lysande skildringar öfver det nya landet, hvilket han döpte till Grönland, "ty", sade han helt uppriktigt, "det, att landet har ett godt namn, vill locka folk dit."

Också bedrog han sig icke. Redan den tiden tyckas nordborna varit lättrogna, såsnart det var fråga om emigration, och redan följande året, 986, se vi Erik Raude i spetsen för en flotta af 25 skepp, lastade med menniskor, kreatur och bohag, återvända för att taga landet i besittning och bilda Europas första transatlantiska koloni. Ännu i våra dagar anses en färd i dessa farvatten ej alldeles utan faror, och dock ega vi alla de hjelpmedel, som sjökort, magnet, kronometer och flera hundrade års erfarenhet erbjuda. Väl må vi derföre häpna öfver det sorglösa öfvermod, som dessa nordiska äfventyrare ådagalade. På bräckliga, otympliga, halfdäckade farkoster begåfvo de sig ut på ett okändt,

resanden Graah's antagande, att de s. k. Danells öar på Grönlands ostkust betecknats med detta namn.

stormigt och isfyldt haf — och när den i dessa trakter så vanliga och så ogenomträngligt tjocka dimman insvepte allt i en tung gråaktig slöja, hvarefter skulle de länka sin villande färd, då solen och stjernorna voro deras enda vägvisare? Hela denna segling måste anses hafva gått på slump, men så gick den ej sällan derefter. Af Eriks skepp förliste 11 på vägen, så att endast 14 nådde det förlofvade landet.

Första omsorgen blef nu att fördela landet, och man kan ej annat än förvåna sig öfver den lokalkännedom, som Erik Raude under sin rekognosceringsfärd förvärfvat och som nu kom hans följeslagare till godo. På den långa sträcka mellan sydspetsen och nuvarande Godthaabs distrikt hafva just de bästa och bördigaste fjordarne blifvit utvalda, äfven om dessa genom trånga mynningar eller otaliga utanför liggande öar och skär lätt kunnat undgå seglarens uppmärksamhet. Knappast någon till boskapsskötsel i förening med fiskeri passande kuststräcka i Syd-Grönlands större fjordar finnes, der man ej kan vara viss att påträffa ruiner af de gamle skandinavernas boningar. På ett förträffligt sätt sörjde, det kan ej nekas, Erik för sina kamrater, men, såsom billigt var, bäst för sig sjelf. Vid den utan gensägelse bördigaste och i hvarje afseende mest gynnade fjorden, nu mera Igalliko, uppförde han af väldiga sandstensblock sin fasta borg Brattelid, hvars ruiner än i dag vittna om sin förste herres makt och kraft. Att bygden ej var dålig, bevisas bäst deraf, att än i dag der bor "Grönlands bonde" d. v. s. den ende grönländare, hvilken ej är nödsakad att nästan uteslutande ur hafvet hemta sin näring, utan till väsentlig del lefver af boskapsskötsel samt potates- och rof-odling.

Detta Brattelid förblef länge medelpunkten i den unga grönländska republiken, hvilkens förste lagman Erik utan någons bestridande blef och fortfor att vara till sin död omkring 1011. Under denna tid timade andra händelser, som än mer bidrogo till att sprida glans kring hans ätt. Samtidigt med Erik hade en Herjulf bosatt sig på Herjulfsnæs i den sydligaste delen af landet, och då hans på hafvet kringflackande son Bjarne vid återkomsten från ett vikingatåg ej fann sin fader på Island, beslöt

han att gästa honom i det nya hemmet. Nordanstormar och tjocka drefvo honom för långt mot söder, och då han först fick se land, kunde han af dess brist på snöklädda fjäll samt af dess skogklädda kullar gissa, att det ej var Grönland. Kosan styrdes derföre mot norden, och efter några dagars segling syntes åter land, flackt och betäckt med skog, men hvarken detta eller ett tre dagar derefter anträffadt bergland motsvarade den beskrifning, han om Grönland erhållit. Utan att någonstädes landa fortsatte han sin färd och nådde slutligen sin faders boning. Lönen för hans upptäckter blef ett allmänt åtlöje öfver hans ringa undersöknings-lust, och Erik Raudes son Leif skyndade sig att köpa, utrusta och bemanna Bjarnes fartyg, hvarefter han öfvertalade sin åldrige fader att begifva sig ut på nya upptäcktsresor. Den gamle patriarken besteg sin häst för att rida ned till det väntande fartyget, men då hästen på den korta vägen snafvade, ansåg han detta som ett elakt varsel, qvarstannade — och sålunda kom Leif Eriksson eller, såsom han sedan kallades, "den lycklige" att blifva höfvidsman på denna märkvärdiga färd. För kort tid sedan lästes i tidningarne, att i Nord-Amerika förslag blifvit framkastadt att uppresa en minnestod åt Leif såsom Amerikas förste upptäckare, men enligt nyare forskningar synes äfven i detta fall kineserna hafva kommit europeerna i förvägen.

Att utförligt beskrifva denna färd skulle föra oss allför långt från vårt egentliga ämne. Vare det nog sagdt, att Leif flerestädes landade, förmodligen på Labrador-kusten och New Foundland, men slutligen öfvervintrade i en sydligare trakt, der vinrankor växte vilda, hvadan han kallade detta land Vinland. Af åtskilliga uppgifter har man anledning att antaga, att Vinland varit beläget i någon af de nordligare delarne af nuvarande staterna Massachusetts eller Rhode Island. Några infödingar träffades ej, men deremot befanns landet i hög grad lockande till kolonisering.

Detta skedde åren 1001—2. Lätt förklarligt är, att Leifs hemkomst och alla berättelserna om "Vinlandet goda" med dess herrligheter skulle egga till fortsatta färder. Också finna vi de isländska sagorna om Grönland ända till 1013 nästan uteslutande

handla om de Vinlandsresor, som Leifs bröder och slägtingar företogo, en del, som det tyckes, mest af nyfikenhet och vindrufslystnad, andra för att der bosätta sig för längre eller kortare tid. Härunder fingo de för första gången göra bekantskap med de nuvarande grönländarnes förfäder, hvilka för deras svaga kroppsbyggnad fingo det föraktliga namnet "skrælingar" *) och som då ej ännu af söderifrån påträngande indianstammar blifvit helt och hållet förjagade till de arktiska regionerna. Dessa sammanträffanden hade vanligen blodutgjutelse till påföljd, och endast mera sällan synes en fredlig samfärdsel och byteshandel egt rum**). Förmodligen har man i dessa fejder att söka orsaken till att koloniserings-företagen öfvergåfvos, men handelsresor till Vinland fortsattes dock under långliga tider, måhända ända in i 14:de århundradet.

Ej blott åt detta håll vände sig de grönländska vikingarne, utan äfven mot norden. Så t. ex. besökte de tid efter annan det nordliga Grönlands kuster, förmodligen för att der idka skälfångst, göra strandhugg eller idka byteshandel med skrælingarne, hvarföre de äfven på åtskilliga ställen hade bodar och andra byggnader för tillfälliga besök. Norr om den nordligaste danska kolonien, Upernivik, har man påträffat en liten runsten med följande inskrift: "Erling Sigvatson och Bjarne Thordarson och Endride Odsson uppreste denna varde lördagen före Gångedag [den 25:te April] och ristade [dessa runor] 1135." Ännu nordligare hafva dock färderna förmodligen utsträckts, och man har derföre all anledning att antaga, att de första polar-expeditionerna utgått från nordmanna-kolonien på Grönland och att således Ross, Franklin och

---

*) Detta namn "skrælingar" eller "skralingar" fortlefver måhända ännu i det grönländska ordet "karalit", hvarmed eskimoerne benämna sig sjelfva. Deras vanliga namn är dock Innuit d. v. s. menniskorna.

**) Ett märkvärdigt klippblock, på hvilket figurer och runor tyckas vara ristade, finnes än i dag vid byn Assonet i staten Massachusetts. Stenens förvittrade beskaffenhet gifver tillfälle till olika uppfattning af hällristningens figurer, men flertalet författare hafva dock varit ense om att deri se både runor och bilder, hvilka tyckas vara en tydlig illustration till de äfventyr, som den förnämliga höfdingen Thorfin Karlsefne der upplefde under sin fyra-åriga vistelse bland skrælingarne (1007—11). Att andra med misstro, ja t. o. m. med åtlöje, mottagit denna tolkning, torde ej böra döljas.

andra vårt århundrades ryktbara polarfarare endast fullföljt, hvad våra längesedan förgätna landsmän påbörjat.

Under denna storartade verksamhet utåt, hade inom den nya kolonien en väsentlig förändring försiggått. Omkring år 1000 hade ofvannämnde Leif besökt Olof Trygvason i Norge, der han låtit sig döpa. Vid sin ankomst till Grönland blef det hans uppgift att der införa kristendomen, hvilket, åtminstone till namnet, temligen snart skedde, trots den gamle Erik Raudes motstånd, dels genom presters predikningar, dels genom inflyttningar af redan kristnade norrmän. Första kyrkan byggdes vid Brattelid af Leifs moder, Thiodhilda, och 1123 var asa-läran så undanträngd och kristendomen så rotfästad, att Leifs sonson Sokke kunde sammankalla folket till tings vid Brattelid för att föreställa dem, att deras egen ära och religionen fordrade, att landet finge egen biskop. Så skedde äfven. En lärd prest vid namn Arnold invigdes dertill af erkebiskopen i Lund och anlände 1126 till Grönland, der han tog säte på gården Garde, och härigenom upphörde snart det gamla Brattelid att vara landets medelpunkt. Den ene biskopen följde sedan efter den andre, så att till 1520, då landet uppgafs såsom förloradt, 18 sådane (en del dock blott titulära) funnits. Grönland blef likt hvarje annat katolskt land. En mängd kyrkor blefvo uppförda, ja — man var enligt den tidens begrepp så civiliserad och religiös, att man förskaffade sig både munk- och nunne-kloster. Man behöfver knappast särskildt nämna, att påfven ej försummade att härifrån utkräfva såväl S:t Peters-penningen som bidrag till korstågen. Trots alla dessa tecken på religiositet behöllo dock de grönländska nordmännen en lång tid efter kristendomens införande ett rått, vildt och blodtörstigt sinnelag, och gåfvo derigenom isländska sagorna rika ämnen till att förtälja om inbördes strider och gräsliga illgerningar. Småningom veknade dock sinnena, vikinga- och äfventyrare-färderna blefvo allt färre och med detsamma fingo de isländska krönikorna allt mindre att förtälja om Grönland. Hvad vi derföre känna om nordmanna-koloniens sjelfva blomstrings-period samt derpå följande hastiga förfall är ganska knapphändigt.

Det veta vi dock, att landet delades i tvenne större delar, Öster- och Vesterbygden. I den förra, som var den förnämligare, funnos en domkyrka, 11 andra kyrkor, 190 "gårdar" (hemman), två större byar, tre kungsgårdar samt ett par kloster; i den senare 4 kyrkor och 90 (eller 110) "gårdar." Folkmängden kan endast approximativt beräknas; man har gissat, att den uppgått till 6—8000. Sin näring erhöllo dessa af boskapsskötsel, jagt och fiske, men jordbruk var så godt som alldeles obekant, ty, såsom en gammal isländsk skrift säger, "de män, som utgifvas för de ypperste och mäktigaste, göra försök att så, men största mängden i det landet vet icke engång, hvad bröd är, och har ännu aldrig sett bröd." Då allt jern, timmer m. m., som behöfdes, måste införas från främmande land och dyrt betalas, är det naturligt, att några exportvaror måste inom landet frambringas, och såsom sådana nämnas äfven alster af kreatursskötseln, skälskinn, remmar af hvalross-hud, hvalross-tänder*) och tran. — Innevånarnes lefnadssätt tyckes med de smärre förändringar, som olikhet i naturförhållanden gjort nödvändiga, hafva öfverensstämt med deras stamförvandters på Island.

Kristendomens införande och de deraf veknade sederna hade äfven andra följder med sig. Förut hade Grönland varit en republik efter isländskt mönster, der en lagman var ordningens vårdare och upprätthållare, men genom påfvens och presterskapets inflytande förmåddes befolkningen att 1261 underkasta sig norska konungarnes herravälde. Den gamla lagstiftningen upphäfdes och Grönland lades under konungens och drottningens fatbur. Monopolsystemet i dess strängaste form var derigenom infördt och endast regeringens skepp hade lof att der drifva handel. Hvad gagn Grönland häraf hade, derom tiger historien; blott det har hon att berätta, att konung Magnus och drottning Blanca 1347 testamenterade 100 mark till kostbara drägter och prydnader för Garde domkyrka. Att man i detta handelstvång har att söka en af de medverkande orsakerna till nordmanna-befolkningens undergång, derom torde man lätt blifva ense.

*) Dessa djur tyckas den tiden varit allmännare än nu. Endast i "korstågs-tionde" lemnades 1327 ej mindre än 127 lispund hvalross-tänder.

Trots all sin skenbara blomstring och kraftfulla företagsamhetsanda egde nemligen denna koloni endast ett artificielt lif. Då nordmännen blott nödtorftligen kunde lifnära sig af landets egna produkter, men för sina boningar och redskaper nödvändigt måste erhålla tillförsel från Island, Norge eller Danmark, så behöfdes det blott, att kommunikationen någon tid skulle stoppas, för att hela den vackra kortbyggnaden skulle ramla. Så skedde äfven. Redan förut hade genom vikingalifvets upphörande samfärdseln varit ringa, den obetydliga handelsvinsten lockade ej främmande skepp till dessa äfventyrliga och långvariga resor, Grönlands egna innevånare saknade materiel, kanske äfven medel och kraft, att sjelfva bygga sig fartyg. Kom så nu påbudet, att endast konungens skepp egde handelsrätt, och dermed följande förbud till och med för landets egna barn att idka utrikes sjöfart. Dermed var Grönlands förbindelse med Europa helt och hållet beroende af kungl. intresse, nåd eller förvärfningsbegär. Resultatet är ögonskenligt: underrättelserna om Grönland blifva allt sparsammare och obetydligare, men ur dem framgår, att stundom många år å rad förgingo, utan att något skepp afsändts. Ena gången efter den andra förliste "Grönlands-knarren", och icke blef härigenom ifvern att underhålla förbindelsen lifligare. Inträffade så 1349 i Norge den under namnet Digerdöden bekanta förfärliga pesten, som för långliga tider, äfven om viljan varit god, omöjliggjorde fartygs utsändande. Krönikorna tala sedan endast några få gånger om Grönlands-resor, frivilliga eller ofrivilliga, men oaktadt den uppenbarligen svalnade ifvern, fortlefde oförminskad den kungliga snikenheten att sjelf vara eneberättigad Grönlandsfarare. Det utfärdade förbudet förnyades gång efter annan, och ännu 1389 undgingo några norska köpmän med knapp nöd att på drottning Margarethas befallning blifva hängde, derigenom att de aflade en dyr ed, att de endast ofrivilligt af storm blifvit drifna till Grönland och derifrån intet hemfört. Den sista resa, hvarom häfderna tala, skedde 1409, men troligen företogos dylika någongång temligen långt in i 15:de århundradet. Åtminstone förtäljes det, att 1484 i Bergen funnos 40 män, vana vid Grönlandsfärder. Då emellertid dessa ej tilläto de i nämnda stad

bosatta tyska köpmännen att tillhandla sig de hemförda varorna, inbjödos de af dessa till en måltid, under hvilken de öfverföllos och mördades. Och dermed sjönk t. o. m. kännedomen om Grönlands läge och vägen till detsamma för långliga tider i fullkomlig glömska.

Denna likgiltighet i hufvudlandet var dock säkerligen ej enda orsaken till koloniens undergång. Redan länge synes man hafva fruktat för de i nordliga trakterna boende eskimoernas framträngande, och 1379 blef denna fruktan verklighet. Vesterbygden blef då öfverfallen och dess innevånare ihjälslagna eller bortsläpade i träldom. Olycka följde på olycka: 1418 ankom en fiendtlig flotta, förmodligen engelska fribytare, hvilka uppbrände kyrkor och gårdar samt bortförde innevånarne, såsom det vill synas, för att på detta sätt åstadkomma ersättning för den folkbrist, som pesten i eget land förorsakat. En del återkom väl efter flera års förlopp, och lyckades få en klagoskrift med bön om hjelp framförd till påfven, men äfven dennes uppmaningar att bistå de nödstälda lemnades utan afseende. Detta klagorop, denna ouppfylda bön är det sista, man hört från våra gamla stamförvandter på Grönland.

År efter år förgick, konung efter konung kom på dansk-norska tronen. En af dem har af en gammal författare fått det vitsordet, att "han icke engång visste, om det fanns något land i verlden, som hette Grönland", och äfven om de andra ej voro lika okunniga, så hade tanke och håg blifvit riktad åt annat håll: Sveriges underkufvande. Först efter Kalmar-unionens upplösning gjordes under Christian III första försöket att återfinna Grönland, men förgäfves, hvadan förbudet för andra att besöka landet upphäfdes. Under Fredrik II gjordes nytt försök och landet påträffades äfven, men då befälhafvaren oaktadt god vind trodde sig ej komma kusten närmare, vände han, trots sitt anseende såsom "en berömt Söehane", under föregifvande, att en magnet på hafsbottnen hindrade seglingen framåt — men ej tillbaka till Europa.

Det blef sålunda ej någon skandinav förunnadt att vara den förste europé, som åter trampade Grönlands jord. År 1578 landsteg den af drottning Elisabeth utsände engelsmannen Forbisser, men lika litet han, som 1585 den bekante sjöhjelten John Davis

eller någon af de danska sedan utsända expeditionerna, fann derstädes någon enda norman, utan öfverallt en helt annan folkstam, den eskimoiska. Bekantskapen var uppenbarligen ej till ömsesidig belåtenhet. Forbissers beskrifning om "vildarne" skildrar med ganska mörka färger deras både yttre och inre menniska och särskildt tyckes det hafva väckt hans och hans följeslagares förbittring, att eskimoerna såsom lockbete (eller väl snarare såsom bytesmedel) lade en mängd rått kött på stranden, "liksom om de haft att göra med engelska doggar och hundar." Deremot tyckas engelsmännen icke haft ringaste betänkligheter att sjelfva bortröfva värnlösa eskimoer, ett sätt att gå till väga, som under denna tid tyckes hafva varit en till raseri gränsande mode-sak hos alla dem, som besökte dessa trakter. Ej underligt derföre, att eskimoerna blefvo allt mer och mer förbittrade på sina allt annat än humana gäster, blodiga fejder uppstodo och faran att landstiga blef allt större. Visserligen lockade en indrägtig byteshandel (väl ock i förening med våldsamt rofferi) och kanske än mer hoppet om de skatter af guld, silfver och kostbara stenar, som uppgåfvos finnas i Grönlands berg*), men å andra sidan berättades det, att "aus bedäkten Gruben seyn herfür gekommen übelgestalte und scheusliche Leute, wie Teufell, mit Bogen, Scheudern, und grohssen Hunden" ..... "weswegen man spricht, dass Saturnus daselbst seine Schätze verborgen habe, und werde der Ort von lauter Teufeln bewohnet"**). Ännu mera afkylande för denna guldfeber var upptäckten, att den last af guldsand, som från Grönland hemtats, befanns hafva endast svafvelkis att tacka för sin guldglimmande färg. — Korteligen, de lysande förhoppningarne så i ett som

*) Såsom bevis härför finnas anförda orden i Jobs kap. 37 v. 22: "Ifrån nordan kommer guld."

**) H. Sivers, Bericht von Gröhnland. Hamburg 1674. — Icke alltid tyckas dock eskimoerna den tiden förtjent så hårda vitsord. Särskildt kan nämnas Jens Munks erfarenhet under hans resa 1619—20, från hvilken af hans 64 följeslagare blott tvenne (utom han sjelf) återkommo; alla de öfrige dogo af skörbjugg under vinteruppehållet någonstädes i Hudsonsbay. Sagde J. Munk besökte äfven grönländska sidan och sammanträffade med infödingarne i all vänskaplighet; ja dessa senare omfamnade och kysste på det hjertligaste en af hans matroser, men så var ock denne svarthårig och klumpnäst såsom de sjelfve.

annat afseende blefvo gäckade, och följden häraf blef den, att det engång förlorade och återfunna Grönland i Danmark åter bortglömdes för en tid af 50 à 70 år. Hafvet kring dess kuster blef dock ej alldeles öfvergifvet af andra nationer, ty efter de ihärdiga förföljelser, för hvilka hvalarne i trakten kring Spetsbergen varit utsatta, hade dessa djur nu der blifvit totalt utrotade eller förjagade, och derföre måste engelsmännens, spaniorernas, fransmännens och holländarnes hvalfångare-flottor söka andra fält för sina blodiga och flottiga bragder. Endast de sistnämnda synas dock haft någon förbindelse med eskimoerna samt med simpla glasperlor, jernsaker o. s. v. vetat drifva en i hög grad lönande byteshandel.

Det är med en egen känsla af medlidsamt löje, blandadt med verkligt intresse, som man i våra dagar läser de skildringar af Grönland, som vid denna tid utkommo, med all deras lättrogenhet i uppfattningen och naivitet i framställningen. Man anser sig böra polemisera med dem, som antaga Grönland sammanhänga med Tartariet i Asien, samt påvisa orimligheten af att en Herr Hallr eller Harald Get till lands, öfver berg och klippor, rest från Grönland till Norge, förande med sig en get, af hvars mjölk han lefde på resan. Deremot är det vanligt att finna Baffinsbay afbildad såsom en bred, i norr sluten vik och Spetsbergen såsom sammanhängande med Grönland, samt att mellan detta och Island lägges en stor ö vid namn Friisland *), som aldrig sedan kunnat upptäckas. Sjelfva Grönland har ett ganska afvikande utseende, i det att tvenne breda sund antagas sträcka sig från ost- till vestkusten och sålunda klyfva Grönland i trenne större delar. Vi kunna lätt fatta, hvarföre en segling i dessa farvatten med dylika kartor till rättesnöre ofta slutades med skeppsbrott, och detta utan att man behöfver befolka hafven med dessa förfärliga vidunder, som då antogos åstadkomma eller förebåda storm och undergång. Med dylika monstrer var man mycket frikostig under

*) Ännu våra dagars sjöfarande omtala, att på den plats, der detta land på gamla kartor finnes utsatt, skall "Sunken Land van Buss" hafva legat, och att hafvet här till följd af ringa djup ofta är högst oroligt med svår sjögång.

denna tid, då det otroliga och vidunderliga tyckes haft mest förhoppning att anses för verkligt, och särskildt antagas "die Mährwunder des Gröhnländischen Mährs" uppträda i mer eller mindre vanskaplig, manlig eller qvinlig gestalt; om "hafsmannen" tillägges dock, att han "såg ut som is", hvilket gör hans tillvaro — i form af isberg — mera trolig. Huru rotfästad denna tro på hafs-vidunder var, bevisas bäst deraf, att ännu 1734 den förståndige Hans Egede trodde sig se och till yttermera visso afbildade "et saa overmaade stort Bæst, saa dets Hovet ragte sig lige jevnt ved Skibets Mers, der det kom op af Vandet, og Kroppen var nok saa tyk omkring som Skibet, og vel 3 à 4 gange saa lang" *). — Dock lemnom dessa fantasiens dimbilder för att kasta en blick på Grönlands senare historia.

Den 3 Juli 1721 är en för detta land i högsta grad betydelsefull dag. I närheten af Godthaab landsteg då den norske prestmannen Hans Egede, hvilken i alla tider kommer att äras såsom grönländarnes förste apostel. Med hans hitkomst börjas ett nytt tidehvarf, äfven så till vida, som Grönland derigenom åter kom under Danmarks välde och ny inflyttning från Europa tog sin början.

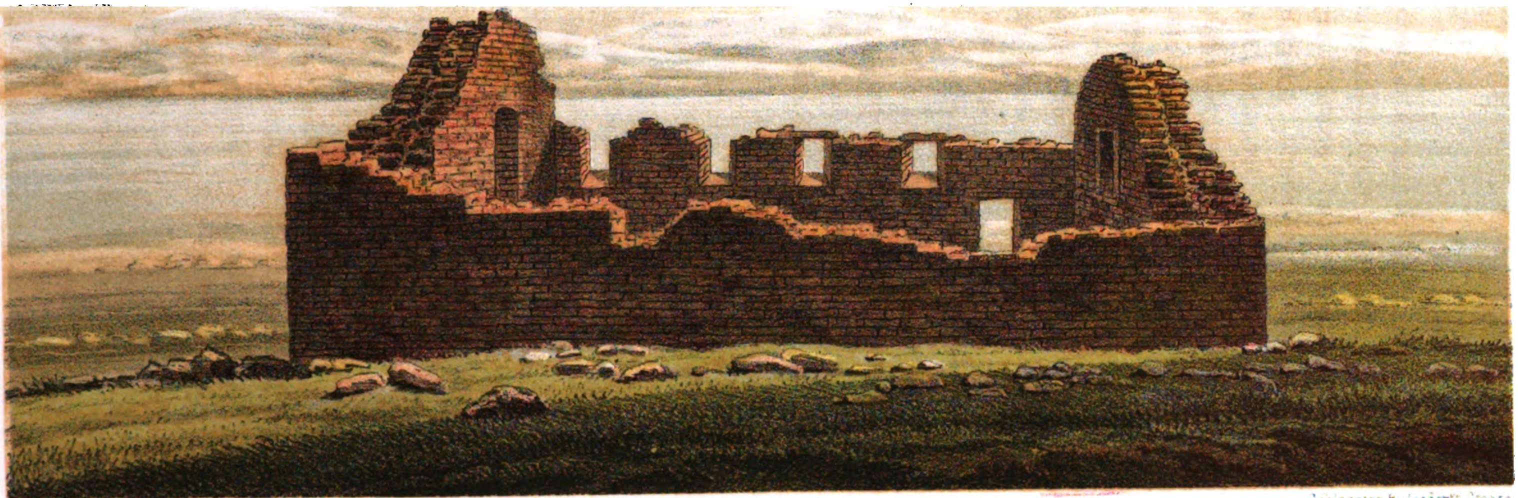
Egentliga driffjedern till hans resa var dock ej åstundan att uppträda såsom de hedniska eskimoernas lärare. Genom studium af äldre skrifter hade hos honom upptändts ett glödande begär att förkunna evangelium för de nordmän, hvilka — derom var han öfvertygad — ännu qvarlefde på Grönland, men som på flera hundrade år ej haft beröring med Europa och derföre troligtvis hemfallit åt hedendomens mörker. I den trakt, der han landat, kunde han ej upptäcka en enda nordmanna-ättling, men deremot fann han under en resa till sydligare delar af landet ruiner, som vittnade om forna bebyggare af icke eskimoisk stam, och dessutom hade grönländarne åtskilligt att berätta om sina stri-

*) Den tyske missionären Cranz, som äfven (1765) citerar detta, är genast färdig med den upplysningen, att denna "hafs-drake" stämmer öfverens med "hvad trovärdige män förtälja om stora sjöormar" vid norska kusten, hvilka "den nordländska poëten Peter Dass" i sin "Nordlands Trompet" mindre poëtiskt än realistiskt "förliknar vid 100:de lass gödsel, som ligga i rad på åkern."

der med ”de beskäggade” eller ”de gamle kavdlunakkerna” *). Huru kunde det dock vara möjligt, att hela den kraftfulla nordmanna-befolkningen skulle spårlöst hafva försvunnit? Ett rikt fält var öppnadt för gissningar, och man gissade oförskräckt i öfver hundrade år. Några förmenade, att de gamla skandinaverna dragit sig in i landet till der befintliga grönskande dalar, som af inlandsisen voro skilda från den öfriga verlden, och att de der förde ett idylliskt jägare-lif; andra förmodade, att den mest befolkade trakten, Österbygden, under någon jordbäfning uppslukats med menniskor, boskap och boningar; andra antogo, att såväl Öster- som Vester-bygden varit belägna på Grönlands ostkust, men flertalet var dock ense derom, att man på vestkusten endast hade funnit den mindre befolkade Vesterbygden, hvarest de påträngande eskimoerna tillintetgjort den forna befolkningen eller snarare förträngt den till slägtingarne i Österbygden. På ostkusten måste den rätta Österbygden hafva legat och der måste nordmännens afkomlingar ännu qvarlefva. Grönländarne berättade, att der bodde förfärliga vidunder, mennisko-ätare med långa trynen, stora sammanvuxna ögonbryn samt hundtjut till språk — och genast var man nog lättrogen och anspråkslös att antaga dylika både existera och vara af nordmanna-race.

Denna tro på Österbygdens läge på ostkusten har varit i hög grad envis och är kanske ännu hos en och annan ej fullt utrotad. Danska regeringen, som till fullo omfattade denna åsigt, utsände i slutet af förra århundradet flera expeditioner för att derstädes finna densamma, och dermed förknippade sig fantastiska förhoppningar på upptäckt af ett rikt, bördigt land och — hvarför icke? — dolda skatter och andra herrligheter. Resultatet blef försökens misslyckande och förargelse deröfver. Då började man framkasta frågan: är icke måhända Österbygden redan funnen? — och snart måste flertalet medgifva, att så var förhållandet. År 1751—53 hade en handels-betjent Peder Olsen Wallöe på det då öfver Grönland rådande handels-kompaniets uppmaning i en grönländsk skinnbåt företagit en ytterst besvärlig och farlig resa till

*) Kavdlunak är grönländska benämningen på en europeisk, i synnerhet dansk man.

KYRKORUIN VID KAKORTAK.
(Syd-Grönland.)

de sydligaste, af ingen europé efter landets återfinnande besökta delarne. Han lyckades äfven att framtränga ej blott till sydspetsen, utan äfven ett stycke in på ost-sidan, och resultatet häraf blef upptäckten i Syd-Grönlands fjordar af en mängd, till dels särdeles vackra ruiner efter kyrkor och menniskoboningar, som bestämdt talade om skandinaviskt ursprung. Att han här funnit den gamla Österbygden, derom var såväl han som hans samtida okunniga, och derföre blefvo hans upptäckter mottagna med en likgiltighet, som nu ej kan annat än väcka största förvåning och ovilja. Hans dagbok, som innehöll beskrifningen öfver dessa då okända trakter med deras fornlemningar och (för att vara på Grönland) herrliga natur, blef icke engång läst, förrän den 34 år derefter blef framdragen i ljuset och befordrad till trycket. Man fann då till sin förvåning en gåta redan vara löst, utan buller och stora omkostnader, för hvilken regeringen sedan förgäfves utkastat stora summor; man började efterspana denna Österbygdens återupptäckare och fann honom lefva i Kjöbenhavn i stor fattigdom, — men illusionen om Österbygdens rikedomar och skatter var ock förskingrad och hvarför skulle någon belöning lemnas derför? Regeringen fann sig ej befogad att skänka den nu åldrige mannen något understöd, och enda belöningen för den stora upptäckten, gjord under faror och umbäranden af alla slag, blef sent omsider en plats såsom hjon på Vartov fattigförsörjnings-anstalt.

Såsom säkert kan man emellertid nu, på grund af Wallöes och senare forskares iakttagelser, påstå, att Vesterbygden motsvarar nordligaste delen af nuvarande Syd-Grönland och Österbygden ungefär det nuvarande Julianeshaabs distrikt. En blick på kartan öfvertygar oss äfven lätt, att detta senare verkligen har ett ej blott sydligare utan äfven östligare läge än den gamla Vesterbygden. Med tillhjelp af gamla isländska beskrifningar har man nu kunnat med temlig säkerhet uppvisa, hvarest en mängd af de gamla kyrkorna och gårdarne varit belägna. Skulle ännu några fantasier qvarlefva om ostkusten såsom nordmännens egentliga stamtillhåll, så kunna de grundligt förskingras genom studerandet af Kaptenlöjtnant W. A. Graahs skildring af sin märkvärdiga resa 1828—31, hvilken skildring genom anspråkslösheten

i framställningen och det intressanta i innehållet väl kan tjena såsom mönster för enhvar resebeskrifning*). Beklagligtvis tillåter ej utrymmet att lemna en utförligare framställning af denna hans på faror och försakelser så rika färd. Vare det nog sagdt, att sedan flera af regeringen utsända örlogs-expeditioner förgäfves sökt genomtränga den isgördel, som omgifver ostkusten, Graah med en af qvinnor rodd skinnbåt begaf sig i väg för att längs kusten leta sig en farlig väg bland is och skär. Med knapp nöd undgick han mången gång skeppsbrott och en ögonskenlig död, mödor och umbäranden af alla slag hörde nästan till ordningen för dagen. Han nödgades lefva nästan som eskimo bland eskimoerna; vintern måste han tillbringa på en öde kust i ytterst trånga och usla jordkulor jemte sina råa, knotande och allt annat än renliga följeslagare och rodderskor; hungersnöd tvingade honom att så glömma alla betänkligheter i matväg, att ej blott hundkött ansågs som smaklig föda, utan ock att en tid bortåt hans enda spis var späckstycken af halfruttnade hvalar, som hajarne lösslitit men af vämjelse försmått att förtära. Stundom fanns ej ens föda af sådan beskaffenhet att tillgå, utan is och snö var det enda, hvarmed magens pockande kraf kunde nedtystas. Lägg härtill sjukdom, som tidtals lemnade honom hjelp- och värnlös åt det okunniga, föga finkänsliga roddfolkets godtyckliga medlidande, och man måste i sanning skänka hans energi, ihärdighet, mod och brinnande intresse vår oinskränkta beundran. Resans resultat var ej blott kartläggande af ostkusten upp till 65:te breddgraden samt underrättelser angående naturförhållanden och innevånarnes lefnadssätt och seder på denna sträcka, hvilken både förut och efteråt ansetts såsom nästan otillgänglig till följd af ismassor, befolkningens gleshet och ej sällan fullständig proviantbrist, utan ock konstaterandet af den totala frånvaron af minnesmärken från den skandinaviska tiden. Innevånarne hade icke ens någon tradition att berätta om der förr bosatta kavdlunakker.

Frågan om de fornnordiska koloniernas läge kunde således anses vara till fullo afgjord, men deraf följde ej, att man veder-

*) W. A. Graah, Undersögelses-Reise til Östkysten af Grönland. Kjöbenhavn 1832.

lagt en del moderna hypotheser om klimatets betydliga förändring och vegetationens deraf förorsakade försämring. Man tycktes vara ej obenägen att skänka mera tillit till en del apokryfiska medeltids-sagor om, att på Grönland växte det yppersta hvete och buro träden ollon, stora som äpplen af delikataste smak, för att ej tala om hjortar, bäfrar, mårdar med pelsar så fina som zobelns samt vargar af leopardens storlek, än på de gamla trovärdiga isländska berättelserna, som skildra landet så, som om beskrifningen vore gjord i våra dagar. Särskildt hade man envist fasthållit, att Ost-Grönland först i senare tider blifvit belamradt med ismassor, att der fordom rådt ett herrligt klimat m. fl. dylika hugskott. Vill man blifva grundligt vederlagd i detta afseende, läse man den isländska sagan om sjöhjelten Thorgils Orrabeinsfostre, hvilken är den ende, som med Graah kan dela äran af en färd genom dessa ogästvänliga trakter. År 998 förliste nemligen denne bland isen högt upp på ostkusten, men hade dervid så till vida en ovanlig lycka, som han kom i land med sin hustru och öfriga följeslagare, dock blott för att utstå de förfärligaste lidanden på denna, redan då isfylda och af eskimoer glest befolkade kuststräcka. Till hungerns qval kommo härjande farsoter bland hans män, förskräckelse öfver infödingarnes förmenta trolldomskonster samt förräderi bland egna landsmän. Vid återkomsten med några få trogna från en rekognoscerings-vandring, fann han de öfriga följeslagarne flyktade med båt och lifsförnödenheter, hustrun mördad och hans späde son, som i denna ödemark först skådat dagens ljus, qvidande vid sin moders lik. Faderskärlek och förtviflan dref honom då att med knif rista sitt bröst, och så uppföddes den lille pilten med fadrens blod. Under mångfaldiga äfventyr och pröfningar sträfvade han fortfarande mot söder, påträffade derunder sina otrogna kamrater och tog en blodig hämnd på hustruns mördare samt nådde slutligen efter 3 års mödor landets sydspets och bebodda nejder. Afundsjuka beredde honom ett temligen kyligt mottagande af Erik Raude, som hittills ansetts som den berömdaste mannen i landet, hvadan Thorgils snart nog återvände till Island, dock ej förrän han genom nya hjeltebragder vunnit ökad ära. Om denna Islandsfärd och Thorgils' så underligt uppfödde son berättar

sagan en episod, som vittnar, huru i god tid utbildades det sorglösa öfvermod, som utgör ett så karakteristiskt drag hos den tidens oförvägna vikingar. Fjorton dagar hade storm rasat och den ena brottsjön efter den andra vräkte öfver drakskeppet. Till sist kom en svallväg, högre och våldsammare än alla de andra, hvilken slet gossen ur fadrens armar och slungade honom ut i hafvet, men då en annan våg snart åter kastade honom in i skeppet, yttrade pilten endast: "nu blifva öfversköljningarna väl svåra, min Fader." Samma dag fick han dock blodstörtning och utandades två dagar derefter sin unga hjeltesjäl.

Alltså — nordmännen voro vid Grönlands återupptäckande totalt försvunna och en ny folkstam hade tagit de förras boningsplatser i besittning. Hvarifrån hade denna nya folkstam kommit och huru hade detta besittnings-tagande försiggått?

Hvad eskimoernas ursprung beträffar, hafva meningarne varit och äro fortfarande temligen delade, i det att några vilja tillägga dem asiatisk, andra amerikansk härkomst. I betraktande förnämligast af deras språk och sagor torde dock det senare antagandet hafva största sannolikheten för sig *), och eskimoerna således till närmaste slägtingar ega indianerna. Vid första anblicken synes väl deras ej obetydligt olika kropps- och ansigts-byggnad tala deremot, men folkstammar finnas, hvilka i alla afseenden (äfven den geografiska utbredningen) kunna anses såsom mellanlänkar.

Vare sig härmed huru som helst, dela eskimoerne med alla andra nationer fåfängan att anse sig sjelfva såsom jordens förnämsta folk. Det namn, hvilket de gifva sig, är Innuit (d. v. s. menniskorna) i motsats till alla andra, hvilka egentligen utgöras af Kavdlunakker (Europeer) och Erkilikker (Indianer) och åt hvilka endast med en viss reservation mennisko-värde erkännes, då enligt sagornas intyg dessas stamfäder haft en hund till fader. Ehuru Innuit för närvarande icke äro synnerligen talrika, äro de dock kringspridda öfver Grönlands och Labradors vidlyftiga kuststräckor samt vidare längs hela arktiska Amerikas stränder, på Aleu-

*) Jfr. H. Rink i Aarböger f. Nordisk Oldkyndighed og Historie 1871. — Ordet eskimo angifves betyda "äta rått" och således ursprungligen vara ett oqvädings-ord.

tiska öarne och i nordöstra Asien. Öfverallt äro de ett kustfolk, lefvande ett frostbitet amfibiskt lif, hemtande sin förnämsta, nästan uteslutande, föda ur hafvet. Märkvärdig är deras stora öfverensstämmelse äfven till språket, så att något tal om olika dialekter knappast kan komma i fråga *), oaktadt de lefva i spridda grupper på långt från hvarandra skilda ställen. Att de förut haft boningsplatser ännu längre mot söder, vittna berättelserna om Vinland, men hvad som förmått dem att utbyta dessa mera lyckligt lottade trakter mot Ishafvets kyliga stränder, derom veta vi intet med säkerhet. Förmodligen äro indianerna, hvilka mot eskimoerna hysa dödlig förbittring, att anse såsom driffjädrar härtill. I de af nordmännen bebodda delarne af Grönland torde de vid landets upptäckt hafva alldeles saknats eller åtminstone varit ytterst fåtaliga, men deremot vet man, att de temligen tidigt varit bosatta såväl i Nord- som Syd-Grönland, hvadan beröring de olika folkstammarne emellan nödvändigt snart måst inträffa. Denna tyckes på det hela taget varit fredlig, men slutligen ändrade sig förhållandena. År 1379 kom det, såsom ofvan nämnts, till blodig kamp, hvari nordmännen först hade öfvervigten, men som slutade med hela Vesterbygdens undergång. Landsmännen i Österbygden sökte väl att komma till hjelp, men för sent; inga menniskor kunde upptäckas och boskapen sågs halfvild springa omkring på bergen. Alltmer och mer söder ut utbredde sig eskimoerna och man eger ännu sagor ibland dem, som tyda derpå, att strider och blodsutgjutelse derunder egt rum. Samma sagor tyda dock äfven derpå, att något egentligt race-hat ej funnits, utan vänskaplig samfärdsel mellan de olika folken egt rum, ända tilldess en eller annan tillfällighet satt blodet i svallning. Förmodligen bodde härunder de boskapskötande nordmännen i de inre fjordarne, de fiskande och skälfångande eskimoerne på ytterkusterna och öarne.

Otvifvelaktigt är det således, att de spilror af norska kolonister, som här vid eskimoernas framträngande ännu funnos qvar, till en del och kanske hufvudsakligen blifvit på våldsamt sätt för-

*) Endast de på asiatiska Ishafskusten lefvande göra i detta afseende ett väsentligare undantag.

ödda, men mer än troligt är dock, att äfven en fredlig utrotning försiggått. Än i dag pågår nemligen en oblodig kamp mellan europeer och eskimoer, och i den blifva de senare till sist de segrande. Orsaken är lätt insedd. Eskimoen är i alla afseenden skapt för ett lif i dessa trakter, men så har hvarken varit, är eller någonsin blir förhållandet med europeen. Skall han här med framgång existera, måste han blifva eskimo till kropp och själ — och så sker äfven. Afkomlingarne af inflyttade europeer, isynnerhet om dessa ingått grönländskt äktenskap, blifva redan i första eller åtminstone i andra ledet fullkomliga eskimoer till klädedrägt, lefnadssätt, sinnelag, tankar, ord, begär och gerningar. Endast anletsdragen förråda den främmande inblandningen — och just i det afseendet har man gjort den anmärkningen, att grönländarne i Julianeshaabs distrikt (Österbygden) hafva en fysiognomi, som kraftigt talar för en god portion af nordmanna-blod i deras ådror. En sammansmältning af de olika folken har här förmodligen egt rum. Grönländska sagor tyckas tala derför, äfvensom en gammal, ehuru kanske ej fullt pålitlig, anteckning, att redan 1342 en del nordmän affallit från kristendomen och frivilligt blandat sig med hedningarne, antagande dessas seder och bruk. — För närvarande har denna race-blandning nått en sådan höjd, att i samtliga danska kolonierna knappast någon enda person kan påvisas, hvilkens fullkomliga eskimoiska fullblodighet är otvifvelaktig. Också kan man nu bland denna eskimoiskt klädda och talande befolkning finna verkliga skönheter efter europeiskt begrepp, oaktadt saknad af europeisk drägt och alla toilettens hjelpmedel. Naturligtvis är det mest genom grönländskors giftermål med danska handtverkare, handels-betjenter och sjöfarande, som denna blandade race uppstått, men äfven från andra länder har en eller annan förirrat sig hitupp och gift sig med grönländskor. Så t. ex. utgöres i Nordgrönland sjelfva tip-top af grönlands-aristokratien af familjen Broberg med en svensk tunnbindare till stamfader, hvilkens talrika afkomlingar ega komplett europeiska, till dels ganska vackra anletsdrag.

Det är denna på Grönland nu lefvande befolkning, dess utseende, lefnadssätt och seder, som vi gå att taga i närmare skärskådande.

FJERDE KAPITLET.

Eskimoernes utseende, klädedrägt och boningar. — Ljus och bränsle. — Födoämnen. — Grönländarnes namn.

Första frågan, som plägar framställas af personer, hvilka ej haft förmånen att sjelfva göra eskimoernas närmare bekantskap, plägar vara: huru se de ut? — och det vore ju oartigt att ej efter bästa förmåga besvara denna fråga.

Sanningen att säga, vackra äro icke fullblods-eskimoerna. Såsom redan den gamla benämningen "skrælingar" antyder, äro de småväxta och af, såsom det tyckes, svag kroppsbyggnad, ehuruväl man vid närmare bekantskap finner detta jäfvas af verkliga prof på kraft och uthållighet, som så väl män som qvinnor kunna visa. Det mest utmärkande är deras välföddhet, som gör, att man tycker dem mera bestå af fett än muskler. Isynnerhet presenterar sig deras stora, breda, platta och flottglänsande ansigte såsom en bild af fullmånen i all hans herrlighet. T. o. m. de tider, då hungersnöd rasar och menniskor dö af svält, tyckas ansigtenas fyllighet vilja aflägga en bestämd protest deremot. I midten tronar en liten, föga upphöjd klumpnäsa mellan ett par svällande kinder och dito läppar. Under den låga pannan ligga de mörka, lifliga ögonen djupt nedbäddade, liksom halfdrunknade i fett och tran, och visa genom ögonlockens dragning utåt och uppåt samma form, som man finner hos grisar och kineser. Det hela gör ett intryck af svällande fläsk, och i synnerhet är detta förhållandet med de små barnen, ty, såsom Rink säger, "deres Ansigter bugne i den grad af Fedme, at Öinene næsten lukkes, og at Næsen bliver det modsatte af hvad den skulde være, nemlig til en Fordybning, istedetfor noget Fremragende."

Ett långt, groft, stripigt, svart hår täcker hufvudet, men deremot saknas all skäggväxt och om på en eller annan kavaljers haka några glesa strån skulle framspirat, så ansågs detta fordom alltför mycket påminna om de föraktade kavdlunakkerna, för att sagde strån skulle tolereras och ej omsorgsfullt bortplockas. Ansigtsfärgen var förr något svår att bestämma, då eskimoerna "aldrig tvättade sig, åtminstone ej i vatten." Nu, då renlighets-skruplerna blifvit större, har man funnit, att det späda barnet är lika hvitt som något dylikt af europeisk härkomst, med undantag af en brun fläck på kroppen, men denna utbreder sig så hastigt, att redan efter några dagar hudens färg är smutsigt ljusbrun, stundom gulbrun eller svartbrun*). Det hela bildar onekligen ej något synnerligen vackert helt, och detsamma torde de unga Grönlandsdamerna sjelfva funnit, ty hoppet att få en äfven aldrig så afsigkommen kavdlunak till man kommer dem lätt att glömma alla ungherrar af egen stam. — Döljas bör dock ej, att alla eskimoer, isynnerhet qvinnorna, ega så välbildade, små händer och fötter samt en så stor bländhvit, jemn tandrad, att de nog skulle kunna väcka afundsjuka känslor här i Europa. Och dessutom skiner ansigtet ej blott af fett, utan äfven af godmodighet, vänlighet och belåtenhet, och dylika känslor kunna förgylla äfven det fulaste. Säkert är, att man vid åsynen af eskimoer oftare än annars har tillfälle att finna sanningen af uttrycket: "han är så ful, att han är riktigt vacker."

Den bild, som här i flygtiga drag blifvit utkastad, framställer — jag upprepar det ännu engång — fullblods-eskimoen och i mer eller mindre grad de "blandinger", som bibehållit eskimo-typen. Såsom redan förr blifvit omnämndt, flyter dock nu i nästan alla grönländares ådror en större eller mindre portion främmande blod, och till följd deraf finnas grönländare, på hvilka ofvanstående skildring i intet afseende passar. Det sista, som dessa "blandinger" synas förlora, är det ramsvarta, stripiga håret, men äfven i detta afseende finnas nu undantag, t. o. m. i skepnad af blekaste "linperuker."

---

*) H. E. Saabye, Bruchstükke eines Tagebuches, gehalten in Grönland in dem Jahren 1770 bis 1778. Uebersetzung. Hamburg 1817.

Vi fortsätta vår examen af grönländarens yttre menniska och kunna dervid ej undgå att fästa oss vid den i åtskilliga afseenden egendomliga drägten. Då denna naturligtvis såväl bör vara afpassad efter det hårda klimatet som ock före européernas hitkomst måste förfärdigas af landets egna produkter, kan man ej gerna tänka sig annat än en komplett skinnkostym, eller för bättre säkerhets skuld en dubbel sådan, den yttre med hårsidan utåt, den andra med samma sida inåt. Sådan var ock den ursprungliga kostymen. Det yttre kroppfodralet bestod af ren- eller skälskinn, af qvinnorna nätt och starkt hopsydda med ren- eller hvalsenor, det inre äfven ofta eller åtminstone till en del af dylika skinn, men ock ej sällan af ejderfogel-skinn, hvarifrån fjädern blifvit bortplockad, så att endast det täta, mjuka dunet qvarsitter och sålunda bildar en den allra varmaste, lättaste och smidigaste beklädnad.

Naturligtvis har samfärdseln med Europa åstadkommit åtskilliga förändringar, förnämligast genom tillförseln af billiga tyger, hvilka nu med förkärlek till vissa plagg användas. Klädernas snitt är deremot temligen oförändradt, och hvad karlarnes angår, har detta alltid företett en stor likhet med européernas. Afvikande äro egentligen blott fotbeklädnaden, som med sin uppstående tåsnibb högligen liknar lapparnes pjexor, samt det plagg, anorak kalladt, som motsvarar våra rockar eller jackor. Detta, till hvilket nu — isynnerhet om sommaren — gerna användes kläde eller bomullstyg, liknar en sjömans-tröja eller kort munkkåpa, sluten både fram och bak, så att det vid påtagandet måste

krängas öfver hufvudet. Baktill är fästad en kapuschonglik, till hufvudet tätt slutande hufva, hvilken vid hårdare väderlek kan dragas öfver detsamma. Under vanliga förhållanden behöfves ingen annan hufvudbetäckning än det långa, endast i pannan stun-

dom tvärklippta, yfviga håret, men umgänget med européer har dock väckt de unga kavaljerernas synnerliga åtrå efter mera speciella hufvudbonader. Följden är den, att den, som vill se en rik samling af gamla kasserade mössor af de mest olikartade fasoner, kan få sin lystnad tillfredsstäld, om han gör en påhelsning vid Danmarks Grönlands-kolonier. Dessutom äro europeiska klädesbyxor synnerligen begärliga. — Å andra sidan alstrar bristen på europeiska skräddare och skomakare hos hitflyttade danskar en tillnärmelse till eskimo-kostymen, och denna tyckes fortgå gradvis, efter Grönlands-vistelsens långvarighet, samt nedifrån uppåt. Det dröjer ej länge, förrän de behagliga "kamikkerna" ersätta de utslitna stöflarne, sedan kommer turen till benkläderna, hvilka, om de äro förfärdigade af den spräckliga skälens eller klappmytsens glänsande, dyrare skinn, med heder kunna bäras såväl på festliga bjudningar som t. o. m. af presten under kyrkliga förrättningar. Sist kommer anorakken, och då är Grönlands-kostymen fulländad.

Vida mer afvikande är qvinnornas sätt att kläda sig, ty deri uppenbaras föga öfverensstämmelse med det af parisiska modejournaler reglementerade. Aldrig har någon ifrare mot modets tyranni behöft förebrå grönländskorna krinolinens bruk, och det af det simpla skäl, att de sakna både klädning och kjortlar. Deremot äro de ej alldeles fria från chignonen eller något detta liknande, och väl är, att de ega detta, ty annars torde man ofta svårligen kunna skilja dem i deras slitna arbetskostymer från männen. "Hårtoppen" är nemligen sedan urminnes tid qvinnans kännetecken, stolthet och prydnad (eller rättare vanprydnad). Från alla sidor hopkammas håret till ett enda knippe högst i nacken och hopvrides der så, att närmast hufvudet bildas ett smalt, upprättstående och med brokiga band hårdt omlindadt skaft, ofvanpå hvilket återstoden af håret bildar en klubblik valk, hvilken med största omsorg vårdas och på allt sätt prydes. Ett bredt band, som zirar densamma, tjenar tillika såsom ett slags skylt: de unga flickornas band är rödt eller gult, de gifta qvinnornas blått och enkornas svart eller hvitt. Ett nytt vackert hårband är den käraste gåfva man kan gifva dem, men ve den oerfarne resande,

som vill skänka en flicka ett grönt band! Antalet af de ogifta qvinnor, som nödgas bära ett sådant till tecken på sin vanära, är mycket litet, och onekligt är, att detta bruk till fromma för sedligheten lägger ett strängt band på de unga qvinnorna. För öfrigt prydes hårtoppen ej sällan af perlor och annat glitter; t. o. m. brocher och örhängen, som jag utdelade, vandrade genast under ideliga "kujanak, kujanarsoak" (tack, stor tack) upp i hårtoppen.

Den öfriga klädedrägten öfverensstämmer i det väsentliga med männens, blott med den skilnad, att den är mera utpyntad och brokig. En kort pels (Timiak) når ungefär till midjan och ofvanpå denna är dragen den till hals och armleder tätt slutande anorakken. Vid höfterna vidtaga tättsittande benkläder af skälskinn, konstnärligt och smakfullt broderade med brokiga skinnstrimlor; dessa mötas vid knäna af nätta, pelskantade, röda, blå eller hvita stöflor (kamikker), hvilka äfven bära vittne om egarinnans konstfärdighet i brokig brodering. Lägg härtill, att högtids-anorakken är rikligt prydd med brokiga perlor, fladdrande sidenband och annat lull-lull, och enhvar måste erkänna, att om drägten än efter våra begrepp är ovanlig, så är den ock ganska vacker.

Det är dock hufvudsakligen endast de unga, ogifta qvinnorna, som kunna erhålla vitsord för att vinlägga sig om sitt yttre, och det är dessa i sina rena, färgrika helgdags-kostymer och med ansigten strålande af helsa och glädtighet, som gifva de ofta återkommande balerna deras pittoreska och för främlingen intagande anblick. I den slitna och nedsmutsade hvardagsdrägten bilda de en vida mindre behaglig företeelse, men öfverträffa dock sina äldre, gifta systrar, hvilka efter några års förlopp efter giftermålet alltmer bortglömt eller lärt sig förakta sitt forna koketteri i klädsel. Anorakken har blifvit utbytt mot amauten d. v. s. en kort pels med så vid rygg, att deri kan stoppas ett exem-

plar af deras frodiga afkomma, ej sällan "barfotadt ända upp till halsen"; med en gördel spännas kläderna fast kring lifvet, på det att barnet ej måtte falla ut ur den bottenlösa säcken. Något sådant behöfva ej eskimo-qvinnorna på andra sidan Davis Strait att frukta, ty (åtminstone var så förr förhållandet*)) dessa bruka mycket höga och vida stöflor och kunna derföre stoppa sina små plantor i stöfvelskaften.

Ännu mindre inbjudande förefalla de gamla käringarne, förnämligast enkorna, ty vanligen är hexor den för dem mest smickrande liknelse, som man kan begagna. Etiketten fordrar, att dessa skola i hela sitt yttre gifva ett uttryck af sin sorg och öfvergifna belägenhet och, om de än gjorde det con amore, skulle det aldrig kunna lyckas bättre. De skulle kunna tjena såsom skyltar vid liknöjdhetens och oordentlighetens stamtillhåll, kläderna äro till ytterlighet smutsiga och slitna, och smuts täcker i tjocka lager händer och rynkiga ansigten. "Hon sörjde så, att hon var oigenkännelig för smuts", heter det i Grönlands-sagor om en sannt bedröfvad enka. Och hur ser hennes hårtopp ut? Hoptofvadt, okammadt slinker bedröfligt hit och dit det lilla, som finnes qvar, men detta är just ej mycket. Genom modet att hårdt hopbinda håret i nacken, bortryckes småningom allt mer och mer, och till sist är hela hufvudet nästan skalligt, så när som på en gles tofs i nacken. Bilden är onekligen allt annat än vacker, och ej vackrare än den af en gammal jungfru på öfverblifna kartan, hvilken uppgifvit hoppet på giftermål och på samma gång all elegans — och all renlighet. Lycklig hon, om hon eger någon duglig broder eller annan försörjare, så att hon kan vara "lika rödmosig, tjock och fet, som hon är smutsig, ty smutsig är hon, så mycket man kan blifva, när man aldrig tvättar sig, dag och natt bär samma kläder, sofver på bara marken bland måltids-qvarlefvorna, äter med fingrarne, flänsar skälhundar, plockar foglar och flåsar på den rökande riselden"**). — Döljas bör dock ej, att renligheten för hvarje år uppenbart är i ett starkt tilltagande bland grönländarne.

*) Jfr. Cranz, Fortsättning af Historien om Grönland. Öfvers. Stockh. 1770.
**) E. Bluhme, Fra et Ophold i Grönland 1863—64. Kjöbenhavn 1865.

Naturligtvis finnes det en mode-gudinna, som äfven öfver Evas grönländska döttrar förer spiran. Förnämligast tyckes det vara anorakken, som är föremål för hennes nycker. Betraktar man afbildningar eller läser man beskrifningar från äldre tider, finner man, att anorakkerna då voro baktill försedda med ett långt bihang, som liknade de under namnet "svalstjert" kända frackskjörten och som hos Labrador-eskimoerna nådde ända ned till marken. Denna extravaganta prydnad (reminiscens från menniskans apperiod?), hvilken gaf de respektiva bärarinnorna ett särdeles pikant och komiskt utseende, är nu försvunnen, men en annan ytterlighet börjar i stället göra sig gällande. Kännedom har förvärfvats om det linneplagg, som af européer bäres under de öfriga kläderna, och detta nya mod har med begärlighet upptagits. Lyxen är stor och derför bör man ej af falsk blygsamhet begå den orättvisan mot sig sjelf att ej låta andra veta deraf. Men huru skall detta tillgå? Medlet är lätt funnet: anorakken förkortas, och som en gördel eller påslik uppsvällning framträder det nymodiga plagget rundtom lifvet och gör genom sin ofta tvetydiga renhet*) ett efter våra begrepp allt annat än behagligt intryck. Och detta mod följes ej blott under sommaren, utan äfven den kallaste vinter, med det mest hjeltemodiga förakt för köld och sjukdomar.

Dock — vår måhända alltför närgångna examen af grönländskornas toilett må nu vara slutad, utan att vi ens — af ömhet för våra luktorganer — närmare taga reda på den nationella parfymen**). I stället taga vi oss friheten att inbjuda till ett besök i en grönländare-boning — och att denna ej kan vara något palats, kan man nog inse redan deraf, att de vigtigaste byggnads-

*) Rättare vore att säga: otvetydiga motsats till renhet. Ingen må häröfver förundra sig, ty tillgångarne äro små och man måste vara måttlig i sin lyx. Då man ej eger mer än ett eller ett par dylika plagg, får man lof att ej slita dem alltför ofta i tvätten.

**) Constat, varias gentes varie redolere; odor Groenlandorum proprius ex urina ducit originem. In eorum enim domiciliis semper inveniuntur vasa hoc liquore repleta, in quibus rudes phocarum aliorumque animalium pelles asservantur præparanturque. Idcirco inde foetent Groenlandorum non solum tuguriola sed etiam vestes, neque ingratus illis videtur hic odor. Quin contra fuit mos, etsi jam fere abolevit, ut puellæ capita corporaque urina sedulo lavarent ea ratione, "ut virgineum spargerent odorem."

materialen, såsom timmer, tegel, murbruk o. s. v. här alldeles saknas eller åtminstone höra till sällsynt- och dyrbarheterna.

Första anblicken af huset förråder föga en menniskas boning, utan snarare skulle man vara böjd att anse det för en liten kulle eller en hopvräkt torfhög. Nederst på marken lägges en fyrkant af stenar och på dessa uppmuras af sten och grästorfvor de fyra väggarne till 3 à 4 alnars höjd. Återstår nu taktäckningen, men denna är också det dyraste af hela byggnads-företaget, ty härtill fordras några längre sparrar eller stänger, som kunna läggas tvärs öfver rummet, samt stolpar att stötta dessa. Sådana erhöllos förr endast af det driftimmer, som händelsevis anträffades på stränderna. Lyckades man ej få tillräckligt stora, måste flera bitar med skinnremmar hopskarfvas. Man anför från gamla tider ett talande bevis på fattigdomens nödtvungna slöseri: i Nord-Grönland funnos usla kojor, hvilkas taksparrar utgjordes af narhvalens dyrbara tänder, som af brist på kommunikation med andra länder ej kunde afyttras. Nu kan något sådant ej mer inträffa, ty den Kongl. Danska grönländska handeln förser grönländarne (naturligtvis mot betalning) med lämpliga taksparrar och andra trävaror. Mellan sparrarne, som sålunda bilda det flata takets grundlag, fästas smärre spjälor och öfver det hela lägges först ett lager ris samt derpå ett tjockt lager grästorfvor; allra öfverst utbredas gamla skinn och hudar för att hindra regn och upptinande snö att genomblöta taket. Boningen är färdig, och till dess pris kan man säga, att den är både billig och lätt uppförd. Enligt urgammalt bruk är det qvinnornas pligt att bygga hela huset med undantag af trävirkets apterande och insättande, hvilket tillkommer männen.

Efter denna utvändiga husesyn kunna vi instiga eller rättare inkrypa, ty på alla fyra måste entréen ske. Men — hvar hafva vi dörren? Vid närmare granskning finner man snart utanför en af husets långsidor en afskrädeshög, hufvudsakligen bestående af skallar, ben, ruttnande inelfvor och annat affall från skälkötts-måltiderna. I omedelbara närheten häraf har man att söka ingången, men egentlig dörr saknas. I stället ser man en låg, 20 à 30 steg lång, öfvertäckt gång sträcka sig ut från midten af

ena långväggen och sluta med en glugg, ungefär liknande dörröppningen till en simplare potatis-källare i våra landsbygder. Genom denna börjar inkrypningen. Man befinner sig nu i den smala, mörka och vanligen smutsiga "husgången", hvilken har till ändamål att hindra den kalla vinden att svepa in i huset, och för att detta ändamål bättre må vinnas, är gångens botten ofta djupare nedsänkt i marken än stuggolfvet. Är vädret kallt och ruskigt, kan man under passagen genom denna tunnel i Nord-Grönland få göra en mindre treflig bekantskap med de ilskna hundarne, som hit tagit sin tillflygt; i Syd-Grönland kan man deremot någongång påträffa några höns af föga civiliseradt yttre, ithy att de "see ud som sande Skræmmebilleder."

Vi antaga, att vi nu lyckligen genomgått denna skärseld och genom det skinnförhänge, som gör tjenst som dörr, inkommit i stugans enda rum. Dagsljuset insläppes endast sparsamt genom en eller ett par med trandränkta tarmskinn öfverspända gluggar, och med tillhjelp häraf se vi, att i förhållande till innevånarnes antal rummet hvarken till längd, bredd eller höjd uppfyller de allmänt antagna hygieniska föreskrifterna. Golfvet är belagdt med flata stenar, men med städningen är uppenbarligen ej synnerligen noga, ty affall från måltiderna m. m. ligger der i orubbad ro; myckenheten häraf kan tjena såsom mätare på åtgången af födoämnen d. v. s. på välståndet och jagtutbytet. Vid väggen midtemot ingången finnes en upphöjning, om natten belagd med skinn, hvilka om dagen ligga hoprullade uppe vid väggen. Denna s. k. brix upptager en stor del af rummet och utgör om natten sofplats, om dagen qvinnornas arbetsplats. Genom upphängda skinn eller på annat sätt är den fördelad liksom i flera bås eller spiltor, hvardera tillhörigt ett äkta par; vid motsatta väggen finnas smärre brixer för husets ogifta vuxna medlemmar. Den öfriga inredningen är af enklaste slag och förtjenar ej att närmare omnämnas, om man undantager lamporna och grytorna, till hvilka vi snart skola återkomma. Väggarne äro i bättre hus, åtminstone delvis, beklädda med gamla skinn.

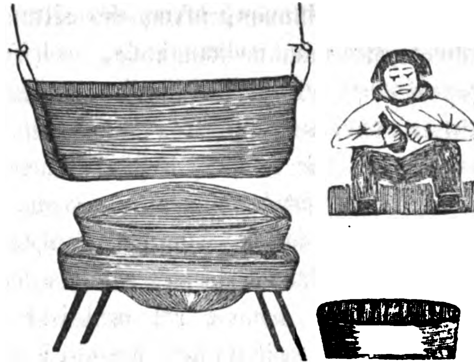
Sådan är den ursprungliga grönländareboningen. Elegant är den icke, men säkerligen gör mången sig en öfverdrifven före-

ställning om den förpestade, för helsan skadliga atmosfer, som måste finnas derinne. Är det kallt, och det är det under minst 7 månader af året, så hindra de frusna väggarne och taken såväl köldens som fuktighetens inträngande, och den starka värmen inomhus åstadkommer i förening med den bistra kölden ute en liflig ventilation, som håller luften temligen frisk och torr. Värre är det, då långvarig fuktig väderlek inträffar, och än mer då sommarens värme infinner sig, hvilken kommer smutsen och afskrädet både inom och utom hus att utsända förpestade ångor. Men då rifver också grönländaren taket af sin stuga och flyttar sjelf bort på sommarnöje i tält, för att först mot vinterns annalkande åter sätta vinterboningen i stånd. De likgiltige och utfattige, som ej kunna eller vilja göra detta, förete deremot bilden af det djupaste och vämjeligaste menskliga snusk och elände.

Af ofvan sagda framgår, att flera familjer ofta nog äro hoppackade i samma lilla stuga. Åtminstone pläga de gifta barnen gerna bo tillsammans med sina föräldrar, äfvensom syskon och anförvandter med hvarandra. Att detta ej kan härleda sig från svårigheten att uppföra egna boningar, är lätt inseddt, ty finnas blott taksparrar, är boningen inom ett par dagar färdig. Det är dock ej nog att hafva tak öfver hufvudet, — vintern är lång, mörk och kall, lysmaterialet är ofta ej lätt att skaffa och bränsle ännu mindre i ett skoglöst land. Visserligen kan man härtill använda dvergbjörkens och andra småbuskars grenar, men deraf finnes långt ifrån öfverallt tillräckligt och dessutom är insamlingen i stor massa besvärlig; visserligen finnas i några trakter både stenkol och torf, men först i senaste tider hafva grönländarne af européerna börjat lära sig dessas användande, och dessutom har detta ej varit möjligt med det slags spislar, som förr voro de enda kända. Till bränsle för såväl matlagningen som stugans uppvärmning måste tran användas, och ju mera dermed kan hushållas, dess bättre. Följden häraf har blifvit, att man söker hoppacka sig så många som möjligt i hvarje boning.

Den egendomliga möbel, som gör tjenst på en gång som spis och lampa, är af simplaste beskaffenhet och liknar till det yttre högeligen en halfmån-formig spottlåda af täljsten. Dennas

botten är något sluttande mot den raka kanten, och utefter denna lägges en rad mossa, som tjenar till veke och i sig uppsuger tran och fett ur späckbitar, som läggas i "lampan." Då åtminstone hvarje i kojan boende hjonelag eger sin lampa och

denna nästan aldrig är släckt, uppstår snart i det trånga rummet en sådan hetta, att de innevarande nödgas begagna en drägt, som ganska mycket närmar sig till den paradisiska. Denna lätta' kostym är så mycket mera nödvändig, som grönländarne med största skäl kunna anses såsom lefvande kakelugnar, ithy få torde med dem kunna täfla i uppfyllandet af det förnämsta vilkoret för en (tillfällig eller beständig) polarmenniska, att nemligen vara "a great regenerator of heat." — Öfver lampan hänger grytan (af täljsten eller metall), i hvilken maten kokas, och der ofvanför uppläggas nära taket de från jagten återkomna männens våta kläder till torkning. Utdunstningen af de många innevarande personerna, lukten af de på det osnyggaste sätt beredda skinnen, hvilkas bearbetande utgör qvinnornas förnämsta sysselsättning, bristen på skorsten m. m. förena sig att göra luften föga behaglig för en vanlig menniskas lukt- och andedrägts-organer, och framförallt blir detta förhållandet, när skinnförhänget framför utgången under hela natten varit orubbadt nedfäldt och de slocknande lamporna blanda sitt os bland de öfriga parfymerna.

Emellertid trifves eskimoen godt i sin varma, lugna jordkoja. På brixen sitta qvinnorna uppkrupna, oftast med benen på turkiskt sätt, och arbeta hela vinterdagen flitigt med skinnklädernas syning och utpyntning, allt under beständigt prat, skratt och sång. Kaffepannan är i flitig kokning, och under männens frånvaro låta qvinnorna husets matvaror sig väl smaka — så mycket hellre, som gammal sed bjuder, att vid måltiderna männen skola äta först och för sig sjelfva, samt qvinnorna åtnöja sig med hvad af dem

lemnas. — Männen, äfvenledes sittande på brixen, men på dess kant med benen nedhängande, fördrifva tiden med lagning af sina vapen eller ock med behaglig overksamhet, sjungande eller flitig ätning, såvida ej fångsten kallar dem ut på hafvet. Och när de återkomma från denna, hvilka ämnen för intressanta samtal hafva de ej erhållit! Jagtens allra minsta detaljer beskrifvas under lifligaste gestikulation, och med nyfikenhet och beundran lyssnar det uppväxande slägtet derpå, sålunda insupande lärdomar, som i en framtid kunna komma att praktiskt tillämpas. Glädje och belåtenhet råder, och derföre drager hemsjukan den bortavarande oemotståndligt till den anspråkslösa torfhyddan. Tilläggas må, att i sedligt afseende samlifvet i dessa boningar är fritt från alla fläckar. Än kan i detta afseende på Grönland ej tillämpas, att "anständigheten kom och sederna försvunno."

Sorgligare blir anblicken af en dylik boning, då långvarig oblid väderlek gjort fångsten omöjlig, och liknöjdhet eller oförmåga hindrat nödiga vinterförråders hopsparande. Ej blott mat-tillgången blir så knapp, att de uslaste medel till lifvets uppehållande måste tillgripas, utan äfven lamporna slockna af brist på dem närande späck. Hunger, mörker, köld förena sig, och ej sällan inställer sig sjukdom såsom deras bundsförvandt. I denna yttersta nöd börjar man af taksparrarne och stödjebjelkarne hugga flisor till eldens underhållande, men ej alltid låter behöflig försigtighet förena sig med nöden. Ett töväder kommer, jordtaket uppblötes, de smala sparrarne brista, taket nedstörtar och husets utmerglade innevånare befinna sig husvilla midt i vintern. Sådant har ej en, utan mångfaldiga gånger inträffat.

Längs kusterna och endast på ringa afstånd från stranden är det, som samtliga grönländska boningar äro uppförda, naturligtvis för att tillträdet till den egentliga och oföränderligen samma förrådskammaren, hafvet, måtte vara lätt och beqvämlig. Boningar, som i allo öfverensstämma med den ofvan lemnade beskrifningen, anträffas emellertid nu för tiden endast till ett ringare antal och på från kolonierna mera aflägsna ställen. De allra flesta hafva i ett eller annat afseende undergått större eller mindre förändringar till följe af den numer lättade tillgången till åtskilligt, som förr

saknats eller varit sällsynt. Husets yttre form är i allmänhet densamma, endast ett fönster med små glasrutor har intagit tarmskinnets plats, hvarjemte ett rökande spiselrör antyder tillvaron af en annorlunda konstruerad eldstad. Små jernkaminer hafva blifvit införda och finnas för billigt pris till salu, och härigenom har Kongl. Grönländska handeln beredt ej blott grönländarne möjligheten af en väsentlig fördel, utan äfven sig sjelf en något ökad inkomst genom de späck-ödande stenlampornas mindre flitiga användande och till följd deraf större späck- och tran-försäljning till danska köpmännen. Inne i huset märkes genast en rikligare tillgång på virke, t. o. m. golf, väggar och tak äro stundom plankbeklädda, och lithografiens och målarekonstens enklaste alster saknas ej — naturligtvis af inhemskt eller tyskt ursprung. De allra förnämsta Grönlands-husen (men de äro få) tyckas liksom hafva ingått kompromiss med de europeiska; ett sluttande trädtak kröner jordkojan och det inre skiljer sig föga, om brixen undantages, från ett rum i våra bondstugor. Icke engång spegel, väggur o. s. v. saknas. — Af sig sjelf faller, att de danska embetsmännens hus i intet afseende äro eskimoiska. De likna i allt våra boningar, och när man kommer in i dessa glada rum, försedda med alla de beqvämligheter, vid hvilka vi äro vana, med rika blomstergårdar i fönstren o. s. v., glömmer man lätt, att man befinner sig långt utom den egentliga civilisationens gränsor. Förnämsta prydnaden är dock den obegränsade och hjertliga gästfrihet, som der råder, och som förefaller enhvar hardt när otrolig, som ej förr lärt sig inse, att gästfriheten är i ett ständigt och starkt stigande mot norden.

Det förakt för renlighet, som utmärker grönländarnes boningar, låter oss ana, att någon öfverdrifven. snygghet ej kommer dem till last vid matens beredning, hvadan, äfven om stugans vänliga innevånare skulle invitera den besökande på "en liten hvardags-middag", det i de flesta fall torde vara bäst att undanbedja sig denna ära. Jag undviker med flit alla detaljer vid matlagningen — och stundom gör grönländaren sjelf detsamma, i det att maten förtäres rå — men deremot kan jag ej med godt samvete underlåta att nämna några af de delikatesser, som komma

eskimoernas tänder "at löbe i vand." Jag skyndar mig dock att försäkra, att tran, som allmänt plägar anses såsom grönländarnes nationaldryck, hvarken brukas eller har brukats till förtäring *), utom någongång såsom kräkmedel. I detta afseende, liksom i många andra, har man funnit ett nöje i att påbörda grönländarne saker, hvartill de äro alldeles oskyldiga.

Då jagt och fiske äro så godt som de enda förvärfskällorna, måste eskimoens hufvudsakligaste föda bestå af kött, och han undergår sålunda en permanent Bantings-kur, hvilket dock ej kan synas på hans välfödda lekamen. Redan förut har nämnts, att härvid skälkött spelar vigtigaste rolen, och ehuru jag väl vet, att personer finnas, hvilka nästan hysa en viss tvekan om de personers moralitet, som låta sagda föda sig väl smaka, tvekar jag ej att af egen erfarenhet försäkra, att skälkött är både närande och välsmakande samt att det af enhvar, såsom redan Cranz säger, "kunde med mera appetit ätas, om det icke hette Sjählkött." Dessa åsigter delas af nästan alla i Grönland bosatta danskar, och bekant är, att äfven i vårt land Norrlands skärgårdsboar ingalunda förakta denna spis. Det är egentligen dess mörka, nästan svarta färg, som gifver det ett mindre aptitligt utseende, men den allmänt antagna transmaken finnes blott i inbillningen, icke hos köttet. Tvärtom anses det af konnessörer varå väl magert, hvadan vid anrättandet späckbitar bruka tillsättas, i öfverensstämmelse med en jovialisk dansk hedersmans yttrande: "jeg kommer gjerne lidt Spæk i mit Sælhunde-Kjöd og for Resten spiser jeg meget ofte Sælhunde-Kjöd." Pastej på skällefver anses såsom en verklig delikatess och husmoderns stolthet.

Detta skälköttets lofprisande gäller hvarken alla arterna, då t. ex. den stora Grönlands-skälen anses temligen oaptitlig, ej heller köttet beredt huru som helst. Särskildt måste undantagas det halffrusna, halfruttnade kött, som under namn af Mikiak i vissa trakter utgör en väsentlig del af eskimoernas vinterförråd och "ätes

*) Äfven om så varit förhållandet, skulle det ej kunnat anses synnerligen oaptitligt, då deras tran endast är den sjelfrunna, klara, hvita späckoljan och ej den bruna, stinkande materia, som vanligen erhåller detta namn.

af dem med samma appetit, som vildbråd, eller en rökt fläskskinka, eller metwurst hos oss." Men äfven en bit af detta måste anses såsom en afundsvärd läckerhet, när fångsten och fisket en lång tid felslagit och de små förråden äro tömda, så att man måste tysta den knotande magen med musslor och sjögräs, ja t. o. m. med de skälskinn, man kan ega, dervid ej ens skonande de gamla skinntrasor, som användts till takets täckande. När efter en sådan fasans period skälarne åter börja visa sig och fångsten blir riklig — hvem kan då klandra grönländaren, att han söker taga skadan igen och att då begås de fabulösaste extravaganser i ätväg? Ej underligt, att det största antalet sjuk- och dödsfall ej inträffar under hungers-tider, utan under öfverflödets dagar — en ny bekräftelse på den gamla satsen, att flera dö af för mycket, än af för litet mat.

En annan riklig och omtyckt föda lemna de hval- och delfinarter, som dels fångas, dels mera tillfälligtvis påträffas strandade eller flytande döda i hafvet. Är djuret ej alltför mycket angripet af förruttnelse, erbjuder dess ofantliga köttmassa ett ypperligt tillfälle för matfriska personer att visa sin konsumtions-förmåga, men — köttet i all ära — hvad njutning erbjuder väl detta mot "mattak"? Med detta ord betecknas skinnet af samtliga hvalartade djur, och detta anses såsom en synnerlig delikatess, vare sig stekt eller, ännu heldre, rått. Äfven danskar gilla denna eskimo-uppfattning och försäkra, att rå mattak eger en smak, förvillande lik kokos-nötter. Dessutom berömmes den såsom ett nästan osvikligt medel mot skörbjuggen.

Härtill kommer hela raden af sjöfoglar och fiskar, att ej förglömma den massa fogelägg, som vissa tider på året erhållas på fogelfjällen och ejderholmarne. Fogelungar, större eller mindre, kläckta eller okläckta föraktas ej heller. Och skulle allt vara förtärdt, så förstår grönländaren bättre än någon annan konsten att i högsta grad svälta; i värsta fall måste hundarna släppa till lifvet, ja, bland hedningarne på ostkusten, der nöden plägar ofta vara större än annorstädes, hafva ännu i senare tider exempel ej alldeles saknats, då förtviflan drifvit till mennisko-ätande.

Skulle nu någon vara lysten att veta ej blott maten utan äfven rätternas ordnings-följd vid eskimoernas gästabud, så kunna vi stå honom till tjenst med följande autentiska

Matsedel vid ett äkta eskimoiskt storkalas.

Torkade angmaksetter.
Torkadt skälkött.
Kokt dito.
Halfrått och halfruttet dito (mikiak).
Kokta alkor.
Ett stycke af en Hvalfisk-stjert.
Kokt renkött.
Torkad lax.
Torkadt renkött.
Kråkbär, blandade med renmage *).
Späcksyltade kråkbär.

Nog bör man med färre rätter än så kunna få anledning att till värden framföra den sanna Grönlands-komplimangen: "min mage är för liten, så att den är färdig att spricka", men hade värdinnan krönt sin frikostighet med att låta gästerna suga fettet ur sina magasinerade ejderskinn, hvar skulle man då funnit ord för sin tacksamhet? — Jag skyndar att tillägga, att hvarken jag sjelf eller någon af reskamraterna var inviterad till något sådant gästabud. Dessutom anhåller jag om tillgift, om någon skulle finna mig väl mycket hafva ingått i motbjudande detaljer, och jag

*) Bland allt, som grönländaren med god smak förtär, finnes intet, som förefaller oss så vämjeligt som Nerukak (d. v. s. "det ätliga" par préférence) eller de halfsmälta växtämnena i renvåmben. Endast åt synnerligen goda vänner nännes han meddela något deraf. Förmodligen är det kroppens oafvisliga behof af vegetabilisk föda efter vinterns långa köttdiet, som kan uppväcka en så underlig och vidrig smak. — Emellertid då vi med våra europeiska föreställningar känna afsky för åtskilliga eskimo-rätter, månne vi hafva sopat rent för vår egen dörr? Finna vi icke rått kött och rå fisk smakliga i form af spickeskinka och graflax, är icke halfrutten surströmming för mången en delikatess, äta vi ej med god smak råa samt t. o. m. lefvande blötdjur (ostron), är icke den på kalaserna serverade vildfogeln vanligen af mycket bedagad ålder, fordrar ej den högre gastronomien, att beckasiner skola anrättas utan inelfvornas borttagande o. s. v.? Och hvilket renligt djur är ej svinet, hvars kött vi ingalunda förakta! I det afseendet gå vi längre än grönländarne, som anse svinkött orent och oätligt.

kan då försäkra, att jag med tystnad förbigått åtskilligt, som grönländarne skulle i främsta rummet hafva framhållit. "Ikke Alt lader sig fortælle, selv om det hörer til, for at tegne Folket, som det er."

Den ursprungliga, oförfalskade Grönlands-dieten finnes dock nu ej mera, utan densamma har blifvit uppblandad med åtskilliga främmande varor. I främsta rummet hafva vi dervid att nämna kaffe, som till den grad utgör grönländarnes förtjusning, att för anskaffande af kaffe och socker mången är färdig att föryttra äfven det nödvändigaste. Äfven bröd (skepps-skorpor) har blifvit en ny öfverflöds-artikel, men hvad deraf kan komma att för året på enhvar grönländare belöpa sig är ej mycket. Och härtill kommer det delikataste af allt: sviskon, fikon och russin! Såsom bevis på dessas lockelsekraft må anföras, att då Prof. Nordenskiöld engång hade aflönat sina roddare under en längre båtfärd, skyndade en af dem att för alla de förvärfvade 14 à 15 riksdalerna köpa russin och fikon samt att genast förtära alltihop — till hvad verkan på hans välbefinnande följande dag kan enhvar lätt föreställa sig. Denna handel med för grönländarne öfverflödiga eller skadliga varor har, isynnerhet som den bedrifves för danska statens räkning, äfven inom Danmark framkallat starkt, t. o. m. gränslöst bittert klander, då mången gång nöd och elände skrifvits på dess räkning. Grönländaren är nemligen af naturen sorglös, hoppet om lycklig fångst nästa dag ligger så nära och i värsta fall är ju kolonibestyraren lagligen ålagd att sörja för den mest trängande nödens lindrande. Hvarföre då hafva bekymmer för morgondagen? Ack, hvad kaffe, socker och fikon smaka godt — och handelsboden ligger ju tätt intill! Och så säljes det sista skälskinnet, hvilket väl kunnat behöfvas till vinterdrägt, eller det späck, som skulle sprida ljus och värme under vinternatten.

Vi inlåta oss ej på den slippriga frågan om handelns rätta ordnande, men derimot kunna vi ej annat än till danskarnes heder påpeka, att bränvin och andra spritdrycker ej få till grönländarne försäljas. Vatten har varit och är ännu drycken både i hvardagslag och på gästabuden. Då européerne först gjorde dessa naturbarn bekanta med bränvinet, mottogs det med otve-

tydig afsky och benämndes "galenskaps-vatten", men åsigterna hafva nu förändrats. I stället för att vara "ajorpok" (dåligt) har bränvin blifvit "ajungilak" (skönt)*), och säkert är derföre, att ett oinskränkt införande och försäljande häraf skulle snart blifva grönländarnes både ekonomiska och moraliska ruin. Tobak i alla former är deremot redan nästan en nödvändighetsvara, så att t. o. m. qvinnor och barn ses med pipan i mun, dervid af sparsamhet eller okunnighet stundom begagnande porslins-piphufvudet ensamt, utan någon tillstymmelse till skaft eller munstycke. Ofta får man se kajakroddarne framtaga sin lilla pipa för att draga några njutningsrika bloss, men detta skulle naturligtvis ej låta sig göra, om han för elds anskaffande måste använda den ursprungliga methoden att medelst ett snöre hastigt kringvrida en rund käpp i ett genomborradt trästycke. Också kan man lätt få se, att Jönköpings välbekanta fabrikater äfven funnit vägen upp till dessa bygder.

Vid presentationen af grönländarne har jag gjort mig skyldig till en försummelse, hvilken jag anhåller att nu få godtgöra, nemligen att nämna deras namn. Beklagligtvis äro dessa i våra dagar ej synnerligen originella, utan liksom så mycket annat utifrån importerade. Sören, Christian, Fredrik, Hans, Bertha, Sofia och andra vanliga danska namn, omvexlande med bibliska såsom Ephraim, Amos, Mathæus, Magdalena, Sarah o. d., äro i våra dagar de mest förekommande, och ofta är enhvar försedd med en lång rad dylika, af hvilka än det ena, än det andra för tillfället är det mest gouterade. Visserligen finnas deribland äfven åtskilliga af inhemskt ursprung, men det är dock ej nu såsom i forna tider, då namn med sådan klang som Kigutikak, Orsuatsiak, Kag-

*) Tvenne mycket vanliga grönländska uttryck.

sagsuk, Sidliarnat o. s. v. voro de enda brukliga. Hvad dessa namn egentligen betyda, förbjuder min okunnighet i grönländskan mig att omtala, men att någon synnerlig poësi ej torde deri ligga fördold, skulle man kunna sluta sig till deraf, att en familjefader efter åtskillig dispyt med hustrun om plantornas antal kunde, räknande på fingrarne, för Graah namngifva följande fem: Isueitsiak (lampmossa), Ullo (krumknif), Aberkak (späck), Amaut (barnsäck) och Utokak (gammal). — I våra dagar ega grönländarne dessutom ej sällan ett tillnamn (t. ex. Egede, Möller, Petersen, Stork o. s. v.), men detta tages alldeles efter behag och kan, om så önskas, så ofta förändras, att till sist egaren sjelf ej är rätt på det klara med hvad han heter. Huru ringa anledning behöfves för ett dylikt tillnamns-tagande, vittnar en liten episod från våra allra första Grönlands-dagar. Kring fartygen svärmade åtskilliga gossar i sina små skinnbåtar och snart var en täfling dem emellan i rodd, pilkastning o. s. v. anordnad. En hvar af oss hade snart bland de täflande utsett sin favorit och denne betecknades med sin protektors namn. Den flinkaste af piltarne var onekligen vår doktors klient, hvilken derför ständigt uppmuntrades med slantar, cigarrer och "bravo, Nyström!" — och detta klingade i hans öron så behagligt, att han med begärlighet adopterade detta tillnamn, hvilket var så mycket mer hedrande, som det äfven bars af en "nalagak" (stor herre) på "sarpigdlit" (fartyget med hvalfiskstjerten, såsom propellerfartyg benämnas). Åtminstone under vårt uppehåll vid Godthaab behöll han detta namn; kanske är det nu kasseradt, men skulle det i en framtid fortlefva på Grönland, är orsaken dertill ingen annan än den nu anförda. — Till de bi- eller ök-namn, som näppeligen någon undgår, skola vi i det följande återkomma.

FEMTE KAPITLET.

Kajak. — Vapen. — Skälfångst. — Umiak eller qvinnobåt. — Sommarlif i tält. — Hvalfångst. — Hundsläda och vinterfärder.

I det föregående hafva vi sett, hvaraf grönländaren hufvudsakligen lefver, men sättet, huru födan förvärfvas, är en alltför vigtig del af hans lif och alltför intressant för att ej närmare beskrifvas. Utan mat kan ingen menniska lefva, grönländarne skulle försvinna och Grönland blifva en ödemark, såvida der ej funnos skälhundar — och kajaker. Dessa äro de tvenne pelare, på hvilka grönländska samhället hufvudsakligen stöder sig. Ej underligt derför, att man ej anser sig vara riktigt i Grönland, förrän man sett den första kajaken, och att man helsar denna med stor nyfikenhet.

Uppriktigt sagdt, ser man i början endast obetydligt af densamma. Då man från hafvet nalkas kusten, får man på afstånd skåda en eller ett par mörka punkter, som närma sig, och snart tycker man sig upptäcka en half menniskokropp, ifrigt fäktande med armarne, som höjer sig direkt ur vågorna. Kommen ännu närmare, befinnes denna kropp sittande i en besynnerlig båt, som knappast når en eller annan tum öfver vattenytan. Pilsnabbt klyfver denna lilla farkost vågorna, som sqvalpa öfver densamma, och med en elegant vändning lägger roddaren under högljudt pladdrande till vid relingen. Tvenne rep med slyngor i ändarne nedkastas och fästas kring båtens ändar, någongång dessutom ett tredje, som mannen lindar kring lifvet — såvida han ej är en så ovan nybörjare, att han, såsom den oss först mötande, nödvändigt vill sno repet om halsen — och om några ögonblick är både man och båt halade ombord. Mannen kryper mödosamt fram, liksom fjärilen ur puppskalet, och man har nu godt till-

fälle att studera kajakens byggnad. Detta studium öfvergår snart till beundran. Nödvändigheten att hushålla med trävirket har nemligen här gifvit anledning till konstruerandet af verldens måhända nättaste, ändamålsenligaste och i sina rörelser elegantaste fartyg.

Kajaken är mannens uteslutande tillhörighet och den är ej större, än att enhvar deri är herre för sig sjelf. Den är 8—9 alnar lång, $^3/_4$—1 aln bred, knappt en fot hög och tillspetsad mot begge ändarne, så att den ej olämpligt kan till formen förliknas vid en stor skottspole. Dess stomme är sammansatt af ett par tjockare trästycken och böjliga engrenar eller tunnband; det hela är sedan beklädt med tätt hopsydda, trandränkta skälskinn. Endast på öfre sidans midt är ett litet rundt hål, lagom stort, för att grönländaren kan tränga sig ned och taga sittplats på den med mjukt skinn beklädda bottenspjelan. Rundt omkring hålet är en ungefär tumsbred, upphöjd träring; de begge ändarne äro på undersidan belagda med bensläar och sluta med benknappar till förekommande af nötning mot is och stenar. Till roddredskap tjenar en åra med blad i begge ändarne, i spetsarne belagda med benskifvor*).

I dessa små bräckliga skal är det, som grönländaren svärmar kring på hafvet, ej blott nära stranden och i lugnt väder, utan t. o. m. flera mil långt ut och under stormar så våldsamma, att stora fartyg med bäfvan söka hamnen. Som en sjöfogel gungar den fram öfver vågornas toppar — eller ock kommer svallvågen vredgad och fräsande, roddaren hukar sig ned — ett kraftigt årtag — och båten skär midt genom böljan. Vågen slår samman öfver roddarens hufvud, men nästa ögonblick dansar hans farkost lika lätt på vattenytan. Eller ock kullvräkes den af den våldsamma störtsjön, men med årans eller t. o. m. blott med handens tillhjelp vet den erfarne och skicklige kajakmannen att nästa ögonblick åter vända sig på rätt köl. T. o. m. då bränningen rytande rullar mot stranden, nödgas han stundom till hafs; på stranden sätter han sig då i båten, denna slungas af hans kamrater

*) I olika trakter af Grönland är formen på kajaken och dess särskilda delar något olika, men grundtanken är densamma.

så långt ut, som de förmå — ett par omtumlingar — och snart är han utanför strandsvallet, pilsnabbt ilande framåt. — Kommer han till ett näs eller ett isfält, hvaröfver han måste passera, så stiger han helt enkelt ur farkosten och promenerar lugnt framåt med denna under armen eller på hufvudet. — Korteligen: till ett åro här förenade elegans, smidighet i rörelser, hastighet och lätthet, men utan fara är dock färden icke. Ej blott för den försumlige och liknöjde, som låter skinnet af ålder och vanvårdnad murkna, kan farkostens botten ute på hafvet, fjärran från annans hjelp, remna, utan ett flytande isstycke, en hvass sten eller någon annan tillfällighet kan oförmodadt skära hål på äfven det bästa skinn, hvarvid båten fylles af vatten och sjunker, innan land eller något isflak kan nås och hålet der ihopsys. Ännu större är faran, som hotar den ovane eller oskicklige, hvilken ej kan "gå rundt", utan vid kantringen behöfver annans hjelp för att åter resa sig upp. Denna konst är föröfrigt långt ifrån allmän och kan endast genom långvarig öfning förvärfvas. "Ingen fødes konstnär", det kunna beträffande kajak-rodd otaliga européer intyga, hvilka funnit det svårt att endast sitta still och hålla balansen, och detta är ej heller underligt, då "man skulde troe, at enhver ufrivillig Bevægelse, en Nysen, en Flue paa Næsen maatte kæntre ham rundt." Hvad konsten att "gå rundt" beträffar, så gör européen vanligen sitt första, ofrivilliga försök deri, då han första gången sitter i kajak, och han finner då, att första hälften af denna manöver är lika lätt att göra, som den senare är omöjlig att utan andras hjelp fullborda. Så mycket mer har man skäl att beundra den skicklige kajakmannen, som t. o. m. ute på hafvet kan krypa ur sitt hål och ställa sig upprätt i skinnbåten för att speja efter byte, andra lika vanskliga konststycken att förtiga.

För kajak-färder med öfversköljningar o. s. v. är naturligtvis den vanligen brukade drägten ej synnerligen passande. Roddaren pådrager sig vid sådana tillfällen sina "vandskinds"-kläder, d. v. s. en svart, trandränkt, vattentät halfpels, hvilken hårdt tillknytes kring handlofvarne. Likaledes drages kapuschongen öfver hufvudet och tillsnöres hårdt rundtom ansigtet, under det att plaggets

nedre kant, som noga passar till den kring kajak-hålet uppstående ringen, kränges deröfver och fast tillbindes. Man och kajak blifva härigenom ett, och ingen droppa vatten kan deri inträuga.

I denna farkost företager grönländaren äfven långa färder. Skall t. ex. ett bref befordras från en koloni till en annan, lemnas det åt en kajakman; denne nedplockar i farkostens tomrum de oundgängligaste reseförnödenheterna och begifver sig så gladelig åstad. På längre postresor åtföljas gerna tvenne till ömsesidig hjelp och trefnad, ty härvid har man bland annat den förnöjelsen att kunna, sida vid sida och med årorna öfver hvarandras kajaker, taga sig en liten lur på det gungande hafvet. Ett tvärhastigt uppvaknande med hufvudet pekande rakt ned mot hafsbottnen hörer dock ej till omöjligheterna.

Vigtigaste rolen spelar dock kajaken vid skälfångsten, ty med denna kan fångstmannen ej blott nästan blixtsnabbt förflytta sig dit, der skälen leker eller fiskar bland drifisen, utan ock, till följe af farkostens låghet, komma det misstänksamma djuret helt nära, innan det anar något ondt, isynnerhet om i fören ett hvitt tygstycke, liknande en isbit, uppställes, bakom hvilket den nedhukade roddaren kan dölja sig. Alla vapen och hela den öfriga utrustningen*) finnes på sin plats framför eller bakom roddaren, och det är detta, som vi nu skola närmare examinera.

Främst bland vapnen ådrager sig den ungefär famnslånga fogelpilen eller nuvfit vår uppmärksamhet. Dess hufvudmassa utgöres af en rund käpp, i hvilken en halfalns-lång jernspets med endast en hulling är fästad. För att emellertid underhjelpa den till rof utsedda fogelns erhållande, äro på träskaftets midt trenne, på insidan med hullingar försedda benspetsar fastsatta. Vid kastandet begagnas ett s. k. kastbräde, hvarigenom större fart meddelas åt vapnet. — Denna fogelpil är grönländarens första och sista vapen, ofta begagnadt till fångst, men än oftare till öfning eller nöje. Med detta börjar den unge gossen att svärma omkring och förvärfvar sig derunder nödig träffsäkerhet; detta ligger alltid på kajaken framför den fullvuxne roddaren, och litet emellan ser man honom med några kraftiga årtag gifva sin farkost till-

*) Jemför de planscher, der kajak-roddare äro afbildade.

börlig fart samt skyndsamt fatta kastbräde och fogelpil, för att låta denna i bågformig flygt träffa ett flytande tångstycke, en isbit eller dylikt.

Vigtigare är utan gensägelse **harpunen** eller **erneinek**, vittnande om träbrist och om en synnerlig sinnrikhet i sammansättningen. Ett spjut, som slungades i en hvalross, delfin eller större skälhund, skulle vid första användandet genom det sårade djurets våldsamma rörelser sönderbrytas och djuret det oaktadt undfly, men harpunens konstruktion förhindrar detta. På ett famnslångt skaft sitter ett ungefär qvarterslångt, trindt benstycke (midtelstycket), tvärs igenom hvilket nära basen ett hål är borradt. En genom detta hål trädd, med begge ändar i skaftspetsen fästad läderrem ej blott fasthåller midtelstycket hårdt mot skaftet, utan bildar derjemte, så att säga, ett gångjern, som tillåter midtelstyckets nedfällande åt sidorna. Öfverst sitter påträdt, men för öfrigt löst, ett annat till hullingar utskuret ben med hvass jernspets, och i detta är en läderrem fastgjord, hvilken genom ett knäppe fästes vid träskaftet. Härigenom tryckas harpunens tre skilda delar hårdt mot hvarandra och tyckas bilda ett sammanhängande helt. Remmen fortsättes nedanför knäppet och är af betydlig längd; då fångst skall ske, ligger dess hufvudmassa noggrannt upplagd i bugter på "kajak-stolen", en trefotad beställning, som är fastsatt ofvanpå kajaken tätt framför roddaren. Ändan af remmen är förenad med "kajak-blåsan" d. v. s. ett helt, till en säck hopsyddt skälskinn, som man kan se stående straxt bakom mannen. Ändamålet med denna mekanism är uppenbarligen den, att då den af harpunen träffade skälhunden börjar våldsamt tumla sig, midtelstycket måtte brytas åt sidan; derigenom slaknar remmens öfre del, spetsen frigöres och qvarsitter i djuret, under det att skaftet blifver flytande på vattnet. Som spetsen och kajakblåsan äro förenade genom remmen, släpar det sårade djuret blåsan med sig, hvart det flyr, och fångstmannen vet derigenom, hvar han kan vänta, att det, alltmera utmattadt, skall uppkomma samt der genom lansen ytterligare såras och till sist dödas.

I stället för att detaljeradt beskrifva de öfriga vapnen, hvilka äro bygda mer eller mindre efter samma princip, torde det vara

lämpligt att lemna en skildring af en dylik skäljagt, isynnerhet som, enligt Cranz, "ingen får passera för en rättskaffens grönländare, som ej kan fånga Själhlar." Som jag sjelf ej varit nog lycklig att blifva ögonvittne dertill, tillåter jag mig att begagna ett sådants (Bluhmes) skildring deraf:

"... Snart blef vår uppmärksamhet dragen åt annat håll: tre kajaker röra sig från olika kanter mot samma punkt — hvad är det? Ah, nu se vi, en skälhund ligger bakom ett isstycke. Han dyker upp och ned i vattnet, betraktar solen och det vackra landskap, som ligger utbredt framför honom. Den ene kajakmannen är omkring 40 alnar från djuret, utan att det varsnar honom; ögonblickligen upphör denne att ro, och söker, i det han böjer hufvud och öfverkropp upp och ned och framåt, att härma en skälhunds rörelser, då en sådan badar sig i solskenet. Skälen vet ej rätt, hvad han skall tänka och dyker långsamt under vattnet. Ögonblickligen tager kajakmannen ett par raska årtag, som bringa honom i ett passande afstånd från det ställe, der han vet, att skälen skall komma upp. Med högra handen släpper han åran och griper harpunen. — — Femton alnar framför honom uppdyker djuret, men nu känner det genast sin fiende. Med ett våldsamt slag af bakkroppen ränner det hufvudet ned för att fly — men fångstmannen är på sin post. Innan det ännu är försvunnet under vattnet, har han med en rask och säker armrörelse slungat harpunen mot sitt mål, och rifver derefter med ett raskt ryck den bakom liggande blåsan lös från sitt fäste och kastar den i vattnet. Den träffade skälhunden flyr med harpunspetsen i sig, rycker i ett ögonblick den i ringlar upplagda remmen från kajakstolen och drager den redan på vattnet flytande blåsan efter sig. Detta är det kritiska ögonblicket, ty har blåsan setat för fast på kajaken, eller har remmen, som är af skälskinn, varit för ny och styf, så att en bugt har snott sig om åran, om armen, om halsen, eller har något annat oförutseddt tillfälle inträffat, så att kajakmannen insnärjes i sitt eget redskap, så kantrar han och är vanligen förlorad. Skälhunden dyker nedåt, men blåsan är för stor, och det sårade djuret kan icke draga den med sig. Kajakmannen ilar efter blåsan, i det han i förbifarten griper sitt fly-

tande harpunskaft, som han kastar framför sig på kajaken; hans kamrater sluta sig till honom, och efter en fruktlös kamp måste skälen utmattad upp att hemta luft, men i samma ögonblick sitta tre lansar fast i honom. Död halas han in och göres med ett par remmar fast vid ena sidan af kajaken och hembogseras." — Vi tillägga blott, att de lyckliga jägarne (ty enhvar, som satt sin lans i djuret, innan det är dödt, har del i detsamma), sedan de kommit till stranden, ej draga ringaste försorg om sitt byte. Enligt den sedan urminnes tider gällande arbetsfördelningen, är det nu hustrurnas skyldighet att draga djuret upp på land, flänsa detsamma — och snart sjuder grytan med fet och läcker spis.

Icke alltid förlöper denna fångst så stillfärdigt och farlöst, som den nu skildrade, och isynnerhet under den strängare årstiden fordrar den af sin idkare en djerfhet och hårdförhet, som nästan gränsar till det otroliga. Öfver hafvets yta hvilar såsom en ogenomtränglig slöja den täta "froströken"; tunn, nybildad is hotar för hvarje årtag att genomskära kajakskinnen; isbergen, mellan hvilka bytet måste uppspanas, äro så bräckliga, att minsta ljuddallring eller annan rörelse kan komma dem att "kalfva" (sönderfalla i större klumpar) och derigenom åstadkomma våldsamt svall bland de isiga vågorna. Men värre än så kan hända: ifvern eller hoppet om byte har lockat honom in i den nybildade "tunnisen", och utan att han märker det, tjocknar denna alltmer och mer för den bitande kölden. Slutligen sitter han fast i en is, som hvarken bär eller brister, men är så hvass i brottet, att första årtag åstadkommer remnor i kajakskinnen. Vattnet inströmmar och drager honom långsamt men säkert ned i den våta grafven. Eller huru mången gång händer det ej, att qvällen kommer, utan att han under hela dagen lyckats förvärfva något? I hemmet finnes intet annat än svältande hustru, barn och anförvandter; kallt vatten och på sin höjd en bit fruset späck eller skälkött är allt, hvad han sjelf under dagen njutit; sjötång och musslor hafva den senaste tiden varit hans enda föda — och nu komma tjocka och storm, som tvinga honom att taga nattqvarter på den kala klippholmen. På den snö- och is-täckta marken reder han sin bädd, d. v. s. han ställer kajaken på kant, belägger den med några

Pl. 3.

Schlachter & Seedorff stockh.

U'MIAK ELLER QVINNOBÅT.

tunga stenar, på det att den ej af vindens raseri måtte bortföras, makar sig tätt intill densammas läsida och somnar utan klagan, tålig och med förtröstan på bättre morgondag. Här, om någonsin, sannas folkvisans ord, att "ingen vet, hvad fattigmannen lider."

Och dock — hvilken kraft och mod utvecklar ej äfven denne, då han t. ex. lyckats kasta sitt harpun i den ej blott stora och starka, utan äfven ilskna klapmytsen, som ej tvekar att gå löst på angriparen. Här gäller det i sanning att vara qvick i vändningarne! Med åran måste han försöka att på en gång hindra båtens kantring och hålla på afstånd angriparen, som med ett enda bett eller rifning kan ohjelpligt förstöra båten, och under tiden måste hvarje tillfälle begagnas att med lansen bibringa det ena såret efter det andra. Här är det i sanning en kamp på lif och död — och underligt är derföre ej, att många rygga tillbaka för en sådan.

Långt ifrån alla grönländare äro nemligen "fångstmän", äfven om de äro kajakroddare, och de förras aftagande antal har man hufvudsakligen velat skrifva på europeisk, eller fastmer på Kongl. grönländska handelns, räkning. Dessa mindre kunniga och mera försagda kajakmän föra med fogelpilen ett farlöst krig mot alkor och andra sjöfoglar eller med fisksnöret mot ulkar och öfriga fiskarter. Är lyckan dem bevågen, kunna de med ett vanligt tunnt fisksnöre uppdraga 4—5-punds hälleflundror, ja t. o. m. stora hajar, hvilkas tröghet förbjuder dem att göra synnerligt motstånd både vid upphalningen till ytan och vid dödshuggets utdelande. Då hvitfisk- eller narhval-fångst med kajak bedrifves, uppstå deremot enahanda faror som vid skäljagten.

Det nyss beskrifna sättet att fånga skäl med kajak och harpun är ej det enda här brukliga, allra minst nu, sedan reffelbössor blifvit allmänna. Men äfven då spelar, isynnerhet sommartiden, kajaken en stor rol. På dess botten ligger geväret färdigladdadt, för att vid tillfälle af behof framlangas, och den får ej vara en oskicklig skytt, som från sitt vaggande säte skall sända kulan rakt i skälens hufvud. — Då isen täcker fjordarne och skälarne finna tillfälle att andas endast genom af dem sjelfva bildade hål eller på ställen, der starkare ström håller vattnet

öppet eller der vakar af annan anledning uppstått, blir naturligtvis kajaken öfverflödig, ty här gäller det att på annat sätt öfverraska djuren under deras andhemtning eller hvila på isen. Än nödgas fångstmannen i 20 à 30 graders köld timtal stå vid skälens "blåshål" med ansigtet mot vinden i orörlig, tyst förbidan, alldenstund ringaste ljud (t. o. m. blott det genom ansigtets vändande uppkomna knastrandet i pelsens styffrusna kant eller den derifrån nedfallande rimfrosten) kan låta det finhörda och lättskrämda djuret ana oråd; än sökte han (i forna dagar) att genom pelsens dragande öfver hufvudet göra sig så skål-lik som möjligt och under härmande af dessa djurs rörelser komma dem, då de hvilade på isen, så nära, att harpunen kunde slungas; än (och vanligast i våra dagar) söker han att dölja sig bakom ett hvitt, på en liten släde med hundskinns-klädda medar fästadt segel, tilldess han hunnit inom skotthåll. Då denna sistnämnda fångst mest idkas solklara vinterdagar, ådrager sig jägaren genom solstrålarnes bländande återkastning från snön ej sällan ögoninflammationer och "snöblindhet." — Skälfångst med garn begagnas knappast af andra än hitflyttade danskar eller i deras tjenst varande grönländare.

Af det sagda torde det vara uppenbart, att grönländarens dagliga och stundliga föda och tanke måste vara skälhund, såvida han uppehåller sig vid hafskusten. Så är äfven, isynnerhet i våra dagar, förhållandet med många, men det finnes dock under en del af året ett annat lefnadssätt, som för de flesta hägrar — om de kunna föra det eller icke — nästan såsom höjden af jordisk glädje. Den långa vintern är slut och dermed äfven den långa fängelsetiden i de öfverbefolkade kojorna, våren har börjat infinna sig och med den ej blott flyttfoglarnes skaror och jordens nya blomsterskrud, utan ock ny lefnadslust och nyvaknadt hopp hos hvarje menniska. Hvad under då, om stugan kännes trång och qvalmig? Hvilken kan klandra, att grönländaren trängtar efter frisk luft och sorgfria ströftåg i Guds fria, herrliga natur? Taket rifves af boningen, för att den under sommaren måtte grundligt vädras — och hela skaran af qvinnor och barn stufvas med allt bohaget in i "umiaken" för att anträda färden till de grönskande fjordarne.

"Umiak" — hvad är det?

Med detta ord betecknas den stora familje-båten eller, såsom den vanligen kallas, "qvinno-båten" ("Konebaaden"), och detta med så mycket större skäl, som den ej blott i allmänhet ros af qvinnor, utan äfven männerna anse det som en vanära att, om ej i största lifsfara, fatta i andra åror än kajakens eller hvalfångare-slupens. Skall mannen göra någon tjenst i umiaken, kan det endast ske såsom styrman.

Samma skäl, som gjort skinn till det förnämsta byggnads-materialet för kajaken, hafva äfven gjort sig gällande vid umiakens förfärdigande. Dess grundstomme består af några längre störar och dem förenande träribbor, hvartill komma roddare-säten, som i hög grad bidraga att gifva det hela stadga och fasthet. Sedan karlarne väl förfärdigat denna träställning, öfverlåtes verkets fullbordande åt qvinnornas skicklighet i nålens förande. Sexton à tjugo stora skälskinn fastsys nemligen omsorgsfullt kring densamma, alla sömmar tätas noga med späck, och dermed är farkosten färdig. Den är flatbottnad och liknar ett stort tråg af 11 à 18 alnars längd, $2\frac{1}{2}$ à 3 alnars bredd och något mer än 1 alns djuplek samt förenar i sig en mängd förträffliga egenskaper, bland hvilka de ej minst framstående äro rymlighet, stor bärkraft och lätthet, så att, om så behöfves, den af 6—10 man bäres, hvarthän man önskar. Deremot kan den ej begagnas under svårare sjögång, utan då måste man så snart som möjligt söka att få den uppdragen på land eller ett isflak; kommer hafvet oförmodadt i häftig svallning, måste den eller de kajaker, i hvilka männerna vanligen medfölja, lägga sig så, att vågorna först bryta sig öfver dem och sålunda betagas sin värsta våldsamhet. En längre resa måste dessutom ske med vissa afbrott, emedan skinnen, huru trandränkta de än äro, efter 4 à 5 dagars förlopp blifva så uppblötta, att båten måste till torkning på land uppläggas. Det är dessa egendomliga båtar, som européerna häruppe vanligen begagna vid sina längre resor; det är dessa, i hvilka de icke kajakroende medlemmarne af grönländare-familjen med allt sitt pick och pack inlogera sig för sin sommarfärd, och det är på en sådan, som vi nu vilja göra sällskap. Dock —

för all del vänta! Vi hafva glömt att medtaga ett det allra vigtigaste, nemligen några dugtiga späckstycken. Huru lätt kan ej isen skära en remna i skinnet, och då måste i största hast en späckbit stoppas i hålet, tilldess man kommer i land och konsterfarna nålar kunna hopsnörpa läckan.

Båten är lastad, allt är i ordning och under muntert pladdrande fatta rodderskorna sina korta, bredbladiga åror. Behagligt gungar man framåt, allt under det man tvärs igenom skinnet kan se hvarenda böljas sqvalpning längs sidorna. Vinden blir gynnsam, i fören uppreses en mast och på denna hissas ett skälskinn eller ett af skältarmar hopsydt segel, såvida ej europeisk lyx i form af segelduk eller vadmal undanträngt detsamma. Rundtomkring båten svärma kajakmännen och litet emellan flyga deras fogelpilar än mot någon bland isbitarne dykande fogel, än mot tångstycken, som simma på vattenytan. Bifallsrop helsa hvarje träff, skratt och "ajorpok" hvarje misslyckadt kast — man märker, att alla anse färden vara en verklig lustresa. Snart är man inne på fjordarnes lugna vatten. Visserligen är strandens grönska ännu sparsam, snö ligger flerestädes ända ned till stranden och "de vårliga vindarne" äro mer än önskligt svala, men snart reses sommarboningen på stranden och det glada sommarlifvet begynner.

Denna sommarboning är sval och luftig. Af stenar och grästorfvor lägges en vall eller yttermur, och innanför denna uppreses ett tält af längre drifveds-stänger till stomme och till betäckning hopsydda skälskinn, hvilkas nedre kanter beläggas med stenar för att förhindra stormen att kullkasta alltsammans. Med mossa tillstoppas alla springor. Är egaren rik (n.b. efter grönländsk måttstock), är skinnbetäckningen dubbel eller tredubbel, den innersta med hårsidan inåt, men sådan lyx är dock temligen sällsynt. Deremot saknas aldrig det vanligen med blåa, röda och hvita kanter zirade tarmskinns-förhänget, som gör tjenst på en gång såsom dörr och fönster. Mjuka renskinn utbredas till sofplatser, täljstens-lampan uppsättes på sin vanliga lilla träpall och öfver densamma upphänges medelpunkten för allas tankar, grytan. Allt kännes nu så hemtrefligt och ovant mot vinter-lifvet — det återstår blott att skaffa födoämnen, och dessa i riklig qvantitet.

Pl 4.

Schlachter & Seedorff, Stockh.

SOMMARTÄLT.

Och njugg är ej naturen på sina håfvor. Floder och bäckar hvimla af laxar, som i hundrade-tal fastna i de utlagda näten, angmaksetter strömma i million-tal mot stränderna och kunna med skopor eller blotta händerna uppösas, skälar komma i skaror för att hjelpa menniskan i förödelsekriget mot dessa fiskstim, men blifva sjelfva den skicklige harpunerarens byte, harar och ripor dölja sig i snåren, kvanernas grofva stjelkar väcka hos den eskimoiske gourmanden de ljufvaste känslor, kråkbär och odon mogna mot hösten i ymnighet på fjällbranterna, på holmarne locka sida vid sida liggande ejderbon till hejdlös plundring och — framför allt! — feta renar svärma kring i dalarne och på fjällslätterna. Och finnes det något delikatare än ren, helst om man skjutit den sjelf? Nej, svarar grönländaren, och med öfversvallande lust hängifver han sig åt renjagtens och renfrässeriets nöjen. Grytan är ständigt fyld af en brokig blandning af jagtens och fiskets byten, som utan åtskilnad deri nedstoppats, och öfver riselden puttrar kaffepannan, så länge ännu något finnes qvar af de herrliga bönorna. Vinterns sorger och umbäranden äro snart glömda och tältets samtliga innevånare skina af glädje och välmåga, "feta som trantunnor."

Dock -- hastigt flygta sommarens dagar och med dem äfven den besinnings-lösa glädjen under sköflingen af naturens fulldukade bord. Man återvänder till kusten för att åter sätta vinterboningen i stånd. Hvad man af insamlade förråder medför är vanligen endast obetydligt, — litet renkött, torkade angmaksetter, kråkbär o. d. — och utan tvifvel skulle med något litet större beräkning och hushållsaktighet betydligt mera kunnat för kommande dagar förvärfvas, men sommarens hufvudvinst är i stället stärkta krafter och minnet af några sorglösa dagar. Danska köpmännen se dessa färder ej med nöje, ty alltför mycken tid och arbetskraft förspilles, som, egnade åt skälfångst, skulle gifvit eskimoen värderikare utbyte och bättre fyllt de hemvändande handelsfartygens lastrum. Äfven missionärerna hafva sökt motverka dem, då enligt deras försäkran (och, hvad forna dagar beträffar, måhända ej alltid utan skäl) sedligheten af de gifta (aldrig de ogifta) derunder väl mycket förglömdes, men, såsom Graah anmärker,

"renjagts-färderna hafva varit brukliga bland grönländarne från den tid, då de först här bosatte sig, och deras moraliska karakter är dock en hel del bättre än de flesta civiliserade nationers." Och för öfrigt — lifvets hårda prosa få de tillräckligt pröfva under hela den öfriga delen af året; en liten smakbit på ett sorglöst lifs poësi bör derföre väl ej dem missunnas. Jag för min del kan ej qväfva min sympathi för ett dylikt gladt vagabondlif i den fria naturen. — Emellertid äro dessa sommarfärder nu i aftagande, och att orsakerna härtill äro beklagliga, derom kunna alla vara ense, då de äro att söka dels i renarnes högst betydliga förminskning, dels i befolkningens tilltagande fattigdom eller likgiltighet samt deraf förorsakad brist på dugliga tält och qvinnobåtar. Alla familjer, som ej äro alltför utblottade eller som ej tvärtom erhållit bättre, half-europeiska boningar, pläga dock om sommaren bo i tält, äfven om de qvarstanna i närheten af vinterqvarteret. Och äfven utan tält och umiak begifva sig åtskilliga ifriga renjägare, utan att följas af sina familjer, ut på vidsträckta ströftåg, under hvilka det oförsvarligaste slöseri eger rum med det erhållna bytet.

Det är dock ej blott för dylika färder, som umiaken kan vara af vigt och betydelse. Endast i förbigående vilja vi påpeka, att den ännu mången gång får göra tjenst såsom tält eller hvad man skall benämna den provisoriska boningen, då under storm och oväder de resande nödgas på land uppdraga, kullhvälfva, med stenar belasta densamma (på det att den ej måtte flyga bort) och sjelfva krypa derunder. Detta kan ej räknas för nöje, men detta var snarast förhållandet, då i forna dagar dessa bräckliga farkoster utrustades till hvalfångst. Upptäcktes en af sagda kolosser, som efter sitt frossande bland hafvets lägre innevånare tog sig en middagslur i solskenet, fyldes snart qvinnobåtarne af högtidsklädda*) qvinnor och män, hvilka senare vid sådana högtidliga tillfällen bortlade sitt umiak-förakt, ehuru de för skenets räddande begagnade sina kajak-åror. Sakta och försigtigt närmade de sig sitt sofvande offer, med en kraftig lans stickande fram från fören,

*) Smutsiga kläder eller sådana, som kommit i beröring med en död, antogos förorsaka hvalens undslippande eller, om han blifvit dödad, hans sjunkande till botten.

och på en gång sökte de att med väldiga årtag ränna sina vapen in i dess hjerta eller andra ömmare delar. Kolossen väcktes och piskade ursinnig med sin stjert vågorna till skum, under det att han genom dykande sökte rädda sig, men de skickliga roddarne förstodo ej blott att undgå hans raseri utan äfven att för hvarje gång, han åter höjde sig ur vågorna, vara till hands för att bibringa nya sår. Talrika kajaker svärmade kring bland umiakerna, harpuner slungades med kraftig och säker arm mot hafvets otymplige furste och ej sällan blef han sina jublande förföljares byte. Genom skälskinns-blåsor hindrades han att sjunka och bogserades närmare stranden. Iklädda sina springpelsar*), kastade sig männerne i sjön för att afskära späck och mattak, ofta ej ens väntande, tilldess lifvet fullständigt lemnat deras offer. Och då djuret till sist kommit i land — hvilket oredigt hvimmel! Enhvar, som t. o. m. blott varit åskådare, ansågs vara delegare i bytet och derföre ditstörtade alla; män, qvinnor, barn trängdes och knuffades i sin ifver, glömmande allt annat, under det de hvassa knifvarne korsade hvarandra i ett blodigt virrvarr af kött- och inelfsbitar, som flögo rundt omkring. Ett dylikt slagtare-uppträde aflopp sällan utan svåra sår, någongång äfven med döden, och ungefär likartade scener uppföras än i dag, då någon strandad eller död i hafvet flytande hval påträffats.

Vi hafva nu tagit i betraktande tvenne kommunikations-medel, kajaken och umiaken, men till dessa kommer i nordligare trakter dessutom ett tredje, nemligen hundslädan, som der är af synnerlig betydelse. Redan förut hafva vi lärt känna dessa åkdons dragare, men ännu återstår att kasta en blick på förhållandena inom det lilla samhälle, som hvarje hundkoppel bildar. Vi kunna deri se typen för en monarki med en oinskränkt sjelfherrskare till öfverhufvud. Inom hvarje koppel uppträder nemligen den starkaste, den s. k. basen, såsom sina svagare kamraters tuktomästare, skipar (något godtyckligt) rättvisa dem emellan och mottager deras underdånigaste hyllning. Enhvar af undersåtarne,

*) Härmed förstås af skälskinn förfärdigade kläder, med skor, benkläder, tröja, handskar o. s. v. bildande ett helt, som tillsnöras kring halsen. Då dessa sålunda bilda en luftfyld blåsa, kan den deri klädde, utan att sjunka, obehindradt röra sig i vattnet.

som han nalkas, söker genom den mest krypande och jämrande ödmjukhet undgå yttringarne af hans lätt uppflammande vrede; slåss tvenne om ett ben eller annat matstycke, infinner sig genast basen och bilägger striden, i det att han antingen sjelf i nåder tillegnar sig den omtvistade godbiten eller öfverlåter den åt sin favorit bland de kämpande. Råka tvenne koppel i slagsmål, måste det vika, hvars bas blifvit öfvervunnen, äfven om hans underdersåter segrat öfver det andra kopplets gemene. Men från denna sin herrskareplats kan basen ock blifva störtad. En ung hund känner sin styrka och sjelftillit växa så, att han gör uppror, och en förfärlig strid börjas mellan honom ensam och den gamle herren, understödd af trogna vasaller. Segrar han ej, blir han utan förskoning ihjälbiten, men i motsatt fall blir han herrskaren och installerar sig genast i sin nya värdighet. Undersåtarne liksom uppställa sig till parad, och enhvar söker genom att kasta sig till marken, vifta med svansen o. d. hundiska vördnadsbetygelser att gifva sin underdånighet tillkänna och att undgå omild tillrättavisning. Den gamle, detroniserade basen, såvida han ej stupat i striden, drager sig undan i någon afsides vrå. Ingen kan förmå hvarken honom att förrätta ringaste tjenst eller någon af hans forna undersåter att bevärdiga honom med ringaste uppmärksamhet. Snart har han ock, föraktad och bortglömd, slutat sina dagar af elände och grämelse.

Under hela sommaren hafva dessa djur ferier och behöfva ej tänka på annat än fyllande af magens behof. Med vintern deremot börjar deras tjenstgöring såsom dragare af hundslädan, och det är denna, som vi nu skola taga i närmare betraktande.

Hela detta åkdon är af simplaste konstruktion. Det är sammansatt af två bräder af ungefär 3 alnars längd, hvilka bilda medarne och äro beslagna med jern- eller ben-skenor. De äro förenade genom smala, omkring 2 alnar långa träribbor, bildande sätet, öfver hvilket ren- eller björnhudar utbredas. Foga härtill tvenne baktill uppstående, två alnar långa stolpar — och det hela är färdigt. Vi tillägga blott, att här, liksom vid konebåten, det hela är hopfogadt med skälremmar, för att åstadkomma större böjlighet och till följe deraf mindre bräcklighet på obanade stigar.

För denna släda spännas med remmar 4—14 hundar, hvilka löpa fritt bredvid hvarandra 4 à 5 alnar före slädan. För ett spann af 8 hundar anses en vigt af 30 lispund vara ett passande lass.

Färden efter ett sådant spann lärer ej sakna hvarken behag eller obehag. De förspända hundarne, som högtiden till ära blifvit fodrade med hajkött, skältarmar eller "andet Snausserie", ligga hoppackade i en hög med hufvudena tätt intill hvarandra, men knappt har kusken intagit sin plats och med piskan gifvit tecken, förrän de rusa upp och sätta åstad i ilande fart. I början går det något oredigt till: en eller annan af hundarne intrasslas i dragremmarne och släpas tjutande på marken, andra visa sina känslor mot hvarandra i bett och slagsmål, åter andra äro lata och söka undandraga sig allt besvär. Piskan är i oupphörlig verksamhet*) och basen söker genom nackhugg och eftertryckliga ruskningar förmå enhvar att göra sin skyldighet. Med hvinande fart bär det framåt; är vägen utmärkt god, kan man t. o. m. tillryggalägga 3 sv. mil i timmen, men vanligen får man nöja sig med 1 à 1 1/2, så vida det ej bär utför någon tvärbrant backe, i hvilket fall slutet af den svindlande farten ej sällan blir, att släda, kusk och hundar huller om buller tumla ned och täckas af den djupa snön nedanför branten.

Detta kommunikations-medel är i Nord-Grönland, der hafvet vanligen långt ut isbelägges, af synnerlig vigtighet, ej blott för resor från den ena bebygda platsen till den andra, utan ännu mer för att hastigt föra fångstmannen ut till den plats på isen, hvarest skäl- eller haj-fångsten skall försiggå, samt bringa utbytet till hemmet. Denna färd är ej sällan förbunden med fara, som endast kuskens skicklighet och hundarnes klokhet kan afvärja. Kommer man t. ex. på en svag och bräcklig is, springa dessa, på af kusken med piskan gifvet tecken, så långt ifrån hvarandra som möjligt, för att fördela tyngden på en större yta och sålunda

*) "Man er virkelig nödt til at tage disse glubske og uregerlige Dyr temmelig strængt, selv om man ikke vil bære sig ad som Grönlænderne undertiden gjöre for att tvinge Hundene til Lydighed: de hænge dem op saalænge, indtil de ere halv qvalte, og lægge dem derpaa ned med Gabet aabent mod Vinden, hvorefter de snart blive muntre igjen og falde tilföie." (C. Petersen, Den sidste Franklin-Expedition).

förminska faran af isens bristning. Möter man en remna, som ej är bredare än slädans längd, få hundarne med slaka dragremmar först hoppa öfver och derefter hastigt draga till, under det att kusken på en gång skjuter på baktill samt sjelf hoppar öfver. Är deremot remnan alltför stor, måste han tillgripa sin, på dylika färder oumbärliga "tok" (en större eller mindre mejsel på ändan af en lång käpp) och dermed uthugga en isflanga, på hvilken han kan flotta sig sjelf och equipaget öfver till motsatta iskanten.

Af det nu anförda torde en ungefärlig föreställning kunna bildas angående grönländarens lefnadssätt både vinter och sommar. Att en europé, om han försökte föra ett dylikt lif, snart skulle duka under för dess besvärligheter, är mer än troligt, och detta så mycket mer, som äfven grönländarne sällan nå någon högre ålder och dessutom tidigt blifva svaga och orkeslösa. En man på 70 à 80 år är en stor sällsynthet och en 50-åring ser vanligen ut, som om han redan nått 70. Naturligtvis drunknar en mängd under kajakfärderna och detta är så mycket mera att beklaga, som dessa i allmänhet äro de kraftigaste, af hvilkas förvärf de öfriga hufvudsakligen skulle lefva. För öfrigt skörda bröstsjukdomar, febrar och andra åkommor många offer, och med tanken på klimatets hårdhet, de osunda boningarne m. m. bör detta ej förefalla underligt. I ännu högre grad inverkar på sjuk- och dödligheten det förakt för alla dietetiska regler, som under den goda fångst-tiden gör sig gällande. Man har med tydliga, otvifvelaktiga fakta kommit till visshet derom, att unga, kraftiga grönländare dagligen i flera månader med nöje förtära 8 à 10 marker kött, utom bröd och hvad annat de kunna öfverkomma. Tänka vi oss en sådan diet omvexla med brist på det nödvändigaste och deraf följande ytterlig svält, så har man sannerligen ej skäl att förundra sig öfver den korta lifstid, som är grönländaren i allmänhet tillmätt.

SJETTE KAPITLET.

Grönländarnes allmänna karaktär. — Deras fruktan för åtlöje och deraf alstrade försynthet. — Äktenskap förr och nu. — Sångstrider. — Begär efter beröm. — Glädtighet, sång och dans. — Öknamn. — Familjeförhållanden. — Begrafning i forna dagar. — Blodshämnd. — Ärlighet. — Hårdförhet och tålamod. — Grönländarnes fel.

I det föregående har blifvit lemnad en skizzerad teckning af grönländarens yttre menniska och dagliga lif, och vi öfvergå nu till att taga i skärskådande hans inre, hans karaktär, själsriktning och derpå beroende sedliga vandel. Ämnet är onekligen mycket svårt, ty att rätt ransaka hjertan och njurar öfverstiger mennisko-förmåga, och ännu mera stegras denna svårighet, om man eger så liten egen erfarenhet som författaren. Det var nemligen i fjol "första gången jag till Grönland for" och vistelsen var beklagligtvis der alltför kort, men oförskräckt griper jag dock verket an, då jag kan stödja mig på en mängd författare, som egt mångårig bekantskap med grönländarne, och då jag finner min egen ringa erfarenhet i allo bekräftas af dessas omdömen. Härvid möter oss nemligen det särsynet, att ehuru grönländarne i sitt yttre uppträdande genom bristande renlighet o. s. v. nödvändigt måste hos oss väcka anstöt, finnes det dock knappt någon författare, huru afvikande och egendomliga hans åsigter för öfrigt än må vara, som ej prisar grönländarne såsom ett af jordklotets älskvärdaste folk, älskvärdt genom sina många goda egenskaper, älskvärdt äfven i sin barnslighet och deraf alstrade svagheter. Utan fel är ju ingen på jorden, och äfven grönländarne hvarken äro eller hafva varit englar, men många af sina nuvarande fel hafva de lärt just af dem, som hitkommit under kristendomens och ci-

vilisationens banér. Underligt är det i sanning, att de, med de prof på europeisk hyfsning, som de alltför mycket haft tillfälle att skåda, kunnat behålla så mycket af den hjertats godhet, som genast gör hvarje främling smått förälskad i dessa godmodiga, välvilliga naturbarn. Hos några hafva dessa känslor stegrats ända till svärmisk förtjusning och beundran; t. o. m. de första tyska missionärerna, hvilka annars med svartaste färger sökte utmåla de hedniska "vildmännen", kunde ej underlåta att förklara: "efter utwärtes anseendet föra de, i jemförelse med våra europäiska christna, et änglalefverne."

Innan vi gå vidare taga vi oss friheten att införa den orlofssedel, som redan för mer än hundrade år sedan dem meddelades och som än i dag i de allra flesta afseenden är fullt träffande. "De äro", säger Cranz, "foglige, indragne, vänlige, manerlige, blygsamme, men veta ej af någon falsk blygsel, misstänkt skygghet och förställning; de veta allenast, at väl dölja sina begärelser och böjelser. De se ej så mycket deruppå, huru de måtte hålla sig framme och visa sina förträffliga egenskaper, som fast mera, at ej göra sig til åtlöje och förlora sit ärliga namn. Och om den sanna hörligheten kan bestå förutan utstuderade eller aldeles förstälda ord och complimenter, och utan underliga och ofta löjeliga svängningar och åtbörder, så äro de et höfligt folk. De veta väl icke utaf hälsningar och ärebetygelser, och det kommer dem löjeligit före, när de se Europäerna göra complimenter, en underhafvande stå med blottadt hufvud in för sin Herre, eller honom blifva af densamma med stålthet bemött; icke desto mindre hysa dock barnen och tjenste-hjonen för de gamla, och alle för hvarandra, en nödig aktning och ärebödighet. I sina samqväm äro de språksamme och dervid något skämtsamme, ja ock Ironiske; och när man så umgås med dem, kan man nästan mer uträtta, än genom de förnuftigaste tal och föreställningar, som med stränghet äro beledsagade. Ty då de blifva alt för mycket utskämde och blottstälde, varda de så treske och styfsinte, som en istadig häst. De beflita sig, den ene at behaga den andra, eller fast mera, at ej blifva misshagelig, och hos den andra upväcka något, som kunde oroa honom. Detta synes vara grunden til deras mästa företa-

gande, hvarefter de ock af andra vilja blifva handterade. Skulle ock den ene i något mål komma den andre för, när, så blir han dock icke deröfver bannad eller med onda ord bemött. Derföre kan det icke heller lätteligen hos dem skrida til trätor och kif, och i deras språk hafva de ej et enda skällsord eller svordomsformulär. I samtal säger den ene först, den andre sedan sin mening. De motsäga ej gerna hvarandra, än mindre faller den ene den andra i talet, eller öfverröstar honom. De le också, när något låter löjeligit, i synnerhet då talet är om Europäerna; men det är ej något oanständigt skrattlöje. Hvad ej naturligt vis eller i sig sjelft är fuhlt och styggt, deröfver skämmas de icke, wilja icke heller derföre blifva utskämde. — — Och likväl äro de så höflige, at de dermed afstå i Europäernas närvaro, så snart de af andra få veta, at de derigenom kunna blifva dem misshagelige, och göra sit sällskap för dem odrägeligit."

Vitsordet är, såsom vi finna, ingalunda dåligt. Sjelfva hufvud-driffjädern för alla grönländarens handlingar är, såsom Cranz anmärker, hans fruktan att ådraga sig andras klander och misshag samt framför allt spott och åtlöje. Det kraftigaste vapen, hvarmed han kan nedgöras, är åtlöjet, och att undgå detta utgör hans dagliga och stundliga, medvetna eller omedvetna, diktan och traktan. Deraf alstras en försynthet och taktfullhet, som förbjuder honom att vara påträngande, att glömma det (enligt hans uppfattning) passande eller att på minsta sätt visa sig oförsynt. Några exempel förtydliga bäst detta.

Naturligtvis äro grönländarne lika litet som andra barn eller naturbarn befriade från en god portion af nyfikenhet, och detta framförallt i trakter, der europèer mera sällan visa sig. Denna nyfikenhet får dock ej öfvergå till påflugenhet. Så t. ex. omtalar Graah, huruledes infödingarne på ostkusten icke nog kunde begapa alla hans förunderliga reseffekter såsom magnet, kikare o. s. v., men deras fruktan att synas påträngande var så stor, att den framkallade rent af komiska scener. När t. ex. uppassaren dukade thebordet, kom liksom en panisk förskräckelse öfver alla de främmande, hvilka hals öfver hufvud störtade ut, som om tallrikarne varit björnar eller andra vilda djur, som hotade att

sönderrifva dem. — På denna fruktan att synas tigga eller snugga sig till något kunna talrika exempel anföras, ehuru grönländarne ingalunda säga nej, då något godt dem bjudes. Se här ett litet drag från vårt besök i Godhavn! Under en af deras danser, kom jag att göra ett lika tvärt, som bullrande afbrott. På försök eller — à la bonne heure! — på odygd inkastade jag i dansens hvirflar en massa Eris-äpplen i form af karameller, grönländarnes synnerliga förtjusning. I ett nu låg hela sällskapet, dansande och spelmän, män, qvinnor och barn — ja, jag tror nästan äfven gummor med barnungar i amauten — i en hög, kraflande, fäktande och skrattande. Många blefvo naturligtvis utan andel i bytet, förnämligast bland barnen, men ingen ville göra sig löjlig genom att tigga sina bekanta om en bit, såvida de ej sjelfvilligt gåfvo, och ehuru de mer än väl visste, att jag hade en hel ficka full af dessa delikatesser, ej blott spordes intet spår af tiggeri, utan tvärtom tycktes blickarne skygga undan från att möta mina. Endast en liten, af välmåga nästan fyrkantig pilt följde mig trofast, hvart jag gick, med ögonen, men då jag stack en karamell i hans hand, syntes han helt förskräckt öfver detta resultat af den mig egnade uppmärksamheten.

Den försynthet, hvarpå det anförda utgör mer eller mindre betecknande bevis, visar sig i hela deras uppförande mot hvarandra. Så t. ex. må en nyankommen gäst lida af hungerns bittraste qval, men att först taga för sig af den framsatta maten, kan aldrig komma i fråga. I sådant fall kunde han ju blifva utskrattad såsom glupsk och i främsta rummet tänkande på sig sjelf, och derföre måste värdfolket föregå med godt exempel. Men är isen blott en gång bruten, så är det intet, som hindrar honom, att äta nästan i oändlighet. — Vid härbergerande öfver natten hörer det till den goda tonen, att den resande, huru trött han än är af färden, ej går till hvila, förrän alla husets egna innevånare intagit sina sofplatser på brixen.

Naturligtvis måste denna grundtanke för deras handlingar ännu kraftigare gjort sig gällande, innan européerna påtvingat dem en del af sina vanor och seder. Isynnerhet tydligt visade den sig vid deras giftermål, ty ve den unga dam, som genast och

godvilligt gaf sitt samtycke! Hon skulle blifvit grundligt utskrattad såsom giftaslysten, om ej ännu värre, och derföre måste hon med all gewalt söka så uppföra sig, som om hon endast nödd och tvungen förenade sitt öde med sin tillbedjares. Huru härvid tillgick, beskrifves af äldre författare nästan sammanstämmande sålunda:

Då en man blifvit några och 20 år, började han att tänka på eget bo, och härtill fordras i främsta rummet en hustru. Han utsåg härtill någon af sina jemnåriga, dervid dock någon närslägtad icke kunde komma i fråga, icke ens någon oskyld, som inom slägten blifvit uppfostrad. På kärlek och skönhet hos bruden fästades intet afseende, och ännu mindre på hemgift, ty vanligtvis medförde hon i boet alls intet eller på sin höjd, utom sina kläder, några nålar, en krumknif och en lampa; vid mycket förmögna partier tillkom en täljstens-gryta. Vida mera bestämmande för giljarens val var skicklighet i syning och hushållsgöromål. Det nu sagda är än i dag gällande.

Efter att för sina föräldrar och närmaste slägtingar hafva yppat sitt val, skickade friaren till brudens hem ett par gamla gummor, hvilka, utan att nämna sitt ärende, började att högeligen berömma brudgummen och hans slägt. Den unga tärnan förstod då, hvad klockan var slagen, sprang (till utseendet mycket förskräckt) sin väg och slet sönder sin hårtopp till tecken på sin stora sorg. Föräldrarne svarade hvarken ja eller nej till frieriet, men de utskickade uppsökte kärestan och släpade henne med våld, hvarvid hårtoppen med fördel användes som handtag, till brudgummens hus; var hon alltför envis och kraftfull i sitt motstånd, trakterades hon med väl applicerade örfilar. Sålunda introducerad i sitt nya hem, satt hon på brixen med utslaget hår och sorgsen min, upprepade gånger begagnande hvarje tillfälle till flykt, hvarifrån hon hvarje gång med våld hemtades af brudgummen, som med hvarjehanda knuffar etc. sökte bibringa henne bättre tankar. Allt detta hörde till det oundgängliga ceremonielet, äfven om hon med nöje förenade sitt öde med friarens. Var deremot hennes motvilja verklig, sprang hon så ofta sin kos, att älskaren till sist tröttnade att uppsöka henne, eller ock — om hans kärlek var

alltför glödande — skar han några skåror i hennes fotsulor i den glada förhoppning, att innan såren hunnit läkas, hennes motvilja skulle förbytts i kärlek. I denna sin yttersta nöd i striden med den efterhängsne tillbedjaren afskar qvinnan sin hårtopp, och då var det för enhvar klart, att förställning ej här egde rum, men då qvinnan i och med detsamma för all framtid afsade sig giftermål, så tillgreps högst sällan denna yttersta utväg.

Dessa plägseder hafva missionärerna stämplat såsom dumma och löjliga, syndiga och okristliga, och deras bemödanden att utrota dem hafva äfven lyckats, men nekas kan dock ej, att den känsla, hvarför de voro uttryck, i grunden var djupt sedlig, och att den, med det nödtvunget ogenerade och nära samlifvet och den ringa afsöndringen mellan de skilda könen i de trånga kojorna, var en mäktig moralitetens väktare. Äfven vid våra dagars Grönlands-bröllop kan man tydligen spåra de gamla föreställningarne, ehuru de erhållit ett slags öfverdrag eller fernissa af europeiska ceremonier, hvilka på det högsta genera brudparet och snarare gifva det utseendet af ett par ångerfulla delinquenter än af lyckliga älskande. Ännu i dag måste nemligen qvinnan vid frieriet visa sig motvillig och liknöjd, och på ett direkt giftermåls-anbud svaras högst sällan annat än nej. För den korgbegåfvade återstår då oftast endast att vända sig till "palasse" (presten), och många äro de lustiga anekdoterna om de förhandlingar, denne nödgats föra, och de diplomatiska finter, han nödgats använda. Man saknar t. o. m. ej exempel på, att samma person tre särskilda gånger samma dag kommit med försäkran, att någon ny flamma vore särdeles benägen att gifta sig med honom, men lede af den konventionella förställnings-sjukan. Endast sällan får man en eller annan dag i förväg veta, att bröllop skall stå, men minsta antydning om det röda hårbandets utbyte mot ett blått (äfven i form af gåfva) framkallar den blifvande brudens tårar. Det vanligaste är, att då kontrahenterna för hvarandra erkänt sin ömsesidiga böjelse, de i all hemlighet vända sig till presten några ögonblick före gudstjenstens början (på sin höjd dagen förut) och utan före-

gående lysning *) omedelbart derefter blifva till allmänhetens öfverraskning vigda, hvarvid dock uttalandet af ja i allas närvaro är för bruden det allra svåraste. Vanligen besvarar hon prestens fråga blott med ögonen, men detta anses lika kraftigt. Och efter akten, som här förefaller föga högtidlig, skynda de unga tu vanligen åt hvar sitt håll och söka dölja sin blyghet genom att låtsas vara upptagna af några hvardagliga sysslor. Vid ett dubbelbröllop, som vi bevistade, skedde väl ej så, men i stället hade man tillfälle att efter vigseln se brudarne på den ena och brudgummarne på den andra sidan om kyrkan, ifrigt sysselsatta med tafatta bemödanden att se helt ogenerade ut. — Vi le häråt, men månne icke de känslor, som här tala, äro mera värda vår aktning, än då t. ex. en af Kongl. grönländska handelns embetsmän afslutade sin till sina förmän i Kjöbenhavn afgående reqvisitions-lista med: "en fiol, ett ankare bränvin och en hustru" — en reqvisition, som lärer effektuerats och t. o. m. med synnerlig smak i sistnämnda afseende.

Uppfattningen af åtlöje såsom det mest förkrossande straff fann sitt mest betecknande uttryck i det i forntiden allmänt brukliga sättet att afgöra tvister och tillrättavisa misshagliga personer, hvilket af gamla författare plägar beskrifvas under namn af "de vildes syngestrid eller satyriske dantz." Ansåg nemligen någon, att anledning fanns till missnöje eller klander mot en annan, utmanade han denne att på bestämd dag infinna sig på utsatt plats. Begge parterna medförde sina vänner och dessa bildade en ring, inom hvilken antagonisterna inträdde. Nu fattade åklagaren med venstra handen trumman, afkastade pelsen och uppstämde under de besynnerligaste grimaser och förvridningar af kroppen, en för tillfället författad nidvisa, i hvilken den anklagades fel på ett mustigt sätt, dock utan all hetta och grofhet, gisslades och hans svaghet förlöjligades. Hvarje qvickhet**) beledsagades af ljudeligt

*) Sådan är ock knappast möjlig, då presten blott en söndag om året kommer till flera ställen, der alla kyrkliga handlingar då på en gång skola undangöras.

**) Denna qvickhet måste mätas med grönländsk måttstock, ty enligt våra begrepp äro dessa visor föga genialiska eller sarkastiska. Förmodligen

skratt och hvarje strof af vännernas högljudda: "amna-ahja, ahja, aha!" eller någon dylik refräng. Efter sångens slut fick motståndaren försöka sin lycka att, accompagnerad af sina vänner, i en likartad smädevisa gendrifva beskyllningarne och förlöjliga motparten, och härmed fortfors så länge man hade något att säga hvarandra. Åhörarnes bifall eller misshag utgjorde på en gång domen och straffet, och härmed var striden slutad, parterna åter de såtaste vänner och ett gladt kalasande i all gemytlighet slutet på det hela. Att visa missnöje hade alldeles stridt mot den goda tonen, men att i stillhet hysa sådant kunde ju ingen förbjudas. I sådant fall återstod för den missnöjde besegrade ej annat än att, om han så ville, grubbla på en ny nidvisa och att vid lägligt tillfälle förnya kampen. — Detta vädjande till allmänna opinionen eger onekligen sina löjliga sidor och är så till vida mindre lämpligt, som den fyndigaste och munvigaste alltid har bästa utsigt att vinna seger, — men månne det ej är bättre än långvarigt processande eller slagsmål med grofheter och svordomar, — något, hvarifrån den inneboende godlyntheten i förening med fruktan för andras tadel, alltid och fullständigt fritagit grönländaren*). Missionärerna hafva lyckats att bland de kristnade fullständigt utrota dessa sång-strider, men förståndiga och med Grönlands-förhållandena fullt förtrogna personer hafva på rent allvar beklagat, "att denna både för kropp och själ välgörande dans af missionärerna blifvit på vestkusten afskaffad."

Näst fruktan för åtlöje synes begär efter beröm utgöra drifQjädern för grönländarnes handlingar, och det förnämsta de kunna eftersträfva är att blifva "pigigsut" (goda förvärfvare), d. v. s. skickliga kajak-roddare och fångstmän. Dessa utgöra landets enda

---

fick mimiken förhöja effekten, och dessutom kunde månget ord innebära en komisk anspelning, som väl åhörarne men ej vi kunna fatta.

*) Det enda sätt, hvarpå grönländaren nu anser tillständigt att visa sitt missnöje, är ordkarghet; ringaste ovänlighet i ton eller ord, äfven mot barn eller tjenare, anses såsom en otillåten förnärmelse. Deras blödiga sinnelag kommer dem lätt att af ringaste hårdhet i bemötandet känna sig djupt förkrossade. Den barnsliga munterheten ombytes då lätt i den hejdlösaste sorg och det rikligaste tåreflöde, åtföljda af barnets tjurande och sedan af minsta anledning försvinnande trumpenhet.

aristokrati. En god förvärfvare behöfver aldrig frukta afslag på sitt frieri längre, än konvenansen nödvändigt fordrar, såvida ej måhända den blifvande svärmodern, hvilkens tjenarinna sonhustrun på samma gång blifver, är känd för synnerlig stränghet och fordringsfullhet. Och lycklig den flicka, som tillhör eller genom gifte blir medlem af en god familj d. v. s. en sådan, inom hvilken finnas många dugliga förvärfvare, hvilka, äfven efter mannens frånfälle, kunna försörja henne. — Också utgör det den förständige fadrens högsta sträfvan att gifva sina söner en uppfostran, som af dem kan dana härdade och kraftiga fångstmän och framför allt ligger dem kajak-rodden om hjertat. Det berättas, att några redan i piltens spädaste år gifva honom en slags enbent stol att sitta på vid måltiderna, på det att han redan tidigt måtte lära sig att instinktmessigt hålla balansen. I alla händelser erhåller han tidigt en liten, mera bredbottnad kajak, och vid fadrens sida ror han sina första årtag, under hans ledning inviges han, mest under skämt och lek, alltmer i kajak-roddens finesser, genom daglig öfning i sten- och fogelpil-kastning förvärfvas säker blick och hand — och då sedan den högtidliga dag kommit, då han lyckats fånga sin första skäl, anrättas denna till en festmåltid för alla vänner och bekanta, hvilka ej försumma att, smackande af välbehag och slickande sig om flottiga munnar, enstämmigt försäkra: "skäl med så fint kött som denna hafva vi aldrig förr smakat." — Flickornas uppfostran vållar deremot vida mindre bekymmer. I forna dagar hade mödrarna stort besvär att, genom att draga svärtade sen-trådar genom huden, tatuera (eller, såsom Egede säger, "bordere") döttrarnas ansigte, armar, händer o. s. v., dels på det de desto säkrare måtte få man, dels för att befria dem från det sorgliga ödet, att deras hufvuden i grönländarnes paradis skulle användas till tranbyttor under lamporna. Bekantskapen med européerne och missionärernas förbud hafva nu fullständigt utrotat denna "dåraktiga, men dock på syndig retelse syftande, fåfänga", och nu inskränker sig mödrarnas omtanka för döttrarna blott till att lära dem de simplaste hushållsgöromålen, syning och skinnberedning. Man skulle nästan kunna säga, att deras egentliga uppfostran börjar först med giftermålet. De unga

flickorna föra derföre ett på det hela gladt och sorglöst lif, med god tid att tralla, prata, skratta och dansa. Och detta göra de äfven con amore!

Ett muntert lynne, som af det obetydligaste kan bringas till glädje-explosion, är nemligen en gemensam grönländare-skatt, och detta framlyser tydligen ur de vänliga ögonen, framstormar vid hvarje minsta anledning i skratt och löje öfver de svällande läpparne. I allmänhet äro de begåfvade med mycket vackra röster, så att t. ex. sången i deras kyrkor skulle hos oss flerestädes kunna tjena till föresyn. Egna folkmelodier saknas visserligen icke, men dessa äro för det mesta förträngda af europeiska, som händelsevis uppsnappats, och till den grad hafva grönländarne lyckats följa med sin tid, att jag deruppe hört gnolas melodier ur både Sköna Helena och Storhertiginnan af Gerolstein. Äfven för musik hafva de synnerlig både lust och fallenhet, och ehuru en trumma (eller snarare tambour-de-basque) af enklaste form, nemligen ett gammalt skinn spändt i en trä- eller benring, var det enda nationella musik-verktyget, lära de sig på otroligt kort tid att behandla för dem förut obekanta instrument. Såsom ett bevis på deras åtrå efter dylika — äfvensom på besökande främlingars föga hedrande sätt att begagna sig af detta deras begär och deras obekantskap med verlden — må anföras, att eskimoerne på Labradorkusten för ej synnerligen lång tid sedan sålde barderna (benskifvorna) af en af dem fångad hval, bröder emellan värda 9—10,000 riksdaler, till ett amerikanskt fartyg för — en gammal fiol.

I forna dagar egde grönländarne åtskilliga egendomliga lekar såsom bollspel, kraftprof*) o. s. v., men dessa liksom äfven den nationella dansen med besynnerlig kroppsvridning, hoppande och svängande efter trummans slag hafva nu på vestkusten helt och hållet försvunnit. Icke så danslusten. Vid danska kolonierna kan man åtminstone en eller annan gång i veckan få se ungdomen svänga lustigt om i vals, polka och andra europeiska dansar, och detta med ej blott uthållighet, utan äfven skicklighet och framför

*) Ett af dessa bestod deri, att en oupphörligt af all makt dunkade den andra i ryggen, hvarvid den tappande blef den, som först tröttnade, vare sig att utdela eller mottaga slagen.

allt orubblig taktfasthet. Ve den, som ej håller takten! Jag har ej rätt att sqvallra ur skolan, men nog kunde jag nämna en eller annan "kavdlunak", som under vårt Grönlands-vistande för den orsakens skuld blef ljudeligen utjublad ur de dansandes leder. — Mest omtyckt är utan gensägelse en förmodligen ursprungligen engelsk sjömans-dans, som här benämnes "arfinek-pingasut", på svenska "åtta", så kallad, emedan den dansas af 4 par. "Denna dans är", säger Bluhme i sin lindrigt färglagda skildring deraf, "grönländskornas älsklingsdans. Den utföres med dristigt krökta knän, inåtvända fötter, näsduk i venstra handen, hängande armar, det framåtlutande hufvudet dinglande litet åt sidan, med glädjens eld flammande i de bruna och svarta ögonen, men med en otrolig taktfasthet till den lifliga musiken och stampande med vild hänryckning mot det doft dånande golfvet. Grönländskan lefver, så att säga, i en ständig arfinek-pingasut. När hon står upp om morgonen, gnolar hon melodien; då hon springer vägen framåt, ordna sig stegen till pingasut, när hon står på strandbrädden med armarne om väninnans hals, trippa de pingasut, och tidräkningen nästan bestämmes efter den sista arfinek-pingasut, ty väl vexlas der med polkor, mazurkor, valser och alla andra möjliga och omöjliga europeiska danser, som hitförts af handelsfartyg och engelska hvalfångare, — men till arfinek-pingasut kommer man dock alltid tillbaka!" — Vi tillägga blott, att äfven här, midt i dansens yra, tager den grönländska blygheten ut sin rätt. Det vore opassande, om de mot hvarandra figurerande betraktade hvarandra med kärvänliga blickar, och derföre får man ständigt se hufvudena energiskt vända ifrån hvarandra och ögonen trofast stirrande åt motsatta håll, allt under det att fötterna fladdra som lärkvingar.

Ett annat utbrott af deras glädtiga sinnelag må ej förtigas, isynnerhet som näppeligen någon resande, hur kort än hans besök må vara, torde undgå att träffas deraf. Redan förr har jag nämnt, att person-namnen icke äro synnerligen bestämda*),

*) Besynnerlig är grönländarens blygsamhet eller nästan fruktan att nämna en närvarandes och framför allt sitt eget namn. Tillfrågas någon hvad han heter, blir följden deraf ofta en uppmaning till en annan att säga

och denna namnförvirring ökas än mer genom de binamn, som enhvar af minsta anledning, ett kroppslyte e. d. ådrager sig. Vanligen ligger något humoristiskt, aldrig något elakt i dessa namn. Särskildt äro danskar och andra främlingar utsatta härför, dels af den orsaken, att grönländska tungan omöjligt kan böjas till uttalande af alla våra namn, dels måhända äfven af ett visst förakt eller harm mot "kavdlunakken." Huru som helst, — att han skall få ett spenamn, det kan européen på förhand veta, ehuru det ofta dröjer länge, innan han erfar hvilket. Några prof må anföras: jag sjelf fick helt enkelt heta "nassasiortok kakani" d. v. s. den som går omkring i bergen och plockar; en svensk zoolog, som med bottenskrapan upphemtade maskar och andra rariteter från hafsbottnen, titulerades först "killingiartok" (skraparen), men sedan "katungiarsoak" (den store masken); den korpulente engelsmannen Brown berättar sjelf, att hans Grönlands-namn var "tuluit nerkersoak" d. v. s. det stora (eller myckna) engelska köttet, och en dansk, som blifvit ovanligt väl utrustad i anseende till näsans alla dimensioner, hedrades med ett halfalnslångt ord, som jag glömt, men som betydde: "den, som går i lä om sin egen näsa."

Särdeles vackra äro grönländarnes familje-förhållanden. Sina barn, isynnerhet gossarne, i hvilka de hoppas få sina framtida försörjare, älska de till den grad, att man snarast skulle kunna kalla det flathet. Barnen uppväxa under den mest obegränsade frihet och äfven om de gifva sin envishet och andra dåliga affekter fritt spelrum, tjuta af ilska eller okynne o. s. v., försöker ingen med ett ord, långt mindre på annat sätt, att tillrättavisa dem. Till och med när barnen gå så långt i sin ondska, att de gripa till knifvar eller andra farliga vapen och dermed såra fader eller moder, förbjuder grönländska föräldrablödigheten all aga, och på européers deröfver uttalade förvåning, svaras endast: "hvad hade det gagnat mig? Såret har jag ju i alla fall fått — och mitt barn kan jag ej se gråta" eller ock: "vi älska våra barn, emedan vi äro orsaken till deras lif och tillvaro; arg-

---

det, men nekar denne, blir svaret ej sällan: "han säger, att jag heter Jakob" e. d. Jfr. Rink, Eskimoiske Eventyr og Sagn, Supplement. — Kjöbenhavn 1871.

sinta menniskor slåss gerna.” Herrnhutska missionärerna hafva visserligen sökt införa riset såsom barnuppfostringsmedel, men med ringa framgång och alldeles utan efterföljd bland grönländarne.

Resultatet af det grönländska uppfostringssättet är emellertid ej dåligt. I främmandes närvaro uppföra barnen sig vanligen beskedligt och ordentligt, och allbekant är, att de, ju äldre de blifva, af sig sjelfva varda alltmer stillsamma och höfviska. Sina föräldrar bevisa de den allra största lydnad och omvårdnad på gamla dagar. Äfven sedan sönerna gift sig och blifvit familjens försörjare, fortfara de vanligen att bo tillsammans med föräldrarne, och modren förblifver i allt husets herrskarinna. — Oskylda, värnlösa barn upptaga de gerna såsom sina egna, isynnerhet gossar, naturligtvis i den förhoppning, att i en framtid i dem få kraftiga hjelpare.

Det innerliga kärleksförhållandet mellan föräldrar och barn uppenbarade sig fordom på ett sätt, som vid första anblicken förefaller oss högligen grymt och omenskligt. Om nemligen modren dog, qvarlemnande ett spädt barn, och ingen annan qvinna fanns i närheten, som kunde lägga det till sitt bröst, så var det ej ovanligt, att det lefvande barnet begrofs jemte den döda modren. Dömme man ej för hårdt! Föräldrarnes nästan till öfverdrift gående barnkärlek är höjd öfver allt tvifvel, men i ett land, der ingen möjlighet fanns att erhålla en enda droppa mjölk eller annan för barnets underhåll passande föda, återstod intet annat val, än att antingen lefvande begrafva den värnlösa varelsen eller ock låta honom af svält långsamt pinas till döds. Hvem vill fördömma, att faderskärleken valde det förra?

Blodsbandets mäktiga inflytande sträcker sig ej blott till de allra närmaste lederna, utan så vida upp och ned och i alla möjliga förgreningar, att en allmän mennisko-kärlek deraf blir en nästan nödvändig följd. Denna har gifvit upphof åt en nästan kommunistisk gemensamhet, hvad födoämnen angår. Fångstmannen är visserligen egare till det dödade djuret, men slägtkärleken och gammal sedvänja bjuda, att deraf skall meddelas ej blott åt de i samma hus boende, utan ock åt öfriga grannar och bekanta, så långt sig göra låter. — På samma sätt visas största gästfri-

het mot främmande, som komma resande. Dessa stiga af höflighet ej in, förrän de blifva inbjudna eller trugade, och värden anvisar dem vid inkomsten i stugan deras plats. Torra kläder frambäras och man nödgar dem att aftaga de våta kläderna, hvilka upphängas öfver lampan till torkning. Snart är måltiden färdig, till hvilken alla husets folk och några af grannarne infinna sig, och efter väl förrättadt tuggnings-arbete och samspråk, beredes främlingarnes bädd, i hvilken de kunna hemta styrka till fortsatt färd. Att dessa i hela sitt uppträdande noga akta sig att bryta mot de ofvan omtalade reglorna för den grönländska höfligheten, faller af sig sjelft. Följande dag kunna de resande, med tillfredsställd aptit, torkade och, om det så behöfves, lagade kläder, kamiuttade kamikker*) o. s. v. begifva sig åstad för att nästa qväll på något annat ställe blifva lika gästfritt emottagna. — Vi hafva sett uppgifvet, att denna välvilja egentligen grundar sig på beräkning att sjelf framdeles blifva på lika sätt behandlad, hvarvid såsom bevis anförts den hjertlöshet och hårdhet, hvarmed värnlösa enkor ej sällan behandlats**). Detta påstående skulle man snarast vara benägen att medgifva, då ett sådant handlingssätt mest öfverensstämmer med den menskliga naturen; grönländare, som härom tillfrågats, hafva endast svarat: "innuktara" d. v. s. han är min medmenniska (eller landsman). Säkert är emellertid, att grönländarnes ofta vidlyftiga resor längs kusterna skulle omöjliggöras, om denna gästfrihet ej iakttoges.

Denna slägtkärlek yttrar sig äfven i den sorg, som visas vid anhörigas och vänners frånfälle, ehuruväl den nästan paniska förskräckelsen för att vidröra ett lik ej har varit synnerligen egnad att låta den döende i ro afsomna. I detta afseende har kristen-

---

*) Innan skodonen (kamikkerna) på morgonen påtagas, pläga qvinnorna draga och vrida dem öfver den skarpa "kamiut"-käppen för att göra dem mjuka och behagliga.

**) Uppgifterna äro dock i detta afseende stridiga. Så t. ex. förklarar H. Egede, att "de beskæmmer os Christne, som lader saa mangen Fattige og Uformuende af Hunger crepere og forderves", och Saabye påstår dem aldrig försumma att sända enkor och faderlösa en del af fångsten, t. o. m. förr än de sjelfva äta deraf. "De stackarne", säga de, "hafva ingen man, ingen far, ingen, som kan fröjda dem med sin fångst."

domen medfört stora förändringar, men i forna dagar, och ännu bland hedningarne på ostkusten, var bruket följande:

Då någon sjuk ansågs vara döden nära, iklāddes han sina bästa kläder, hvarefter benen böjdes tillsammans under honom, på det att han måtte intaga så litet rum som möjligt, och han sjelf insyddes i skinn. Orsaken härtill var den, att enhvar, som vidrörde en död, ansågs oren och kunde endast genom långvarig fasta samt afhållsamhet från viss mat och vissa sysselsättningar åter blifva ren. Sedan detta blifvit gjordt, afvaktade man dödens ankomst, ehuruväl exempel ej lära saknats på att gamla, orkeslösa blifvit begrafna, innan lifvet ännu fullt slocknat, emedan "detta var bättre, än att låta dem långsamt pinas till döds i elände." Medan den sjuke ännu lefde, uttrycktes sorgen endast genom stilla tårar, men så snart han uppgifvit andan, uppstämdes under nästan en timmas tid ett förfärligt klago-tjut. Alla den dödes kläder, husgeråd o. s. v. utkastades straxt efter dödsfallet på marken, och äfven de öfriga hus-innevånarnes egodelar utburos, för att renas från dödslukten, som dock efter temligen kort stund ansågs skingrad. Liket utfördes derpå genom ett af kojans fönster eller under tältets hudar, ty att genom den vanliga ingången utbära detsamma förbjöd vidskepelsen. Det nedlades i den redan färdiga grafven, bygd af kullerstenar, och tilltäcktes med hudar, torf och stora stenar till skydd mot hundar och vilddjur. I grafven hade nedlagts den dödes redskap, åt mannen hans båge, pilar o. s. v., åt qvinnan hennes lampa, synålar o. d. samt åt barnet dess leksaker och derjemte ett hundhufvud, på det att detta förståndiga djur måtte visa den lilla oförståndigas själ vägen till de saligas land. För detta redskapens nedläggande i grafven låg ej till grund någon föreställning, att den döde hade behof deraf, utan blott egen fruktan för döden och för lifligare påminnelse om den aflidne. De brista nemligen lätt i gråt vid åsynen af en kär aflidens saker, och gråto de för mycket, så trodde de att den döde komme att frysa.

Efter begrafningens förrättande återvände de sörjande till hemmet, der ett loftal öfver den aflidne hölls, afbrutet af högljudda klagotjut. Hade den döde varit fångstman, framdukades

alla matvaror för att under 8 à 14 dagar ligga till åskådning för alla besökande, hvilka deraf kunde sluta till hvilken duglig förvärfvare bortgått. Isynnerhet qvinnorna voro outtröttliga i sin sorg: de hvarken tvättade sig eller uppbundo hårtoppen, och hvarje besökande hjelpte de att gråta och tjuta, ända tilldess denne af trakteringen låtit trösta sig, och härmed kunde de fortfara flera månader. Männen togo förlusten mindre hårdt, och för öfrigt rättade sig naturligtvis denna efter den aflidnes större eller mindre vigt för familjens underhåll.

Dessa plägseder äro nu, vi upprepa det ännu engång, genom kristendomen försvunna, men sorgen öfver den döde är fortfarande lika djup, om ock mindre högljudd. Än i dag, fastän ej i lika grad, röjes en viss fruktan att nämna en aflidens namn eller att tala om honom. Hvarje grönländare erhåller än i dag straxt efter födelsen ett af de gamle förfädernas namn ("Atekok"), men detta betraktas såsom en half hemlighet och begagnas ej i det dagliga lifvet. Denna fruktan för de döda och deraf föranledda ständiga namnbyten bidrager i sin mån väsentligt till grönländarnes stora osäkerhet om hvad han sjelf bör kallas.

Skuggsidan af slägtkärleken visade sig deri, att blodshämnd bland eskimoerna, liksom bland en mängd hedniska folk, ansågs som en helig och oeftergiflig pligt. Ett alldeles ouppsåtligt, genom öfverilning eller oförsigtighet begånget dråp invigde gerningsmannen — eller ock hans barn eller slägtingar — till döden. Dråparen pinades af en ständig, långvarig ångest, ty stundom kunde 20—30 år förgå, innan hämnaren fann ett lämpligt tillfälle att kullvälta kajaken eller att slunga den dödande harpunen. Häraf alstrades en ny skyldighet för den senast dödades anhöriga att hämnas, och på detta sätt fortgick mördandet från slägte till slägte. Måhända har man i denna blodshämnd till en del att söka orsaken till de gamle nordmännens utrotande, ty det mördandet försiggick i allt för ringa skala för att erhålla namnet krig och att i och med detsamma kunna prisas såsom ärorikt. Emellertid kommer nu hvarken det ena eller andra slaget af mord på Grönland i fråga, ty der har kristendomen gjort till sanning Herrans bud: "du skall icke dräpa."

En i allra högsta grad hos grönländaren framträdande egenskap är ärlighet. Svek och bedrägeri i handel och vandel äro der alldeles okända, och likaledes olofliga tillgrepp, om man undantager småstölder af mat under hungersnöd — samt kanhända en eller annan förstulen klunk ur den resandes bränvins- eller cognacs-flaska, då lägligt tillfälle dertill erbjudes. Anledning att duka under för den senare frestelsen erbjuder sig dock ej ofta, och hvad det förra angår, så torde ett felsteg härutinnan i Grönland vara mera ursäktligt än i andra länder till följd af den der de facto nästan herrskande kommunismen i matväg. Men, som sagdt, för öfrigt är grönländarens ärlighet höjd öfver allt tvifvel. Ehuru i alla af oss besökta hamnar grönländare snart sagdt svärmade omkring öfverallt på fartygen, är jag säker, att ej så mycket som en spik eller repstump försvann, och samma erfarenhet ega alla andra resande. Så försäkrar Graah, att han under sin två-åriga resa på ostkusten ej förlorat så mycket som en knappnål, om man undantager, att en hans f. d. roddare uppbröt en af Graah qvarlemnad låda och derur tillegnade sig litet bröd (i hela trakten var förfärlig hungersnöd), men ehuru lådans öfriga innehåll, som utgjordes af perlor, knifvar och andra ytterst begärliga saker, låg upprifvet och utsatt för allmänt beskådande, hade ingen af ställets bebyggare borttagit så mycket som en enda perla eller bandstump. Blott en gång under vår färd blefvo vi bestulna, och den stölden är alltför karakteristisk för att ej omtalas. Under en båtfärd hade vi lägrat oss på stranden nära ett "utliggare-ställe" (småhandlares bostad) och voro just i färd att derifrån uppbryta, då vår uppassande matros med harmsna blickar rapporterade, att bland de nytvättade, till torkning upphängda strumporna ett par spårlöst försvunnit. Jag uppgaf genast tjufvarne, men min utsago mottogs med misstro, ända tilldess ett manande rop från kocken kallade vår käre matros tillbaka just i lagom tid, för att få se en af ställets talrika hundar i fullt fyrsprång ränna i väg med ett annat strumpe-par. Naturligtvis kapplöpning och stryk, hvarpå segraren belåten återvände med de räddade plaggen — tillräckligt tidigt, för att ej hinna förekomma en tredje strumpstöld. Visserligen anträffades efteråt dessa sist-

nämnda, men slitna i trasor och defekta, då redan det mesta var slukadt — ett litet bevis på dessa djurs okynne och allätande förmåga. Ytterligare bevis derpå fingo vi några dagar derefter, men derom är bäst att iakttaga tystnad. Andra tjufvar är det emellertid svårt att upptäcka i Grönland.

Denna ärlighet hafva grönländarne i alla tider visat mot landsmän. Om t. ex. kajakroddaren under sina ströftåg på hafvet påträffar ett stycke drifved, behöfver han endast uppdraga det på stranden ofvan vågsvallet och ofvanpå lägga en liten sten till tecken, att det är en annans egendom. Så dyrbart detta än är och isynnerhet förr var, kan det aldrig falla någon in att tillegna sig detsamma, utan egaren kan lugnt låta det ligga i åratal, tilldess han behöfver det. Deremot, innan européerna voro på Grönland bosatta, påstås eskimoerna hafva ansett det för rent af en heder att med list eller våld beröfva dem deras egodelar, hvarvid t. o. m. blodsutgjutelse och mord ej sparades. Att de härvid endast sökte betala med lika mynt, utan att — om ej högst ofullkomligt — deri kunna lyckas, skall i det följande visas.

Till det redan sagda kunna vi lägga en hårdförhet i mödans och ett tålamod i behofvets dagar, som gränsar till det otroliga. Aldrig kan en européen vänja sig att utstå ens hälften deraf. Endast att i stillaste väder en half dag sitta inkilad i en kajak med benen rakt utsträckta och kyld af det iskalla vattnet, som omgifver det tunna skinnskalet, skulle för honom vara pina nog. Redan förut hafva vi sökt lemna en bild af de faror och mödor, som kajakmannen har att utstå, men "sådant hörer till ordningen för dagen och, t. o. m. om grönländaren befinner sig på en usel och förnedrad ståndpunkt, finner han det under sin värdighet, vare sig att beklaga eller berömma sig deröfver." Mycket skulle i detta afseende kunna tilläggas, som skulle komma oss i våra varma, lugna boningar att rysa af köld och fasa. Hvad säges t. ex. om en sådan skildring*) af några vintrar på 1860-talet: "Dessa stränga vintrar drabbade en befolkning, som i sitt stora armod icke mera var i besittning af de, t. o. m. efter grönländsk måttstock, tarf-

*) H. Rink, Eskimoiske Eventyr og Sagn. Kjöbenhavn 1866.

ligaste boningar, kläder och födoämnen. Hus, som bokstafligen ej kunde betraktas annat än som hålor i den frusna marken, i hvilka ingen träbit fanns qvar att sitta eller ligga på, eftersom hvarenda flisa var uppbränd, och hvilkas tak blott af frosten höllos samman; intet som kunde kallas sängkläder, intet skinn att betäcka de stenar eller den frusna grästorf, som bildade nattlägret; i många dagar intet till bränsle eller belysning, kläder af tunnt bomullstyg eller lemningar af skinn, allt i de förskräckligaste paltor, hos många icke engång det nödvändigaste till att dölja nakenheten — med sådan utrustning kunde dessa menniskor uthärda ett halft år med en medeltemperatur af nära 24 graders köld eller 10° (Cels.) kallare än den kallaste vintermånad i Danmark. De, som åtminstone hade kläder, som varit tillräckliga för en sydeuropé i hans hemland, ansågos hjelpligt utrustade. De usla fotplaggen, som aldrig kommo af fötterna, voro hårdt styffrusna, för att ej tala om, att barnen gingo och buro fisk med bara händer i storm och 30 graders kyla. Födoämnena voro i förhållande till det öfriga. Af européer, som under den ena af dessa vintrar uppehöllo sig i Syd-Grönland, måste icke få duka under för klimatets inflytande, fastän de säkert voro försedda med det tiodubbla mot det, som varit nog att skaffa en grönländare hjelpligt välstånd." — Men trots allt detta höras inga skärande jemmerrop, ingen pockande klagan, utan tålamod och förtröstan hjelpas åt att, när så fordras, bära den tryckande bördan. Grönland fortfar i alla fall att vara jordens bästa land, och "ingenstädes är det så godt att vara som i Nûk" (Godthaab), just skådeplatsen för ofvan skildrade elände.

Åtskilligt mera skulle kunna anföras till grönländarnes beröm, men det redan nämnda torde vara nog för att bilda en sådan skatt af goda egenskaper, hvilka sedan urminnes tider utmärkt dem och ännu, der ej annat uttryckligen blifvit framhållet, fortlefva, att man måste medgifva, att detta folk, äfven i sitt hedniska tillstånd, varit rikare på sannt kristna dygder, än många af de nationer, som länge varit belysta af kristendomens ljus. Att skuggor ej saknas i den vackra taflan, har jag redan påpekat och anser jag mig böra än ytterligare framhålla.

Bland dessa faller genast i ögonen ett förstöringsbegär och en grymhet mot djuren, hvilka, der de ej härleda sig från ren tanklöshet, åtminstone till väsentlig grad finna sin förklaring, om ock ej ursäkt, i grönländarens sysselsättning från barnaåren med jagt och fiske, hvaraf nödvändigt måste alstras känslolöshet för djurens plågor och ringaktande af deras lif. Onekligt är emellertid, att mycket dödande nu sker utan ringaste nytta, blott af okynne och tanklöshet, äfvensom att mycken onödig grymhet dervid begås *). — Vidare måste vi påpeka deras ringa ordhållighet, specielt då de träffat öfverenskommelse med någon europé att vara honom såsom vägvisare, roddare eller dylikt följaktig på hans resor. Härvid draga de ingalunda i betänkande, att när som helst lusten faller på dem, af ringaste anledning till missnöje, af hemlängtan eller blott af en nyck, bryta öfverenskommelsen, äfven om den resande derigenom skulle råka i den brydsammaste belägenhet. Den frihet från allt tvång, i hvilken de ända sedan barnaåren lefvat, är härtill en lättfunnen förklaringsgrund. — Härtill kan läggas en märkvärdig brist på ihärdighet och företagsamhet, äfvensom en till löjlighet gränsande rädsla och lättskrämdhet, så snart de försättas i för dem ovana förhållanden: den oförvägne kajakroddaren blir ej sällan en pultron, då han kommer i en välbygd båt.

I allra främsta rummet, och till största skada för honom sjelf, utmärkes han af en lättsinnig sorglöshet, som gör, att han är böjd att lefva endast ett lif för dagen, att tillfredsställa ögonblickets begär, utan ringaste tanke på kommande tider. "Kommer dag, så kommer råd!" Efter den regeln lefver han, fråssar och svälter i ständig vexling. Med så frikostig hand utdelar naturen vissa tider på året sina håfvor, att det skulle vara ganska lätt för flertalet att förskaffa sig ett ej obetydligt vinterförråd, men endast de förståndigare förse sig med så mycket, att det ungefär motsvarar halfva vinterbehofvet. De öfriga, såvida de ens tänka något härpå, förespegla sig fortfarande rik fångst eller

*) Svanen, som i forna tider här häckade, blef så förföljd, att den nu endast mera tillfälligt förekommer. — Den märkvärdiga Geirfogeln (Alca impennis) är totalt utrotad.

ock hjelp af bättre lottade. Under den goda fångstens dagar bortslösas och förderfvas massor af födo-ämnen på det oförsvarligaste sätt, och exempel lära saknas hvarken på att de fångade djuren fått orörda förruttna på stranden eller att den återvändande fångstmannen mottagits af sin kära hälft med sura miner och snäsiga ord derföre, att han genom sin fångst gifvit henne onödigt arbete under en tid, då de i alla fall hade fullt upp för dagens behof. Att ett i detta afseende så sanguiniskt, så lättsinnigt folk skall i hög grad missbruka de lockande tillfällen, som närbelägna handelsbodar erbjuda, är naturligt, och ett allmänt erkändt faktum är äfven, att den fattigaste, liknöjdaste och i alla afseenden uslaste befolkningen finnes just vid handels-kolonierna.

Sådant är det folk, hvilket Danmark beslutat göra delaktigt af civilisationens välsignelser, sådant det material, hvaraf i högsta norden en kristen kyrka skulle byggas. Låtom oss nu kasta en blick på arbetarne på denna byggnad!

SJUNDE KAPITLET.

Hans Egede. — Danska missionen och handeln. — Skollärare-seminarier. — Herrnhutare. — Eskimoernas språk och räknesätt. — Ovilja mot européer och orsaken härtill. — Angakok och religion. — Gamla myther. — Folkbildning.

Hans Egedes namn är redan förut nämndt. Han var prest i Vaagens pastorat i Nordlanden, då han 1710 genom läsning af gamla skrifter upptändes af ett heligt nit att på Grönland predika evangelium för de nordmanna-ättlingar, som han antog der qvarlefva. Efter många år af uppoffringar och långa strider mot liknöjdhet, okunnighet och begabbelse, lyckades det honom slutligen 1721 att få ett skėpp af ett Bergensiskt handels-kompani utrustadt, dels för kristendomens förkunnande, dels för handels bedrifvande. Redan från första början finna vi således en amfibisk verksamhet, missions-arbete och handelsspekulation, som, mer eller mindre bjert i ögonen fallande, alltsedan fortfarit och från hvilken många velat härleda de med de goda frukterna blandade dåliga, som frambragts på Grönland. Måhända också ej utan grund, ty "ingen kan tjena två herrar, Gudi och Mammon."

Efter en farlig färd landade detta fartyg utanför nuvarande Godthaab vid en liten ö, som Egede benämnde Hoppets ö. Der anlade han ett litet nybygge och sökte inleda förbindelser med innevånarne. Dessa visade sig i början mycket vänliga, men då de sågo anstalterna till bosättningen, begåfvo de sig från trakten och visade de tydligaste tecken till fruktan och misstroende, hvilka endast småningom genom Egedes framstående personlighet och välvilliga sinnelag skingrades. Med handeln tyckes det under första året hafva gått temligen illa, isynnerhet som eskimoernas gamla han-

delsvänner Holländarne bättre förstodo sig härpå. Egede sjelf betygar sin förundran öfver att en sådan "på en halftimmes tid fick handla mer, än vi under hela den tid, vi varit i landet", men förklaringen lemnar han sjelf genast, nemligen bättre varor och billigare pris. För att hjelpa missionen beviljade regeringen derför ett lotteri, hvilket dock sedan ändrades till en skatt, som utkräfdes både i Danmark och Norge. Ändock ville debet och kredit ej gå rätt ihop, åtskilliga fartyg förolyckades, en nyanlagd hvalfångare-koloni måste öfvergifvas och uppbrändes af holländarne, oaktadt lärda herrars försäkran, att "Grönland er utvivlbarlig intet andet end som et stykke af America og det kand umuelig være meget langt fra Cuba og Hispaniola, hvor den store Abundance af Guld fandtes", lyckades man aldrig påträffa några ädla metaller, ja till och med Egedes försök att genom alchemistiska processer göra guld misslyckades, just då han trodde sig nära målet, och han sjelf med familj undgick med knapp nöd att derigenom blifva förgiftad. Resultatet af allt detta blef, att handelskompaniet 1726 afsade sig all befattning både med mission och handel. Regeringen öfvertog då affären och hitsände en Kongl. commissarius, på hvilkens förslag beslut fattades om en lika planlös, som både sorglig och löjlig kolonisering, till stor del grundad på landtbruk. Allt tilltogs i stor skala: en kommission af höga embetsmän skulle styra det hela, ett fäste med 12 kanoner skulle byggas, soldater och officerare ditsändes som garnison, en samling af danska samhällets värsta afskum utsågs till de första kolonisterna. Till mensklighetens lycka dukade den första vintern flertalet af dessa under för sjukdom och med första fartyg följande år återvände resten af soldater och kolonister — och så föll det luftslottet. En plan att ditsända isländare kom ej till utförande.

Emellertid dog missionens beskyddare Fredrik IV och hans efterträdare Christian VI skyndade att 1731 afsända befallning, att hela företaget skulle afslutas, då handelsspekulationen endast vållat stora förluster och missionsverksamheten haft knappast nämnvärd framgång. Tillstånd beviljades dock för Egede att med familj och dem, som frivilligt ingingo derpå, qvarstanna, samt att pro-

viant skulle lemnas för ett år, dock utan hopp om ytterligare hjelp. Att öfvergifva det nya hemmet och det folk, hvars seder och språk han först nu lärt sig fullt känna och bland hvilket han derför först nu kunde med framgång verka, föreföll honom omöjligt, och häruti styrktes han af sin modiga, ädla och sjelfuppoffrande maka, Gjertrud Rask, som ända från hans första tanke på att blifva Grönlands apostel städse uppehållit hans mången gång svigtande mod. Han qvarstannade alltså jemte familj och 8 à 10 frivilliga; alla öfriga danskar, hvaribland två prester, som någon tid varit hans medhjelpare, återvände till fäderneslandet.

Egedes böner om fortsatt hjelp förmådde dock regeringen att äfven följande år ditsända ett fartyg. Han hade begagnat tiden väl, så tillvida att han varit en nitisk späckhandlare, och han kunde derföre med fartyget hemsända en så stor last, att det uppmuntrade till fortsatt spekulation. Det 1732 ankomna fartyget bragte underrättelse om förnyadt understöd, men med detsamma följde också en mord-engel, som hotade ej blott att ödelägga Egedes hela verk, utan ock att nästan utrota hela befolkningen. En grönländsk gosse, som varit nedsänd till Kjöbenhavn, var vid hemkomsten anstucken af smittkopporna, och med förfärande hastighet utbredde sig denna på Grönland förr okända farsot. På få månader dogo i detta glest befolkade land endast på en sträcka af 4 mil kring Godthaab 500 personer och af de insjuknade eskimoerna tillfrisknade endast 8. Säkerligen hade dödsantalet för denna trakt blifvit ännu större, såvida ej innebyggarne med panisk förskräckelse flytt undan, — men härigenom blef ock sjukdomen spridd både åt norr och söder. Under resor längs kusten följande år funno Egede och de herrnhutska missionärerna öfverallt tomma kojor och obegrafna lik; gissningsvis anslogs de dödas antal till 2 à 3000. Först i Juni 1734 antogs epidemien hafva upphört. Öfveransträngning vid de sjukas skötsel och öfriga sorger lade Egedes ädla maka på sjuksängen och den 21 December 1735 slutades hennes långvariga plågor. Kroppsligen och andligen utmattad, återvände Egede sjelf följande år till Danmark, der han sedan oförtrutet arbetade för främjandet af sitt verk, tilldess han såsom titulär biskop 1758 afsomnade vid 73 års

POUL EGEDE.

(Efter ett gammalt kopparstick ritadt och skuret af Grönländaren Aron i Kangek.)

ålder. Vare det sagdt till hans ära, att en mera ädel, sjelfuppoffrande och energisk man har hvilket land som helst svårt att uppvisa.

Emellertid inträdde det grönländska företaget i ett nytt skede, som varade från 1734 till 1750, i det att regeringen bortförpaktade såväl handel som mission jemte kontrollen öfver dess bedrifvande åt en köpman, Jakob Severin i Aalborg, mot ett årligt statsbidrag af 5000 Rdr. Ehuru denne man synes hafva varit för kristendomens utbredande synnerligen nitisk och uppoffrande, har man all anledning att misstänka, att handeln ådrog sig största intresset *). Denna tyckes äfven hafva gått ganska väl, isynnerhet sedan flera kolonier blifvit anlagda och framför allt sedan danska örlogsfartyg uppsnappat de holländska fartyg, som här ville idka handel och rofferi. Danska handelsmonopolet blef derigenom en verklighet och har så fortfarande förblifvit. Egedes verksamhet fortsattes till 1740 af sonen Poul, hvilken ansåg sig pligtig att upprätthålla fadrens verk, ehuru hans håg kallade honom åt helt annat håll. Äfven han verkade efter sin hemkomst såsom inspektor öfver grönländska missionen, erhöll biskops-värdighet och dog 1789.

Efter köpmannen Severin öfvertog det s. k. Almindelige Handelskompagni 1750 handels-missions-verksamheten med större statsunderstöd men med mindre ekonomisk framgång. Regeringen nödgades derföre 1774 återtaga densamma, och sedan dess har handeln drifvits med vexlande resultat. Härjande farsoter inom landet och de stora Napoleonska krigen hafva vållat stora förluster, men på senare tider har den lemnat ej obetydligt öfverskott. — Äfven missions-verket har efter Hans och Poul Egedes återvändande till Danmark drifvits med omvexlande nit och slapphet, och då det

*) Så skrifver t. ex. Poul Egede i sin "Continuation af Relationerne betreffende den Grönlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed", efter att hafva omtalat, att han "med Kjöbmandens Samtykke" upptagit en grönländska i huset för att undervisa henne i religionen: "Foruden hende haver jeg to andre at informere som og nyder Kost hos os, stolende paa den gode Mand Sr. Severins raisonable Gemyte som jeg haaber er meer henstillet til at vinde disse arme Menneskers Sjæle end deres Spek, dog er det venteligt at om Negocien florerer som skal sublevere Missionen, det da bliver behageligere for hannem."

helt och hållet anförtroddes åt affärsmäns omvårdnad, kan man lätt inse, att det ursprungliga åskådningssättet, att kristendomens förkunnande för hedningar var en kristens ovilkorliga pligt, ehuru till företagets underlättande handel kunde dermed förenas, snart förvandlades derhän, att den kristna pligten väl borde utöfvas, men bestämdt utan förlust och helst med ekonomisk vinst. Också påträffas från den tiden åtskilliga klagomål, som vittna, att rolerna blifvit ombytta: missionen försummades väl ej alldeles, men var ett knappt mer än ett tolereradt bihang till handeln.

Under regeringens auspicier i slutet af förra århundradet synes missionen med vida större ifver bedrifvits. Tvenne prostar hade öfverinsigten öfver de 10, på olika platser verkande missionärerna och under dessa stodo kateketer, dels infödda, dels danska barnhusbarn, hvilka med nit och framgång utförde sitt värf. Ekonomiska förhållanden vållade, att missionärernas antal från 1792 förminskades till hälften, och under de stora krigen, som nästan totalt stoppade förbindelsen med Europa, nedgick missionärernas antal till summa 1 för hela Grönland, och då denne 1816 lemnade landet, fanns derstädes blott en enda predikant, en inföding och f. d. kateket, som af den afresande invigdes och förordnades till predikant vid Godthaab. Nya prester blefvo 1817 och följande år från Danmark afsända, men dels den ringa lönen, dels de besvärliga och vidsträckta missionsresorna och andra omständigheter gjorde, att åtskilliga af dessa Grönlands-missionärer endast voro sådana okunniga eller på annat sätt odugliga, som i hemlandet icke hade utsigt till befordran, förrän de genom grönländsk tjenstgöring samlat meriter. Handeln tyckes också temligen länge hafva utöfvat ett förtryckande herravälde*). Att de flesta bland presterna voro för sitt kall nitälskande män, skulle vara orättvist att ej framhålla, äfvensom att isynnerhet på senare tider folkets såväl religions- som öfriga undervisning bedrifvits med ett nit och med en framgång, som länder såväl regeringen som pre-

*) Så t. ex. lärer det hafva händt, att en köpman inträngde i ett hus, som begagnades till den offentliga gudstjensten, utkastade altare, predikstol, bänkar o. s. v. och inrättade i stället en butik derstädes, utan att af vederbörande derför straffas. Åtskilliga liknande episoder finnas antecknade.

sterna till stor heder. Visserligen vore det önskvärdt, att ett större antal prester funnes i landet anstälda, så att distrikten ej blefve så oproportionerligt stora, men denna brist minskas i väsentlig mån genom de infödda kateketer och skollärare af olika grader, som — en stor del med mycken nitälskan — verka på de flesta bebodda platser. Man hyser dessutom förhoppning, att måhända snart nog några infödda grönländare skola förvärfva tillräckliga kunskaper för att kunna förordnas till prester. Huruvida de på sådan plats komma att bibehålla den nödvändiga sjelfständigheten och det derpå beroende inflytandet på sina landsmän, får framtiden utvisa. Några äro härom öfvertygade, andra om motsatsen.

Bland de intressantaste företeelserna inom Grönland synas mig vara de tvenne lärare-seminarier, som finnas i Jakobshavn och Godthaab, icke minst derför, att man noga fasthåller den fullt riktiga grundsatsen, att de derifrån utgående eleverna, för att kunna öfver allt verka bland sina landsmän, böra föra ett fullkomligt grönländskt lefnadssätt, sjelfva kunna genom skälfångst och andra nationella idrotter uppehålla sig och de sina samt, om möjligt, föregå andra med godt exempel i timligt förvärf. För boken och pennan får ej kajaken och harpunen försummas. De ämnen, som utgöra föremål för undervisningen, äro följande: tolkning af gamla och nya testamentet, kyrkohistoria, allmän historia, geografi, arithmetik, danska och grönländska språken och naturalhistoria, hvartill komma kateketiska öfningar, uppsatsers författande på danska och grönländska, välskrifning, orgelspelning och sång. Undervisningen bedrifves med stor ifver och god framgång. Det skulle för oss varit synnerligen intressant att få bevista någon lektion derstädes, men beklagligtvis var vid vår ankomst till Godthaab examen just nyss hållen, och eleverna befunno sig på angmaksett- och skälfångst i de inre fjordarne.

Det är emellertid ej ensamt danskar, som på Grönland verkat som missionärer, utan äfven tyskar, tillhörande herrnhutarnes sekt. År 1733 ankommo de första, trenne alldeles obildade handtverkare, hvilka, eget nog, i stället för att på den långa kuststräckan välja någon annan plats för sin verksamhet, bosatte sig

tätt intill Egedes koloni *). Med välvilja understöddes de såväl af danska regeringen som af de danska missionärerna, och ett förtroligt samlif har städse egt rum, ända tilldess de Slesvigska krigen äfven här uppe åstadkommit ett kyligt förhållande mellan danskar och tyskar. Denna herrnhutska missions verksamhet har under tidernas lopp så utvidgats, att den nu eger 4 hufvudstationer, alla i Syd-Grönland, och utan gensägelse har den väsentligt bidragit till hedningarnes omvändelse. Egentligen borde den nu anse sitt värf uppfyldt, ty hednamission i ett land, der ingen hedning finnes, synes vara öfverflödig. Ur flera synpunkter, ej minst religiösa, skulle en förändring i detta afseende utan tvifvel vara gagnelig, men å ena sidan vilja herrnhutarne näppeligen lemna en plats, der de redan fattat fotfäste, och å den andra blefve det då nödvändigt för danska regeringen att ej obetydligt förstärka sin nuvarande lärare-personal.

Efter denna korta öfversigt af missionens öden, böra vi ej försumma att taga i betraktande de förnämsta svårigheter, hvarmed de första missionärerna hade att kämpa — och dessa voro, i sanning, hvarken få eller små.

Den första och största var den att här kunna uppehålla och lifnära sig. Den, som ser de nätta, stundom t. o. m. i betraktande af landets öfriga förhållanden nästan ståtliga byggnader, i hvilka våra dagars Grönlands-missionärer bo, och all den komfort, hvaraf de äro omgifna, kan knappt göra sig en dunkel föreställning om alla de umbäranden och försakelser, som kristendomens första förkunnare måste underkasta sig. Då man läser deras enkla berättelser härom, kan man ej annat än skänka dem sin uppriktiga högaktning för det tålamod, hvarmed de buro det kors, som de sjelfvilligt åtagit sig att bära. Icke utan en viss förargelse finner man, huru åtskilliga äflas att framställa de nuvarande herrnhutska missionärerna nästan som martyrer, då de tvärtom föra ett lugnt och ganska behagligt lif i sina i alla afseenden välförsedda boningar. Säkert är, att mången prest i våra svenska, norska och finska Lappmarks-församlingar har dubbelt af mödor och för-

*) Deras plats heter Ny-Herrnhut, och om denna räknas såsom ett med Godthaab, blir folkmängden omkring 350. Jfr. sid. 3.

sakelser, utan att någon menniska kommit att tänka på något martyrskap.

En annan svårighet erbjöd naturligtvis språket. I våra dagar stå till buds utmärkta hjelpredor i förträffliga grammatikor och lexica, som af flera nitiska forskare blifvit utgifna, men helt annorlunda var det, när Egede landsteg på Grönland. Icke ett enda grönländskt ord var honom bekant och ingen person fanns, af hvilken han kunde få ringaste undervisning. Sjelf måste han gripa verket an för att utforska, ej blott huru hvarje föremål benämndes, utan ock det från alla europeiska språk afvikande konstruktions- och böjnings-sättet. Att härmed ej kunde gå fort är lätt förklarligt, ty om "det mesopotamiske Sprog er et forunderligt Sprog", hvad skall man ej då säga om det grönländska! De senare ankomna herrnhutarne fingo väl af Egede mycken hjelp i sina språkstudier, men deras ringa bildning, särskildt deras, af dem sjelf omtalade, fullständiga obekantskap med allt, hvad grammatica heter, mångdubblade deras arbete, isynnerhet som läraren och lärjungarne talade olika språk och endast kunde gissa sig till hvarandras mening. Förmodligen hade såväl den enes som den andres sträfvanden strandat på de stora svårigheterna, såvida ej Egedes små barn under sina lekar med eskimo-kamrater lärt sig att med dem samspråka. Barnen, isynnerhet Poul, blefvo derför Egedes ej blott lärare utan äfven tolkar; ur barnets mun förkunnades först kristendomens sanningar för de hedna eskimoerna.

Att här lemna en karakteristik af detta språk är rent af omöjligt, af det enkla skäl, att min kunskap deri består i några få enstaka ord och fraser, och dessutom är det alltför trassligt för att kunna i korthet afhandlas. Några få antydningar må dock försökas.

Den första egendomligheten visar sig dels i saknaden af några våra bokstäfver (t. ex. b, h, y, ö), dels i förekomsten af några, som vi sakna. De förnämsta af dessa senare är deras r (ett djupt strupljud) och framför allt bokstafven **kra** (ĸ), som är ett ljud mellan g, rk och rkr, som vi knappast någonsin kunna lära oss att rätt uttala. Intet ord kan sluta med andra konsonanter än ĸ, k, p och t eller börja med andra än dessa samt m,

n och s. I allmänhet älskas stafvelser sammansatta af en vokal och en konsonant och, om någon hårdhet i uttalet uppstår, tålas omöjligt flera konsonanter bredvid hvarandra. För det högst egendomliga tonfallet förmår jag ej att ens antydningsvis redogöra.

Största svårigheten erbjuder dock eskimoiskan derigenom, att det hörer ej blott till de adglutinerande språken, utan ock till det slag af dessa, som kallas polysynthetiska. Med ett ord kunna nemligen sammansmältas en hel mängd andra (med deraf föranledda ändringar i de föregående orden) och derigenom kan man i eskimoiska skrifter få se ord af fasaväckande längd: sådana på 12—16 stafvelser äro ej alldeles ovanliga och längre kunna uppletas. Orsaken härtill är att söka i den nästan fullkomliga bristen på sjelfständiga adjektiver, pronomina, partiklar och andra ordklasser, hvilka derföre måste betecknas med ändelser; äfven flera ord af verbal betydelse existera endast såsom bihangsändelser. Så t. ex. ĸiĸertak = en ö, ĸiĸertangoak = en liten ö, ĸiĸertarsoak = en stor ö, ĸiĸertarsoeitsiak = en stor, vacker ö o. s. v. nästan i det oändliga. Härigenom kan ett enda ord uttrycka en hel mening t. ex. igdlorssuatsialiorfigssaliarĸugamiuk = då han befalde honom att gå bort till det ställe, hvarest det medelmåttigt stora huset skulle byggas — eller: sauigiksiniariartokasuaromariotittogok = han säger, att du likaledes vill hastigt gå bort och köpa dig en vacker knif*).

Lägga vi härtill en i åtskilliga fall alldeles olika tankegång, som i språket finner sitt uttryck**), äfvensom saknaden af åtskilliga hos oss vanliga föremål (t. ex. hästar, vagnar, träd o. s. v.) och deraf följande brist på eskimoiska benämningar derpå, så undras,

*) Dessa exempel äro hemtade, det förra från Rinks Supplement till Eskimoiske Eventyr og Sagn, det senare från Cranz' Historia om Grönland, hvarest utförligare framställningar af språkets väsende finnas lemnade. Jfr. för öfrigt Gieseke i Brewsters Edinb. Encyclopædia och C. E. Janssen, Elementarbog i Eskimoernes Sprog (Kjöbenh. 1862). De utmärktaste grammatikaliska och lexicografiska arbetena äro författade af den lärde, på Grönland födde läraren vid Godthaabs seminarium Kleinschmiedt.

**) Så t. ex. blott deras olika sätt att besvara nekande frågesatser: nerisangilatit = skall du icke äta? Ap = ja (d. v. s. jag skall icke äta) eller nagga = nej (d. v. s. jag skall äta).

om någon har lust att utbyta sitt eget tungomål mot grönländarnes? "Assukiak" *).

Mera lättfattligt är eskimoernas räknesätt. Liksom hos många andra folkslag hvilar det på fingrarnes antal, men är mera konseqvent genomfördt än de flesta andra. Sedan man hunnit till 5, blir 6 helt naturligt "den första fingern på andra hand", 7 = andra på dito o. s. v. samt 11 "första tån på ena foten", 16 "första tån på andra foten" och till sist 20 "hela menniskan." Kommer så 21 "första fingret på första handen på andra menniskan" o. s. v. Enligt detta system blir 60 tre hela menniskor, 69 fjerde fingret på andra handen på fjerde menniskan, 97 andra tån på andra foten på femte menniskan. Vid högre tal begagnar man sig dock oftast af "oräkneligt."

Ännu svårare än att lära det krångliga språket var det att öfvervinna eskimoernas fruktan och afsky för kavdlunakkerna, och ingen kan neka dertill, att dessa deras känslor voro fullt befogade. Nästan all beröring, som de före Egedes ditkomst haft med hvalfångare och upptäckts-resande, hade utgjort en serie af bedrägeri, våldsbragder och blodsutgjutelse. Ej nog, att deras egodelar blifvit på ett bedrägligt eller våldsamt sätt dem fråntagna, hade upprepade gånger ett större eller mindre antal eskimoer blifvit röfvade för att i Europa såsom vilda djur förevisas, och då eskimoerna ej godvilligt ville finna sig deri, utan sökte befria sina olyckliga landsmän, hade stora skaror med bössor och kanoner nedskjutits. Icke utan afsky och vämjelse kan man läsa berättelserna härom: huru t. ex. af fyra fångade en i de öfrigas åsyn ihjelsköts för att hos de öfriga injaga helsosam skräck, huru de sedan dresserades att som apor hoppa och göra konster på kaptenens vink, huru de i Danmark omkommo dels af misshandling eller hemlängtan, dels under vanvettiga försök att i sina kajaker flykta öfver verldshafvet till sina hem, flera lika upprörande

*) Bakom detta mångtydiga ord plägar grönländaren förskansa sig, då han ej vill direkt besvara en fråga. "Jag vet icke", "jag kan icke säga", "jag vill icke säga", "jag vet nog, men jag säger icke" — se der några af de vanligaste betydelserna, och man må sjelf för hvar gång af tonfallet gissa sig till den rätta.

saker att förtiga. Några af dessa stackars offer för europeisk grymhet kunde aldrig se små barn utan att gråta, förmodligen vid tanken på sina egna, som kanske, beröfvade sina försörjare, försmäktade i elände eller omkommit af hunger. Man behöfver ej tänka mycket för att inse möjligheten eller troligheten häraf — och dock har man ännu i våra dagar sett ett dylikt mennisko-röfvande framställas såsom ett af de allra vigtigaste ändamålen med en vetenskaplig polarexpedition *). Vi äro dock öfvertygade, att de käcke män, som företogo denna färd, äfven om tillfälle erbjudit sig, ej skulle hafva gjort sig skyldiga till en sådan omenskloghet.

Sådan var grönländarnes enda bekantskap med européerna, och huru kunde de då se Egedes koloniserings-försök med blida ögon? Och icke förmildrades deras känslor genom en stor del af det folk, som under de första åren kom till den unga kolonien. Egede sjelf beklagar, att flera af skeppsbesättningarne utgjordes af menskligheteus afskum. Fylleri, svordomar och slagsmål hörde till ordningen för dagen — och de fromsinta, godmodiga grönländarne sågo allt detta med fasa. ”Kavdlunakkerna behandla hvarandra värre än grönländarne sina hundar.”

Kronan på uselheten satte det ofvan omtalade storartade kolonisations-försöket med thy åtföljande fästnings-anläggning m. m. På danska regeringens befallning uttogos från tukthusen 10 män och lika många qvinnor **), hvilka efter skedd lottkastning parvis sammanvigdes och sedan afsändes för att sprida europeisk kultur bland de grönländska ”vildmännen.” Resultatet visade sig snart: bland de lösgifna fångarne samt de troligen föga bättre värfvade soldaterna utbrast nästan öppet myteri, så att Egede och öfriga aktningsvärda danskar måste innesluta sig i guvernements-byggnaden, hvilken af de upproriska belägrades och endast derför ej stormades, att väpnade personer der höllo vakt och kanoner hotade från fönstren. Man kan lätt föreställa sig, huru denna ty-

*) Jfr. D:r Petermanns instruktion för den första tyska polar-expeditionen.

**) Något senare begagnade samma regering samma utväg att föröka Finmarkens befolkning.

gellösa skara skulle uppföra sig mot de värnlösa eskimoerna. En härjande farsot bortryckte under vinterns lopp nästan alla dessa praktexempel på europeisk kultur, — men att grönländarne ej blefvo synnerligen benägna att antaga en lära, som, enligt deras uppfattning, bar sådana frukter, må man ej förtänka dem. "Kanske, om vi finge en sådan lära som eder, äfven vi skulle blifva omenskliga", yttrades det engång till P. Egede, och en annan gång, då han lärt, att för att vinna himmelrikets salighet måste man göra det godt och rätt är: "Ja, då finns det nog många af vårt folk i himmelen." Ännu i senare tider, nära våra dagar, hafva europeiska fartygs besättningar gifvit anledning till rättvisa klagomål, och isynnerhet på de få ställen, som af dem oftare besökts, hafva de på sitt samvete en vidrig, nästan uppenbar liderlighet, hvilken före kristendomens införande bland de ogifta eskimoerna var alldeles okänd. — Äfven bland de förnämsta embetsmännen kunde i forna tider personer anträffas, som ingåfvo allt annat än aktning. Bland köpmännen synes en tid det oförsyntaste bedrägeri i handel ej varit ovanligt *), och t. o. m. bland missionärerna hafva funnits sådana, som fått vitsordet att hafva varit en skam för kyrkan.

Mycket, eller rättare det allra mesta, har i våra dagar förbättrats, men tron på eskimoernas moraliska företräde framför kavdlunakkerna fortlefver **). Med lika stolthet, som Romaren sade sitt "civis romanus sum", framhålla grönländarne sin nationalitet och, t. o. m. till viss grad än i dag, anse de kavdlunakkerna egentligen vara sända till Grönland för att af Innuit lära sig blifva goda och hyggliga menniskor. Lyckligtvis finnas dock — och hafva alltid funnits — européer, hvilka gjort sig förtjenta af det heders-vitsordet: "han är — eller håller på att blifva — nästan som en grönländare."

Till de redan anförda hindren för kristendomens hastigare utbredande nödgas vi, med all den stora vördnad vi än hysa för

*) Jfr. t. ex. missionären Saabyes berättelser om det ej ovanliga sättet i slutet af förra århundradet att mäta infödingarnes till salu utbjudna späck i ofvanpå andra kärl stälda tunnor — utan botten o. s. v.

**) Eller som Cranz säger: "de hafva et drygt mått af den så kallade bondhögfärden" (!)

H: Egede och öfrige danska missionärer, lägga några fel, som dessa af okunnighet eller ovist nit begingo. De kommo nemligen ej blott såsom ordets förkunnare, utan äfven såsom landets eröfrare, förfäktare af Danmarks herravälde öfver innevånarne, hvilkas fullkomliga frihet förr aldrig varit ifrågasatt, samt framför allt såsom kämpar för den danska monopol-handeln. De förfäktade den satsen, som än i dag i Danmark hyllas, att hela landet är danska kronans egendom och att således grönländarne ej ega en enda tum af Grönlands jord. Medgifvas måste, att rättsgrunden härför är svår att uppgifva, och undras må ej, att infödingarne protesterade mot sådana närgångna påståenden under förklarande, att "detta är vårt land och kavdlunakkerna hafva sitt på andra sidan det stora hafvet." Ej heller kunde det väcka synnerligen vänliga känslor, när t. ex. Egede med våld och slag bortsläpade personer för att göra tjenst som vägvisare, när han på misstankar lät prygla dem, när han medtog matroser i de hedniska grönländarnes egna hus för att hålla uppsigt öfver dem under hans religiösa föredrag (som för dem förmodligen voro temligen obegripliga), när de under hotelser förbödos att handla med sina bättre betalande, äldre handelsvänner o. s. v. Anledningar till missnöje saknades ej och endast fruktan för skjutvapnen samt Egedes imponerande personlighet synas hafva förebyggt ett blodigt slut på hela missions-företaget.

Uppenbart är, att Egede och hans efterföljare ej blott hade för afsigt att predika kristendom, utan ock att tillvälla sig ett socialt herravälde öfver det folk, till hvilket han — nästan af misstag — kommit. Till vinnande af detta ändamål måste gamla, häfdvunna inrättningar nedbrytas och framför allt måste de män, som voro sina landsmäns höfdingar, angakut (pluralis af angakok), tillintetgöras. Detta har äfven lyckats, den sista angakoken är längesedan försvunnen från vestkusten. De hafva dukat under, mest för hotelser *) och stryk eller — framför allt — genom att göras till föremål för åtlöje. Man är nu temligen ense att häri se ett handlingssätt, som hvarken harmonierade med kristendo-

*) Egede hotade dem t. o. m. med döden.

mens lära eller klokhetens fordringar. Att dessa angakut voro landets öfverhet kan ej förnekas, och missionären uppträdde sålunda såsom upprors-predikant. "Kun det borneerte Racehovmod", säger Rink, "kunde forlede Europæerne til at oversee disse Mænds Stilling som verdslig Övrighed", och då, såsom opartiske samtida vittna, åtminstone många af angakut voro förståndige, tänkande män, så borde missionärerna framför allt till dessa vändt sig med sin undervisning, för hvilken de ingalunda visade sig oemottagligare än det öfriga folket. Genom dem skulle man sedan lättare kunnat inverka på alla de öfriga, och mycket hade då nu varit bättre på Grönland *).

Angakoken eller, som han vanligen ehuru orätt kallas, trollkarlen förenade i sig prestens, domarens, läkarens och höfdingens person; han var bäraren af sin nations, låt vara obetydliga, vetenskaplighet och upprätthållare af de fäderne-ärfda lefnadsreglorna; i alla ovanligare förhållanden söktes hans råd af den hjelpbehöfvande inom det lilla mennisko-samhälle, der han bodde. För att blifva angakok fordrades icke fysisk öfverlägsenhet, men insigter i naturens hemligheter och förment förmåga att sätta sig i förbindelse med de hemlighetsfulla andeväsen, som styra eller hafva inverkan på menniskans och verldens öden. Hvarje, om än aldrig så litet, samfund sökte att ega åtminstone en angakok (hvilket äfven, ehuru sällan, en utmärktare qvinna kunde blifva), ty annars bevisade detta ytterlig fattigdom. Hans Egede betraktades sålunda som kavdlunakkernas angakok. Att de grönländska angakut gjorde sig skyldiga till åtskilliga bedrägerier, för att bland sina landsmän förvärfva och bibehålla anseende, är onekligt, och säkerligen voro åtminstone de flesta medvetna deraf, men t. o. m. åtskilliga af deras värsta fiender, missionärerna, hafva erkänt, att man bland dem fann nationens förståndigaste och kunnigaste män. För att nå denna värdighet måste adopterna undergå en svår pröfningstid, isynnerhet genom att en tid bortåt i någon ödemark fasta och späka sig samt afhålla sig från mennisko-umgänge. Men icke hvarjom och enom lyckades det detta

*) Jfr. Rinks högst intressanta framställning om angakut i Inledningen till Eskimoiske Eventyr og Sagn.

oaktadt, och den förvärfvade förmågan kunde förloras; den, som 10 gånger misslyckats under sina andebesvärjelser, måste nedlägga sitt embete. Den, som af den store anden begåfvats med angakok-förmåga och bibehållit densamma, kunde först genom fortsatta öfningar och svåra pröfningar blifva en angakok pulik d. v. s. en mästare bland sina kamrater. Angakokerna måste iakttaga vissa egna lefnadsreglor och talade sins emellan ett för de oinvigde obegripligt språk.

Innan vi gå vidare, är det nödvändigt att nämna några ord om de gamla grönländarnes religion *), så mycket man af de väl mycket sväfvande berättelserna kan utleta. Äldre författare hafva ansett dem dyrka solen och anställa offer, isynnerhet af renar, till denna sin guds ära, men det förra antagandet beror endast derpå, att de synts om morgonen med allvarliga blickar betrakta den uppgående solen för att deraf draga slutsatser om dagens blifvande väderlek, det senare åter derpå, att man ansett sommartältens stengrunder såsom offerringar och lemningarne efter renkalasen såsom vittnen om afguda-offer. Tvärtom är det bevisadt, att de hedniska grönländarne aldrig egnat gudomlig dyrkan åt något, vare sig andeväsen eller jordiskt föremål.

Häraf följer dock icke, att de ej trott på tillvaron af ett högre väsende och en andeverld. Liksom de flesta andra religioner antog den eskimoiska tvenne principer, en god och en ond, som beherrskade verlden. Den förra kallades Tornarsuk och ansågs af en del hafva alldeles ingen skapnad (d. v. s. vara en ande), af andra vara lik en enarmad man, åter af andra som en stor björn o. s. v. Han var verldens skapare **), allsmäktig och allvetande, helig och barmhertig; hos honom kunde man, genom angakoken, söka hjelp och råd i olyckor och faror; hos honom skulle de, som här på jorden redligt sträfvat (d. v. s. varit flitiga förvärfvare) och slitit ondt, efter döden lefva i lycksaliga boningar. Hvar

*) Då utrymmet förbjuder vidlyftighet, tager jag mig friheten att hänvisa till den utförliga och intressanta skildringen af detta ämne i Rink, Eskimoiske Eventyr og Sagn.

**) Enligt andra har jorden uppstått af sig sjelf och de första grönländarne uppvuxit ur densamma.

dessa voro belägna, derom voro tankarne delade. Alldenstund nästan all grönländarnes föda och njutning kommer ur hafvets djup, ansågo några dem ligga under hafvet och jorden. Der rådde en beständig sommar, vackert solsken och ingen natt; der fanns öfverflöd på godt vatten, på foglar, fiskar, skälar och renar, som utan möda kunde fångas eller t. o. m. funnos färdiga att af "de lycksalige döde" (Arsissut) direkt spisas ur en stor, ständigt kokande kittel. Men till detta eskimo-paradis kunde man endast genom ett slags skärseld komma: själen måste under fem dagar, eller längre, krypa dit utför en skroflig klippa, som till följd deraf var slipprig af blod — en färd, som isynnerhet vintertiden eller under storm ansågs högst besvärlig och farlig, framför allt derför att själen derunder lätt kunde lida "den andra döden", då den alldeles förintades. Detta skedde, om själen under sin vandring oroades genom de efterlefvandes oförsigtighet, och derföre borde dessa minst 5 dagar afhålla sig från viss mat samt onödigt och bullersamt arbete. — Andra deremot förlade paradiset till öfversta himmelen ofvanom regnbågen, och dit var vägen så kort, att själen redan första qvällen kunde taga qvarter på månen och under natten jemte andra själar roa sig med dans och bollkastning — menniskorna kalla detta norrsken. Väl ankomna till sin egentliga bestämmelse-ort, bodde själarne i tält kring en stor sjö, i hvilken foglar och fiskar i mängd funnos; flödade sjön öfver sina bräddar, föll regn på jorden, men skulle fördämningarne brista, uppstode en allmän syndaflod. Den enda, men angenäma, sysselsättningen derstädes bestod i att äta delikata skälhufvuden, som aldrig blefvo förtärda. Denna måhända mera poetiska uppfattning af paradiset bestreds af de förstnämnde, enligt hvilkas påstående endast lata, odugliga och elaka samt trollkäringars själar kommo till luftboningarne, der de blefvo magra och vanmäktiga, då de genom himmelens hastiga omhvälfning hade alldeles ingen ro och dessutom korpar der voro så närgångna, att man ej ens kunde skydda hufvudet för deras angrepp. Åt begge dessa stridiga åsigter logo en del, den tidens rationalister. Måhända — det ville de ej absolut förneka — kunde de godas själar en tid roa sig med riklig jagt i himmelen, men sedan kommo de till "de stilla boningarne",

om hvilkas beskaffenhet menniskan intet kunde veta; de ondas deremot kommo till den kalla och mörka underjorden, der de fingo tillbringa sin tid i ständig skräck och ångest. Öfver allt detta herrskade den store anden Tornarsuk.

Det ondas genius hade ej så stor makt. Denna var en qvinna vid namn Arnarkuagsak, Tornarsuks mormoder, moder eller hustru. Hon bodde under hafvet i ett stort hus, hvilket vaktades af ilskna, upprättstående skälar eller af en stor glupande hund, som aldrig sof. I stenbaljan under hennes lampa simmade massor af sjöfogel och genom trollmedel kunde hon locka till sig och instänga hafsdjuren, hvarigenom hungersnöd uppstod *).

Utom dessa öfverandar fanns en hel här af goda eller onda naturandar af lägre rang och mindre makt, hvarmed eskimoernas fantasi befolkat hela verlden. Mest hade man att tala om Ingersuit, hvilka skyddande kringsväfvade den ensamme kajakmannen på hans vådliga färd. Hvarje angakok egde dessutom sin särskilda skyddsande, Tornak, hvilken under skapnaden af ett djur eller annat föremål på Tornarsuks befallning skulle vara honom till tjenst, isynnerhet vid trolleri-konsters utöfvande.

Intet af dessa andeväsen var dock föremål för dyrkan, kärlek eller fruktan. Endast genom angakoken kunde man sätta sig i någon förbindelse med dem, men en Tornarsuks befallning, gifven genom en angakok, ansåg man sig pligtig att lyda. Gick allt godt, frågade ingen efter någon andeverld, men inträffade sjukdom, faror e. d., måste angakoken företaga en s. k. andeflygt till Tornarsuk för att af honom hemta råd och upplysning. Denna andeflygt beskrifves af åsyna vittnen, med smärre modifikationer vid olika tillfällen, hafva sålunda tillgått:

Blott i fullkomligt mörker kunde denna ceremoni företagas, hvadan endast den mörka årstiden lämpade sig dertill, och dessutom släcktes alla lampor och betäcktes med skinn alla fönster i

*) I sitt sista större arbete (Suppl. till Eskim. Eventyr og Sagn) har D:r Rink frångått den förr allmänt antagna åsigten om denna qvinna såsom det ondas personifikation. Deremot anser han henne vara skaparinnan eller gifvarinnan af all lekamlig föda. — Äfven berättelserna om jordens kantring och menniskans uppkomst ur jorden misstänker han vara uppkomna genom missförstånd.

det hus, der detta uppträde skulle ega rum. Vanligen bands angakoken af sina medhjelpare medelst en stark rem, hufvudet mellan benen och händerna på ryggen, och bredvid honom lades en trumma. Liksom åtskilliga våra dagars s. k. spiritister i liknande situation, kunde han dock krypa ur sina fjättrar. Efter åtskillig hemlighetsfull och obegriplig sång, hvari de närvarande då och då instämde, hördes angakoken, under häftigt trummande och rasslande med torra skälskinn, med häftiga rop mana sin Tornak att infinna sig. Denna var dock ofta ovillig. Efter timlångt arbete, hvarunder angakoken suckade, pustade och väsnades, liksom brottades han med en öfverlägsen makt, nödgades han sända ut sin själ för att hemta den tredskande. Han låg då en stund alldeles stilla, tilldess han med ett ljudeligt fröjdeskri underrättade om expeditionens lyckliga utgång; man märkte ett besynnerligt susande liksom af en stor fogel, som flög först utanför huset och sedan under stugans tak. Tornaken var nu kommen och angakoken frågade honom till råds. Man hörde tydligen tvenne olika stämmor; den ena var angakokens, men den andra ljöd helt främmande och lemnade svar på de framstälda frågorna, men beklagligtvis "alltid ganska otydligt och trassligt", hvadan anledning fanns till olika tolkningar af desamma. Stundom voro svaren t. o. m. alldeles obegripliga och meningslösa, men orsaken var då den, att en orätt Tornak behagat infinna sig för att ställa till spektakel. Vid andra tillfällen visade sig den rätta Tornaken mera meddelsam, och utan att behöfva hemtas, infann han sig, men stannade då vanligen blygsamt i husgången, i hvars närhet angakoken befann sig, och svarade på frågorna mer eller mindre orakelmessigt. De innevarande kunde då anhålla om närmare besked, som ock stundom dem meddelades. — Var anledningen till denna andemaning af större vigt, måste angakokens själ i sällskap med sin Tornak fara upp till själarnes hemvist för att rådslå med "angekut pulit", såvida han ej nödgades fara ned till den underjordiska qvinnan, med stor fara intränga i hennes boning samt tvinga henne att lösgifva de fångslade skälhundarne och derigenom göra slut på den bistra nöden. Härunder låg han i en verklig eller låtsad medvetslöshet. Hans andes återkomst till-

kännagafs med vilda rop och ursinnigt trummande, hvarefter han omtalade allt, hvad han sett, hört och gjort. Till sist gick han under sång omkring och genom berörande af de innevarande liksom gaf dem sin välsignelse. — Ändtligen var hela detta långa upptåg slut. Lamporna tändes, angakoken befanns fri från sina bojor, men såg blek, matt och förstörd ut, ögonen rullade vildt och talet var oredigt.

Att härvid mycket medvetet bedrägeri bedrifvits, är påtagligt, men säkert är dock, att åtminstone många, fastän ej alla, angakoker genom allt sitt hokus pokus blefvo försatta i ett exstatiskt tillstånd, i hvilket de verkligen trodde sig haft andesyner och t. o. m. att de sjelfva till själen varit flyktade från jorden. Hvilket intryck sådana uppträden, isynnerhet om de ej alltför ofta upprepades, måste utöfvat på de obildade eskimoerna, är lätt insedt, då sjelfve H. Egede förklarade sig under bivistandet af ett dylikt trolleri varit offer för en uppjagad fantasis gyckelbilder och befunnit sig i ett högst uppskakadt själstillstånd.

Dessa religiösa föreställningar och angakokens derpå till stor del beroende inflytande hafva samtliga missionärer med all makt sökt utrota. Att deras sätt att dervid gå tillväga måhända ej var det lämpligaste, hafva vi redan förut påpekat, äfvensom att missgreppen härvidlag — ehuru fullt förlåtliga och lätt förklarliga — ej varit utan menliga följder. Särskildt är att beklaga, att de behandlade angakokerna på ett temligen brutalt sätt, i stället för att på öfvertygelsens väg söka vinna dem. Att dessa ej hårdnackadt vidhöllo sina satser, bevisa åtskilliga missionärers intyg; tvärtom visade flera ett visst intresse för den nya läran. Också är detta ej underligt: de trodde ju sjelfva på själens odödlighet, det godas belöning och det ondas bestraffande i den tillkommande verlden; den store anden Tornarsuk var ju utrustad med en stor del af Guds egenskaper, hans tjensteandar skyddade den i faror sväfvande. Då missionärerna talade om Gud, förklarade eskimoerna genast: "de tala om Tornarsuk", men i stället för att dermed beteckna de kristnes Gud (hvilket åtminstone låg nära till hands), infördes det för grönländarne obegripliga ordet "Kut" och Tornarsuk förklarades vara till punkt och

pricka identisk med djefvulen och skyddsenglarne vara dennes tjensteandar. Man förbisåg härvid eller ville ej veta af, hvad den kristna dogmatiken lärer om dessa, ty medgifvas måste, att Tornarsuk, för att vara djefvul, åtminstone var en bon diable. Hvem kan förundra sig öfver, att angakokerna protesterade mot ett dylikt antagande af en helig, allsmäktig, nådig, allvetande djefvul? Snarare kan man förvåna sig öfver det sätt, hvarpå Egede sökte vederlägga dem, ty det bestod i hugg och slag. Mest underligt är, att herrnhutska missionärerna, hvilka i detta afseende gillade eller åtminstone mycket närmade sig den grönländska uppfattningen, det oaktadt med tydligt välbehag omtala, huruledes vid en dispyt, om Tornarsuk vore en god ande eller en satan, Egede slog angakoken på hans "böses Maul" och sedan än ytterligare pryglade honom.

Kristendomen segrade emellertid, och för närvarande finnes inom de danska kolonierna ingen enda person, som ej är döpt och åtminstone till namnet kristen. Att der nu få vara vittne till en besvärjelse och "andeflygt" är omöjligt, och t. o. m. bland hedningarne på ostkusten har, genom beröringen med de kristna, tron på angakokens öfvernaturliga förmåga blifvit skakad. Åtminstone berättar Graah, att efter ett dylikt trolleri, som dock lyckades, angakoken blef utsatt för allmänt gyckel, äfvensom att dylika upptåg ofta tillställas endast till lek och tidsfördrif. Hvilka äro de medel, genom hvilka kristendomen vunnit denna seger?

I främsta rummet måste man naturligtvis sätta kristendomens egen inneboende kraft. Skulle något bevis för denna behöfvas, kunde man i sanning hemta ett slående sådant från Grönland, der denna lära kunde undantränga den inhemska tron, trots det afskräckande i åsynen af den mängd uslingar, som till missionärernas förtviflan ditskickades och som uppträdde under namnet kristna. Dernäst kommer de flesta missionärernas glödande nit och sjelfuppoffrande kärlek. Under härjande farsoter, under hungersnöd och brist blefvo missionsanstalterna snart bekanta såsom platser, der hjelp eller lindring i nöden fanns att tillgå, så långt krafter och tillgångar det tillåto. Äfven blefvo de snart tillflyktsorter för dem, öfver hvilkas hufvuden blodshämnden sväfvade.

Tacksamhet och tillgifvenhet alstrades, det forna misstroendet och hatet förbyttes i tillit och kärlek. Umgänget blef lifligare. Mången kom väl endast af nyfikenhet och ville ständigt höra något nytt, aldrig det en gång sagda återupprepadt; andra kommo af egennyttiga beräkningar och förklarade rent ut, att om de ej fingo något att äta, hade de ingen lust att höra predikningar. En del betraktade dessa såsom något, liknande grönländska sagorna, och ansågo sig böra betala missionärernas berättelser med dylika af inhemsk fabrikation, och då grönländska etiketten fordrar, att man med god min låtsas tro på allt, som berättas, yrkade de detsamma af missionärerna. Mycken möda spildes, — men förgäfves var dock ej arbetet och småningom, men säkert, vann kristendomen insteg hos hela befolkningen *).

Hvarken få eller obetydliga äro de förändringar till det bättre, som kristendomen på Grönland åstadkommit. Sederna hafva i flera afseenden mildrats och renats. Så t. ex. existerar numera ej det tve- eller månggifte, som fordom, ehuru långt ifrån allmänt, egde rum och som snarast betraktades såsom bevis på duglighet såsom förvärfvare, liksom det äfven ingaf förhoppning om flera försörjare på ålderdomen. Likaledes har lättheten att förskjuta en misshaglig hustru försvunnit och äktenskapets band derigenom fastare tillknutits. Blodshämnden finnes numera blott i sagan, och likaledes de dödsdomar, angakoken egde rättighet att afkunna och som alltför ofta träffade alldeles oskyldiga.

Hvad grönländarnes uppfattning af kristendomen angår, kan man lätt inse, att de ej kunna klart fatta alla de särskilda trosdogmerna. Den kristna läran talar mera till deras känsla än deras förstånd, de känna sig gripna af dess skönhet och sanning

---

*) Vi lemna osagdt, huruvida öfvergången till kristendomen alltid härledde sig från full öfvertygelse om dess sanning. Åtminstone var skrämsel ett mycket vanligt medel: hiskliga afbildningar af djefvulen förevisades och derpå följde utmålande af de ohyggliga qval, som denne skulle i evighet bereda hedningarne. Herrnhutarne sökte dessutom att genom nervskakande skildringar försätta sina åhörare i ett exalteradt, hysteriskt tillstånd, och i deras första missionsberättelser är det derföre nästan en uppsjö af "ymniga tårar", som snart sagdt på hvar eller hvarannan sida finnas utgjutna.

samt söka i hela sitt lefverne uppfylla dess bud. De offentliga gudstjensterna bevistas i allmänhet mycket flitigt och såväl predikan som den öfriga gudstjensten följes med stor uppmärksamhet och andakt.

Att de gamla religiösa föreställningarne, hvilka ständigt genljuda i deras kära sagor, skulle helt och hållet hafva förintats, kan man väl knappast begära, då äfven i vårt land, der dock kristna läran så länge varit rådande, allmogen ingalunda är fri från en mängd fäderneärfd vidskepelse och tro på åtskilliga goda och onda naturandars tillvaro. I Grönland har, enligt Rink, en slags amalgation mellan den gamla och den nya trosläran egt rum. Sålunda fortlefver ännu Tornarsuk, men såsom de kristnes djefvul; hans underkropp darrar, liksom luften då den är upphettad, och han försvinner lätt genom att sjunka ned i jorden. Arnarkuagsak, hans mormoder, bor fortfarande i underverlden och hennes makt öfver sjödjuren är ej bruten, ehuru nu, då ingen angakok finnes, man ej kan direkt vända sig till henne. De kristnas himmel ligger ofvanom de gamlas luft-paradis, der bollspelet än i dag fortgår, men deremot tänker man ej mera på någon de lyckligas boning under jorden, förmodligen emedan den då skulle komma helvetet alltför nära. Andarne af lägre rang äro ingalunda försvunna eller förändrade; de godas hjelp försmår man ej, och mot de onda anses dopet vara ett osvikligt skyddsmedel. — Naturligtvis finnas dessa och dylika föreställningar ej hos alla grönländare, utan, liksom vidskepelse hos oss, hufvudsakligast hos de mindre tänkande och mera okunniga.

Hand i hand med religionsundervisningen har folkbildningen för öfrigt gått, och här var ett fält att odla, som man väl kan säga var alldeles obearbetadt. Ty såsom kunskap kan man väl ej anse de mer eller mindre besynnerliga myther, som man hade att berätta och som knappt ega annat intresse, än såsom mätare på folkets fantasi och begär att förklara det för dem obegripliga. Så t. ex. hvilade jorden på trästöttor och såvida ej angakokerna då och då skarfvade i nya stycken, skulle de murkna och jorden falla omkull. Detta hade redan en gång skett: jorden kantrade och alla menniskor drunknade med undantag af en man, som se-

dan gifte sig med en af en tufva skapad qvinna och är nuvarande menniskoslägtets stamfader. Fossilier, som träffats högt uppe på bergen, ansågos bevisa sanningen af denna kantring. — Stjernskott voro själar, som foro på besök till underjorden; två planeter, som möttes, voro tvenne hustrur, som helsade på hvarandra och trätte; åskdundret uppkom derigenom, att tvenne käringar i himmelen slamrade med ett stulet torrt skälskinn; dimma hade uppkommit ur en ande, som drack så mycket, att han sprack och hela kans kropp upplöste sig i ånga o. s. v.

Mest dramatisk var berättelsen om solens och månans ursprung: I ett hus af snö plägade en underbart vacker flicka vid namn Malina jemte andra barn leka i mörkret. Härunder förföljdes hon ständigt, temligen närgånget, af någon bland lekkamraterna och för att få veta, hvem denne var, svärtade hon sina händer med sot och tilltygade dermed illa den närgångnes kläder och ansigte. Det befanns, att det var hennes broder Aningaut. Följden häraf blef en häftig förföljelse, först inne i huset, sedan rundtomkring detsamma och till sist högre och högre upp i luften. Flickan blef solen och gossen månen, hvilken ständigt jagade efter sin syster utan att kunna nå henne, emedan hon kommit för högt upp. Härunder magrade han betydligt, hvadan han litet emellan måste ned till jorden för att fånga skälar och då syntes han ej på himmelen, men kom snart åter helt trind och frodig. Sanningen häraf bevisades bäst af månfläckarne, hvilka ej voro annat än det sot, hvarmed systern nedsmetat hans nya, fina pels af hvita renskinn. — På grund häraf hatade solen alla män och gladdes, när en sådan dog; såsom uttryck af sin glädje vid slika tillfällen, tog hon stundom på sig sina örringar (vädersolar). Tvärtom var månen en fiende till, ehuru ej en hatare af qvinnor. Unga flickor borde derföre väl taga sig till vara för honom; isynnerhet voro månskens-promenader och dito svärmerier farliga. — Vid månförmörkelser ansågs han smyga omkring grönländare-husen för att stjäla skinn- och matvaror, och männerna måste då förfärligt larma, tilldess han blef rädd och gick till sin plats tillbaka. Vid solförmörkelser åter, då man hade att frukta jordens undergång, var det qvinnorna, som voro mest sysselsatta. Som

hundarna ansågos varit till före menniskan, troddes de ock bättre förstå sig på kommande ting. Gamla, förståndiga hundar utsågos derföre och qvinnorna nöpo dem i öronen. Voro de känslolösa, var verldens sista stund kommen, men lyckligtvis nöps det alltid så hårdt, att hundarne ej kunde underlåta att tjuta.

Helt annan än den kunskap, hvarpå det anförda kan tjena som profbitar, är den, som nu finnes på Grönland. Intet kan vara mera obefogadt än det gamla talet om de "dumma och stupida" grönländarne, som äro otillgängliga för all bildning och som "skyla sin skalkhet under dumhets-manteln." Lika litet befogade äro åtskilliga förnumstiga funderingar, att bildning skulle för dem vara omöjlig och rent af blifva skadlig för deras existens. De ega i allmänhet en lätt fattningsförmåga och ett lifligt kunskapsbegär, och detta i förening med lärarnes nit har här uppe i höga norden åstadkommit ett resultat, som ej kan annat än förefalla förvånande. Nästan utan undantag kunna nu alla grönländare läsa och största delen äfven skrifva, och detta måste erkännas vara så mycket mera aktningsvärdt, då man besinnar de för ordentlig skolgång ogynnsamma eller rent af omöjliga lokal-förhållandena. Ofta är undervisaren en infödd, hvilken liksom sina landsmän måste genom skälfångst med harpun och kajak tungt förvärfva sitt uppehälle, men när aftonen kommer, samlar han kring sig barnen i den trånga stugan, nitiskt skötande sitt lärarekall. Denna kunskap i läsning söka de äfven att, så mycket sig göra låter, begagna, och med begärlighet läses allt för dem begripligt, som de kunna öfverkomma. Stor är dock ej den literatur, som står dem till buds. Några välmenta, fastän puerila, försök att bibringa skolbarnen tyska språket hafva längesedan måst öfvergifvas, och högst få äro t. o. m. de, som ens hjelpligt kunna tota till något, som skall föreställa danska *). Grönländskan är

*) Några hafva velat tillskrifva grönländarnes obenägenhet att försöka tala detta språk (att "qvittra", såsom de sjelfva uttrycka sig) en hos dem inneboende harm och fiendtlighet mot danskarne. Troligare är dock, att åtminstone hufvudskälen äro att söka i deras oförmåga att uttala en del danska ord samt i deras fruktan att ådraga sig åtlöje. Egendomligt är för öfrigt, att de vid dansk-talande gerna använda och borttaga h i början af orden på samma sätt som våra Roslagsbor. Att skilja hafva

derföre, såsom sig bör, det språkrör, genom hvilket några småsmulor af den europeiska bildningen kunna komma de vetgiriga till del. Hufvudsakligast på Kongl. grönländska handelns bekostnad eller föranstaltande hafva i Kjöbenhavn flera, förnämligast religiösa, böcker blifvit tryckta och sedan i Grönland för billigt pris försålda eller gratis utdelade. Dessutom hafva andra blifvit på sjelfva Grönland tryckta, ty sedan ungefär halfannat decennium tillbaka finnes i Godthaab ett litet boktryckeri, skött af grönländare, äfvensom en lithografisk anstalt, naturligtvis i liten skala. Derifrån hafva utgått åtskilliga böcker och gravurer, och under flera år har dessutom derstädes utgifvits en af grönländare redigerad och till stor del författad illustrerad tidning, Atuagagdliutit *), hvilken med synnerligt intresse läses öfver hela landet. Bland böcker, som, enligt den för sina landsmäns bildning synnerligen nitiske kateketen Rasmus Berthelsens uppgift, vid vårt besök voro under öfversättning, befanns äfven Berlins bekanta Naturlära.

Vanliga föreställningen om grönländaren är den, att han är en rå, okunnig vilde, men hvad folkskole-bildning angår — hvilket land står högre, Grönland eller t. ex. Spanien och Frankrike? Vi medgifva visserligen gerna, att denna bildning på Grönland ännu är en späd, främmande växt, som lätt kan tyna bort och dö, om den ej vårdas af trogna och ömma händer, men vi äro förvissade, att sådana lika litet framgent som hittills skola saknas. Hvad redan i detta afseende skett, förtjenar den uppriktigaste beundran; Danmark har häri rest sig den vackraste minnesvård af sitt halfannat sekel gamla välde på Grönland.

---

och vara bildar en stor stötesten; så t. ex. får man höra: jeg er ingen kajak, då meningen är: jag har ingen sådan. — Några engelska glosor hafva flera lärt sig och äro mycket belåtna, när de få använda dem.

*) Om detta ord ej för mig blifvit origtigt tolkadt, betyder det: en bok, som bör skickas omkring öfverallt.

ÅTTONDE KAPITLET.

Gamla lagar. — Nuvarande laglöshet. — Missionärernas inflytande på de husliga förhållandena. — Racehögmod. — Läkare förr och nu. — Handeln och dess organisation. — Kommunikation med Europa. — Export- och import-varor. — Kaffemissbruk. — Handelns goda och dåliga följder. — Botemedel mot de senare. — D:r Rink. — Kommunalförfattning. — Handelns afkastning. — Slutord.

Betydliga äro, såsom vi af det föregående funnit, de förändringar, som, hvad religion och folkbildning beträffar, under danskarnes herravälde egt rum på Grönland, men det främmande inflytandet har sträckt sig vida längre, nästan in i alla förhållanden. Det är härpå, som vi nu vilja kasta en flyktig blick.

Tänka vi oss eskimo-samhällena på Grönland före européernas senaste ditkomst, hafva vi bilden af en mängd miniatyr-republiker utan något egentligt förenings-band med hvarandra. Inom hvarje familj herrskade husfadern och husmodern, inom hvarje, på samma plats boende, samling af hushåll angakoken, ehuruväl såväl den enas som den andras makt ingalunda var oinskränkt eller despotisk. Den allmänna meningen hade full frihet att göra sig gällande. På den berodde, om en främmande familj skulle tillåtas att slå sig ned bland platsens föregående bebyggare, och det var denna, som vid sångstriderna fälde domen i tvistemålen och med åtlöjets vapen gisslade den late, liknöjde, egennyttige och våldsamme samt den, som bröt mot de simpla, häfdvunna reglor, som kunna anses såsom Grönlands-eskimoernas uråldriga lagsamling. Se här de väsentligaste bestämmelserna deri:

När skälhund fångades under höst, vinter eller vår, borde något kött och späck af densamma utdelas åt alla på platsen boende, framför allt åt bonings-kamraterna. Ingen fick härvid godtyckligt förbigås, så att äfven de fattigaste erhöllo sin anpart till föda och

belysning. Dessutom borde fångaren hålla gästabud för platsens manliga befolkning. Blott om platsen var synnerligen folkrik eller hungerstid inträffat, kunde dessa reglor åsidosättas.

När skälhund harpunerats, men undkommit med harpunen qvarsittande i sig, förlorade fångaren all rätt till densamma, om fångstblåsan ej sammanhängde med harpunen. I sådant fall (d. v. s. då fångstremmen sprungit) tillföll djuret den, som sedan fann detsamma, lefvande eller dödt, men vapnen borde återställas till egaren. Annat hittegods ansågs i allmänhet tillhöra upphittaren.

När två på en gång med sina vapen träffade skäl eller fogel, delades bytet i tvenne lika delar med hud och allt. Träffade två eller flera på en gång en ren, tillhörde djuret den, hvilkens pil satt närmast hjertat, dock så att äfven de andra fingo någon del af köttet.

Dräptes hval eller påträffades sådan död, egde hvilken som helst, äfven tillfälligt tillresande, att taga huru mycket och hvad helst han kunde och ville. Af hvalross och delfin tog fångaren blott hufvud och stjert, men det öfriga var gemensam egendom.

Då nödtid inträffade, borde den, som egde något förråd, hjelpa de i samma hus boende.

Utlånta saker (t. ex. båtar, vapen o. s. v.), som skadades eller förlorades, ersattes ej af den lånande, såvida skadan uppstått genom tillfällig eller oundviklig olycka, men väl om likgiltighet eller oförsigtighet dertill varit vållande. Räffällor, som af egaren ej begagnades, kunde enhvar utan vidare för egen räkning använda.

Köpte någon något af en annan, kunde han, äfven efter längre tids förlopp, återlemna detsamma och då återfå sin betalning. Kredit lemnades endast helt kort och på dyrbarare saker, såsom tält eller båtar. Dog köparen, förrän betalning egt rum, nämnde fordringsegaren derom intet åt arfvingarne, men tog stundom sitt tillbaka.

Dog grönländare och efterlemnade tält och umiak, ärfde den äldste sonen dessa, om han var vuxen och i stånd att underhålla dem. Öfrig lösegendom delades mellan modren och de andra

sönerna, men döttrarna ärfde intet. Fanns ingen vuxen son, ärfde den dödes broder eller någon af hans vänner, som då blef skyldig att underhålla enkan och hennes familj.

Eho, som bröt mot dessa och liknande häfdvunna reglor, utsatte sig för att blifva uttrummad, utskrattad och utsjungen. Gröfre förbrytelser, såsom mord eller dråp, begingos endast sällan, men straffades säkert genom blodshämnd på gerningsmannen, hans barn eller barnbarn. Dessutom egde angakoken att afkunna dödsdomar öfver män och isynnerhet gamla käringar, hvilka han misstänkte genom hexeri förgöra eller på annat sätt skada sina medmenniskor. I verkställandet af dessa domar, som säkerligen mången gång förestafvades af enskildt hat eller vinningslystnad, var enhvar skyldig att deltaga, och någon blodshämnd uppväcktes ej derigenom. Mot missionärernas predikningar mot dessa dödsdomar stälde angakokerna den ej obefogade anmärkningen: "äfven kavdlunakkerna döda onda menniskor", och särskildt är likheten med de i hela Europa i sinom tid grasserande blodiga hex-processerna alldeles slående.

En del af ofvan anförda gamla lagar har väl än i dag ej alldeles blifvit förglömd, men någon angakok, som öfvervakar deras tillämpning och som för öfrigt uppträder såsom den ledande och sammanhållande principen inom sitt lilla samhälle, finnes ej mera. Hvad har blifvit satt i stället? Hvilken lagbok är den på Grönland nu gällande? Det märkliga förhållandet eger härvid rum, att ehuru Grönland hörer under Danmark, så gäller ej för grönländarne dansk lag, och — hvad mer är — knappast någon lag alls. Ty såsom lag kan man väl ej betrakta det, att kolonibestyrarne (d. v. s. köpmännen vid de särskilda kolonierna) erhållit rätt att efter eget godtfinnande bestraffa de förbrytelser, som inom deras område möjligen begås. Dessa äro naturligtvis mest intresserade för handelns lyckliga fortgång och känna sig föga hågade att spela en domares rol, och äfven om de någongång anse sig nödtvungna härtill, sakna de medel t. o. m. att blott få den anklagade att infinna sig och dessutom att på ett kraftigt och med grönländarnes rättsuppfattning öfverensstämmande sätt bestraffa den skyldig befunne. När sålunda tvenne personer

skulle straffas derför, att de, måhända af förskräckelse, dödat en nära anförvandt, hvilken under feberyrsel visat sig våldsam och hotande, blef domen den, att de en eller ett par timmar skulle stå fastbundna vid en improviserad skampåle — och der förde de med sina kringstående landsmän ett gemytligt, godmodigt snack, hvarefter allt var, som om intet passerat. Eller hvad säges om en sådan afstraffning: en blodshämnare hade fullbordat sin blodiga gerning och tillfångatogs, men "emedan han ej lydde under verldslig lag och ännu var alldeles okunnig i Guds, så blef han åter lösgifven, sedan man för honom läst de tio budorden och strängt hotat honom." Korteligen, lag och rätt kan man i viss mening säga ej finnas på Grönland, men förbrytelser äro ock der så sällsynta, att lyckligt vore, om alla verldens länder kunde uppvisa ett likartadt slag af laglöshet.

Betänkligare är den förändring, som européerna, framför allt missionärerna, utöfvat på husbondeväldet inom familjen. I forna dagar var det angakoken, som tillhöll männen att vara flinka förvärfvare och dessa å sin sida tvingade qvinnorna att med omsorg tillvarataga det förvärfvade samt i allt noga sköta sitt hus. Sannt är visserligen, att hustrun derigenom snarast blef en mannens tjenarinna, men att husets materiella välstånd deraf främjades, är onekligt. Den qvinno-emancipation, som kristendomen medförde, möttes derföre af grönländarnes klagan till missionärerna: "I förderfven våra qvinnor", och sanningen häraf har mången gång visat sig i lätja, oordentlighet och misshushållning från qvinnans sida, hvilka, i förening med likgiltighet och sorglöshet från mannens, alstrat nöd och elände. För närvarande finnes nemligen knappast något husbondevälde i grönländarstugan, utan alla, män, qvinnor och barn, handla endast efter egen vilja, egen nyck.

Annorlunda var det i forna dagar. Det äktenskapliga samlifvet var vanligtvis mycket kärligt och fridsamt, men om det behöfdes, gaf mannen sin försumliga maka ett eller annat lindrigt slag i ansigtet, då de öfriga qvinnorna genast af den rödflammande kinden (någongång kanske äfven af ett blånande öga) märkte, hvad som varit å färde. Sjelfva slaget och dess färgrika produkt ansågs af ingendera parten såsom något vanärande eller att be-

klaga sig öfver, ty hufvudafsigten dermed var endast att framkalla de öfriga qvinnornas åtlöje, — och åtlöje var, såsom vi redan sett, det grymmaste straffet. Och visste ej hustrun, efter flera gånger upprepad dylik traktering, att bättra sig, så var det radikala botemedlet helt enkelt. Utan att spilla några ord, utan att säga hvarthän han begaf sig, aflägsnade sig mannen på några dagar från stugan, och då visste qvinnan, hvad hon hade att göra. Hon hoppackade sina obetydliga tillhörigheter, medtog sina barn och flyttade hem till sina föräldrar eller andra slägtingar: äktenskapet var upplöst. Men så kommo kristendomens förkunnare, de äktenskapliga banden blefvo hårdare tillknutna, handgripligheterna blefvo strängt bestraffade och t. o. m. åtlöjet öfver den slarfviga, oefterrättliga hustrun blef förbjudet såsom stridande mot kristendomens bud. — Vare det långt ifrån mig att vilja uppträda såsom en näfrättens och de lättvindiga äktenskapsskilsmessornas lofprisare och försvarare! Jag upprepar blott det af alla andra författare påpekade, obestridliga faktum, att denna tvärhastiga öfvergång från handgriplig tuktan och ständig fruktan att blifva förskjuten till en oinskränkt frihet äfven i de husmoderliga pligternas försummande har på Grönland burit icke få bittra frukter.

Detta de första missionärernas ingripande i grönländarnes enskilda lif nådde i många fall en höjd, som ej skulle undgå att väcka hvarje opartiskt tänkandes ovilja, såvida ej oförståndig och misslyckad välmening, åtminstone i många fall, legat till grund för deras handlingssätt. Hårdaste domen drabbar härvid herrnhutarne, hvilkas hela första uppträdande andas den högsta grad af herrsklystnad. Så t. ex. utan att besinna, att grönländaren efter vintervistelsen i de trånga och osunda jordkulorna behöfver hemta nya krafter genom utflygter i den fria naturen och att öfver hufvud ett mera kringflackande lif, än det vår europeiska åkerbrukande allmoge förer, är nödvändigt för grönländarnes existens, ansågo herrnhutarne kristendomen oundgängligen fordra stadiga bostäder i missionsanstalternas omedelbara närhet. Resultatet är lätt insedt: man kan ej annat än rysa, när man läser, huru mordengeln här rasat, ej blott under farsoter, utan äfven under för öfrigt gynnsamma år. Också måste herrnhutarne, under mycket bekla-

gande, slutligen öfvergifva denna sin plan. Detta "de lydiges" sammanpackande på en plats*) afsåg uppenbarligen möjligheten af en daglig kontroll och uppsigt — och en sådan egde ock rum med en sådan ängslig noggrannhet, att t. o. m. påfveväldet näppeligen kan uppvisa motsvarighet dertill. Nästan i allt skulle ett tvärt afbrott mot föregående seder och bruk ega rum. Berättade t. ex. någon en gammal saga, blef han genast tillrättavisad och utskämd; bollspelet förklarades för syndigt och ungdomens oskyldiga kraftprof för "nästan synd"; ingen fick gifta sig, när eller med hvem han ville, utan efter sina herrars befallning och fingervisning; sjelfva tiden när och platsen hvarest fångstmannen skulle sköta sitt värf blef af de tyska presterna för hvarje gång noga bestämd; ett fullständigt spioneri-system infördes och, såsom de sjelfva berätta, äfven "lapperi-saker" skulle rapporteras o. s. v. Och ve den, som ej oinskränkt underkastade sig detta såväl andliga som verldsliga tyranni! De alldagligaste händelser utpekades då såsom bevis på Guds vrede öfver olydnaden mot lärarnes befallningar; offentliga straffpredikningar och nedflyttningar i den andliga rangordning, hvari de omvände blifvit uppstälda, samt andra dylika medel blefvo, med skarp blick för grönländska karakterens egendomligheter, rikligt och med stor framgång använda till kufvande af hvarje egen tanke och all sjelfständighet; t. o. m. de heliga sakramenten missbrukades till befästande af missionärernas oinskränkta herravälde. Denna framställning synes måhända hård, men den grundar sig uteslutande på missionärernas egna skrifter, hvilka väl ej kunna beskyllas för partiskhet mot dem sjelfva. Dessutom måste uttryckligen betonas, att under tidernas lopp — genom större erfarenhet, mera bildade lärare eller mindre behof att nu, sedan makten engång är förvärfvad, visa dylik jernhård stränghet — mycket blifvit till det bättre förändradt.

Denna herrnhutarnes och äfven — om ock ej fullt så bjert framträdande — danskarnes begär att i allt visa sig såsom grönländarnes oinskränkta herrskare har sin lätt funna rot i det euro-

*) Ganska betecknande kallades dessa grönländare af herrnhutarne "får, som hållas på stall", och den än i dag brukade benämningen är ej "de omvända" eller "de troende", utan "de lydige."

peiska race-högmodet. Hvilken som helst fördrucken matros eller afsigkommen vinglare anser sig, hvarthelst han kommer, på grund af sin europeiska härkomst förmer än de främmande folk, dit han af ödet blifvit kastad — och en dylik uppfattning torde dessutom ej vara främmande för något folkslag. En dylik europeisk sjelfförgudning fann sitt uttryck i åtskilliga lagstadganden, som förbjödo de i danska handelns tjenst varande personerna att gifta sig med verkliga grönländskor. Dessa stadganden äro nu upphäfda, och äktenskap mellan danskar och grönländskor äro derföre ingalunda ovanliga, men deremot eger än i dag något dylikt rum der, hvarest man minst borde kunna vänta detsamma. Herrnhutska sekten älskar framför andra betona, att alla dess medlemmar äro "bröder" och "systrar", men faktiskt är dock, att ehuru man deruppe, snart sagdt dagligen, har tillfälle att se, huru genom blandade äktenskap en verklig förbrödring och ett deraf härflytande innerligare förhållande inträdt mellan danskar och grönländare, så hafva herrnhutarne aldrig kunnat fullt frigöra sig från de gamla föreställningarne om sig sjelfva såsom tillhörande ett annat, bättre slägte än de grönländska "bröderna och systrarna." Ett enda, men tydligt bevis! Intet blandadt giftermål har hos dem egt rum, och då en herrnhutsk lärare ville af kärlek till en i allo aktningsvärd grönländska ingå ett sådant, förbjöds honom ett sådant steg af den 6—700 mil derifrån residerande styrelsen, hvarjemte hans embetskamrater, ehuru käralskliga "bröder", hotade att afbryta allt umgänge med honom och hans tillämnade hustru. Deremot var styrelsen genast villig att från Tyskland till honom, liksom till andra missionärer, utsända någon bedagad mö, och hans embetsbröder skulle med förnöjelse genast för lifstiden förenat dessa tvenne, som förut icke ens haft aning om hvarandras tillvaro. — —

Då vi först omtalade angakokerna, nämnde vi, att dessa tillika voro sina landsmäns läkare, vare sig de vid utöfningen af detta sitt kall ansågo sig behöfva företaga det hokus pokus, som kallades andeflygt, eller icke. Deras ordinationer voro af det simplaste slag. Vanligen bestodo de ej i något annat än tillsägelse att under några dagar totalt afhålla sig från föda eller att

åtminstone lägga stränga band på den normala fråsseri-lustan — en kur, som, i betraktande af grönländarnes glupskhet och oregelmessighet i matväg samt starka köttdiet, ej kan anses annat än synnerligen lämplig. — Vid mycket svåra tillfällen föregaf sig angakoken under sin andeflygt hafva hemtat en ny själ i stället för någon af patientens gamla, hvilken var dålig eller borttappats. Menniskokroppen var nemligen boning för 5 själar, och när en af dessa slapp lös, måste den fastgöras eller en annan i stället insättas, hvilket skedde under ett hemlighetsfullt och obegripligt mumlande öfver den sjuke.

I stället för dessa nationela, låt vara okunniga och vidskepliga, hjelpare vid sjuksängen erhöllo grönländarne i början intet, men sedermera först en, derpå två och till sist tre danska läkare, — ett antal, som i förhållande till landets stora utsträckning ögonskenligen är alldeles otillräckligt. Lyckligtvis visar sig klimatet för de inflyttade européerna så litet ogynnsamt, att de vanligen uppnå en hög ålder, och hvad grönländarne beträffar, ega de under sin kraftigare ålder en inneboende kraft, som utan gensägelse är den bästa läkaren. Vid förefallande behof äro de föröfrigt ej rädda att sjelfva vidtaga kraftiga åtgärder. Så t. ex. kureras snöblindhet genom insnitt i pannan ofvan ögonlocken, och starr opereras, ej sällan med lycklig utgång, af qvinnorna med tillhjelp af deras vanliga nålar och krumknifvar. — Dessutom sökte de hedniske grönländarne att genom amuletter skydda sig mot trolldom och annat ondt, och än i dag finner man bland de kristna samma föreställning ganska utbredd och fast rotad. Till dylika amuletter kunde nästan hvad som helst användas — ett ben, en fogelnäbb, en gammal skosula o. s. v. —, men på senare tider har man anmärkt en viss benägenhet att härtill välja något föremål från främmande land, såsom en kaffeböna, en hårlock af någon framstående europé, flisor af fartygens gångspel*) o. s. v. —

Återstår nu att nämna några ord om den danska handeln med grönländarne och dennas verkningar — och vi befinna

*) Dessa ansågos särdeles kraftiga, då gångspelet, fastän så litet, kunde draga t. o. m. ett stort skepp upp på stranden.

oss då på ett mycket omtvistadt område. De mest olikartade meningar hafva nemligen med värma, stundom med bitterhet, blifvit inom Danmark uttalade; några prisa Danmarks verksamhet i detta afseende, andra förklara densamma skadlig, ja t. o. m. vanhederlig. Måhända hafva begge parterna gjort sig skyldiga till öfverdrift.

Hela denna rörelse är strångt monopoliserad. Ingen annan än danska kronan — ej ens en enskild dansk, långt mindre någon främling — har rätt att handla med grönländarne. Dessa måste således köpa allt, hvad de af främmande varor behöfva, af danskarne samt till dem sälja alla de produkter, som de kunna och vilja afyttra. Icke ens i afseende på prisen finnes någon frihet. Grönländarne kunna ej i mån af minskad tillgång på de inhemska produkterna betinga sig högre betalning, ty allt detta — både försäljnings- och inköpspris — är i Kjöbenhavn för hvarje år orubbligt fixeradt. Det förefaller onekligen något underligt, att t. ex. de summor, som på Grönland skola betalas för späck, ejderdun m. m., bestämmas af danska riksdagen, hvars allra flesta medlemmar torde ega en endast helt dunkel föreställning om förhållandena deruppe. Denna handelns egenskap af monopol är det, som framkallat en mängd bittra angrepp, och från denna egenskap har man velat härleda de mindre goda frukter, som handeln onekligen delvis burit. Beklagligtvis är det alltför genomskinligt, att många af fienderna till monopolet och förfäktarne af en oinskränkt frihandel mindre tänkt på grönländarnes väl, ehuru detta ord ständigt användts såsom stridsbanerets inskription, än på den i inbillningen hägrande egna handelsvinsten. Å andra sidan synes det föga rimligt, att ett handelssystem, som öfverallt annorstädes och äfven i moderlandet anses för förnuftigt och gagneligt, skulle vara oförnuftigt och skadligt på Grönland. Svårt torde det dessutom vara att uppgifva någon fullt giltig förnufts- eller billighetsgrund, hvarför grönländarne nödvändigt skola sälja sina produkter just åt danska kronan, och ännu svårare torde det blifva att bestämma, hvilket straff borde drabba de grönländare, som t. ex. till något amerikanskt fartyg för högre pris sålde sitt späck, sina skälskinn o. s. v., då ett dylikt förfaringssätt ju ej i Danmark stämplas såsom något brott. Uppenbart är dock, att

ett plötsligt omslag från nuvarande stränga monopol-system till obegränsad frihandel skulle sätta grönländarnes hela välfärd, kanske deras existens, på spel.

Innan vi närmare inlåta oss på detta ytterst svåra ämne, vilja vi i korthet omnämna grunddragen af det embetsverks organisation, som benämnes den Kongl. Grönländska Handeln. Högsta inseendet är öfverlåtet åt en direktion i Kjöbenhavn, under hvilken lyda tvenne i Grönland bosatta Inspektörer, den ena för landets norra, den andra för dess södra del, hvilka äro utrustade med en ganska vidsträckt makt och myndighet inom sina landamären. Hvardera inspektoratet är fördeladt i flera kolonier, nemligen 6 i Nord-Grönland och 5 i Syd-Grönland, och inom hvarje af dessa finnes en statens embetsman, en köpman, hvilken under titel kolonibestyrare har handelns skötsel sig anförtrodd och dessutom bör utöfva en slags patriarkalisk myndighet öfver de der bosatta grönländarne. Derjemte finnes vid hvarje större koloni handels-assistenter samt dessutom ofta s. k. volontörer, d. v. s. unge män, hvilka efter någon tids tjenstgöring och derunder förvärfvad kunskap i språket och handelns egendomligheter kunna till assistenter befordras. Alla dessa tjenstemän äro af dansk börd, och all befordran sker genom den i Kjöbenhavn residerande direktionen. Som emellertid hvarje kolonis område är för stort, för att en lifligare förbindelse skall kunna ega rum mellan hufvudorten och alla de andra bebodda platserna, finnas en mängd handels-filialer, hvarest s. k. utliggare, närmast motsvarande våra landthandlare, äro verksamma. Af dessa, som stå under kolonibestyrarnes närmaste uppsigt, äro några få grönländare, men de fleste danskar, dock vanligen gifta med grönländskor. Deras barn uppgå nästan utan undantag i den grönländska befolkningen. Dessutom finnes vid hvarje koloni en temligen stor mängd s. k. kifakker, d. v. s. i handelns tjenst anstälda båtförare, handtverkare o. s. v.

Kommunikationen mellan Grönland och Danmark ombesörjes af ett ständigt, om ock ej betydligt, växande antal fartyg, som tillhöra Kongl. Grönländska Handeln och hvilkas förare likaledes äro sagda embetsverks tjenstemän. Med dessa fartyg kunna passagerare på särdeles billiga vilkor få medfölja. I allmänhet an-

tages, att uppresan till Nord-Grönland fordrar 6 à 8 och nedresan derifrån 4 à 6 veckor, ehuru exempel på betydligt både snabbare och långsammare farter ej saknas*). Med dessa fartyg underhålles äfven postförbindelsen, men att denna ej kan vara synnerligen liflig, framgår lätt deraf, att hvarje fartyg i allmänhet gör blott en fram- och åter-resa om året. På ett om hösten i Grönland skrifvet bref kan derföre svar ej gerna från Danmark erhållas förrän omkring midsommar nästa år. Mellan kolonierna befordras brefven hufvudsakligen genom kajakpost, men mellan de nordligaste och sydligaste kolonierna anses bref- och paket-försändningen gå bäst via Kjöbenhavn. Svar på ett sådant bref erhålles dock ej på kortare tid än halftannat år. — Ett undantag i denna förvaltning bildar, såsom redan förut blifvit omnämndt, kryolith-brotten Ivigtoot i Syd-Grönland. Dessa äro nemligen af danska kronan bortförpaktade till ett enskildt bolag, men detta har ej rätt att idka någon handel derstädes.

Med Grönländska Handelns fartyg afsändas naturligtvis de grönländska produkterna, liksom äfven de varor importeras, som bestyrelsen anser vara passande för infödingarnes behof. De förra utgöras hufvudsakligen af tran, späck, skäl-, ren- och räfskinn, ejderdun, fjäder, narhval- och hvalross-tänder samt hvalbarder. Hvad de senare angå, skulle man kunna, ehuru gränsen är svår att uppdraga, dela dem i sådana, som för grönländarne äro nödvändiga eller nyttiga, samt andra, som äro öfverflödiga och, till följe af deras missbruk, ofta rent af skadliga. Till de förra höra allahanda redskap af jern och andra metaller, vapen, ammunition, tyger, spislar, bräder och andra trävaror o. s. v. En stor del deraf säljes för synnerligen billigt pris, stundom snarare till förlust än vinst för Handeln; isynnerhet gäller detta allt, som hörer

*) Med synnerlig begärlighet söka Grönlandsfarare att få resa med den gamla "Hvalfisken", då detta, i Kalmar bygda, fartyg nu så länge gjort dylika turer, att "det hittar vägen sjelft", och alltid varit förskonadt från motgång och olycksöden. År 1801 började det sina Grönlandsresor, och dess enda egentliga missöde har varit att under de Napoleonska krigen engång på uppgåendet uppsnappas af engelska kryssare. Dessa funno dock laddningen ej vara värd ett beslag, hvarföre de lösgåfvo fartyget med löfte att uppbringa det på hemvägen, — ett löfte, som de dock ej kunde uppfylla.

till fångstredskap och ammunition, men ersättning härför erhålles genom förökad afkastning. Dessa importerade varor hafva i väsentlig mån förändrat mycket i Grönland, och hvad beträffar bostädernas inredning, klädedrägten m. m., hafva vi redan påpekat detta. De gamla sten- och ben-vapnen, hvilka vid européernas ditkomst voro allmänt i bruk, äro nu försvunna, men deremot är en hardt när otrolig skicklighet i skjutvapnens begagnande förvärfvad. Att se den säkerhet, hvarmed fångstmannen ögonblickligt sänder sin kula i den uppdykande skälhundens hufvud eller i laxen, som han i floden ser stå nära vattenytan, utgör ett verkligt nöje, äfven om man måste beklaga, att långt flera djur härigenom dödas och genom sjunkning gå förlorade, än förhållandet var, då endast de ursprungliga, nationela vapnen begagnades. — Äfven snyggheten har genom lättad och billig införsel af en mängd lämpliga husgeråd och andra förnödenheter gjort betydliga framsteg, hvartill naturligtvis en tilltagande allmän bildning och hyfsning varit en mäktigt underhjelpande orsak. Sjelfva tonen, hvad snygghet angår, har blifvit ej obetydligt omstämd. Då i forna, ej synnerligen aflägsna, dagar det var det normala förhållandet, att vatten knappast kom att tjenstgöra såsom tvättningsmedel utom så tillfälligtvis, som då vågen slog öfver kajak-roddaren, så utmärker sig deremot nu en stor del, isynnerhet af ungdomen, för synnerlig tvättnings-ifver. Den af en tysk lärd framstälda satsen, att ett folkslags bildningsgrad kan bestämmas af tvål-åtgången, håller äfven här streck; såpa och tvål äro artiklar, hvilkas förbrukning är i jemnt och betydligt stigande. En flaska eau de cologne eller annat luktvatten är en af den unga grönländskan högt uppskattad gåfva, äfven om den ej härstammar från den äkta Jean Maria Farina's fabrik.

Stannade införseln vid dessa och dylika varor, hvilka ingen kan förneka befordra folkets välstånd, helsa och trefnad, skulle några befogade anmärkningar näppeligen kunna framställas, men beklagligtvis införas äfven i riklig mängd åtskilliga andra artiklar, som måste betraktas såsom allt annat än för grönländarne gagneliga. Man har velat se något besynnerligt och klandervärdt deri, att då danskarne i allt, äfven i fullkomligt enskilda angelägenheter, önskat uppträda såsom förmyndare, nästan som en försyn, för

infödingarne, de ej blott hitsändt varor, som äro mera till skada än nytta, utan ock med dessa drifvit en storartad och oinskränkt handel samt för dem fordrat så höga pris, att den nästan enda — eller åtminstone hufvudsakligaste — vinsten å importvaror hemtats från sådant, hvaraf man helst ville se så litet som möjligt i Grönland. Man har t. o. m. i åtskilliga äldre förordningar velat spåra en sträfvan att vänja eskimoerna vid dessa för dem obekanta saker och göra dem till nödvändighets-artiklar. Sådana äro framför allt kaffe, socker, tobak, skeppsskorpor, russin, fikon och annat slisk.

Äfven inom vårt land hafva höjt sig klagande och varnande röster mot det oförståndiga slöseri i kaffedrickning, som i flera landsbygder funnit insteg, men hvilken bagatell är detta ej mot de resultat, som kaffet på Grönland framkallat! Ingalunda ovanligt är, att hela den goda fångsttidens utbyte, hvaraf familjen under de kommande knappare dagarne skulle lifnära sig, genast förbytes i kaffe och socker. Till och med de kläder och redskap, förutan hvilka ingen fångstman kan idka sitt värf, försäljas mot dessa förföriskt lockande delikatesser. Familjens fullständiga ruin, sjukdom och högsta grad af menskligt elände saknas ej engång på kaffe-handelns och kaffe-begärets syndaregister. Hvad tyckes t. ex. om följande skildring af ett åsyna vittne? "Adlomerset! Sorgliga minne! — — Genom den långa, låga husgången inkröpo vi, men sjönko till fotknölarne ned i vämjelig smuts. Lyckligtvis voro kamikkerna täta, men komna till den låga, smala dörren, måste vi med skinnvantar på händerna krafla oss in på alla fyra. — Hvilken fasaväckande syn mötte oss, då vi inkommit! Golfvet i sjelfva stugan var idel smuts; väggarne bestodo af kalla gråstenar och mellanliggande grästorf, hvarpå luftens vattenångor afsatte sig och nedrunno; sofbrixerna voro af samma ämne: sten, hvaröfver voro bredda några gamla, trasiga umiak-skinn. Loftet var så otätt, att snön, som smälte ofvanpå det låga, flata taket, droppade ned, icke här och der, utan öfverallt. Karlarne behöllo sina vattentäta fångstkläder på sig derinne; qvinnorna kröpo tillsammans på brixen i sina usla paltor och sökte värma sig mot hvarandra; barnen — ett af dem alldeles naket — lågo i mö-

drarnes sköt, hvilka sökte skyla dem med sina trasor och rester efter f. d. täcken och dynor; till skydd mot regnet höllo de ett skinn öfver hufvudet. Ingen enda lampa brann; till rummets uppvärmning hade de redan nu intet späck, och hur skulle det komma att gå under den sju månader långa vinter, som förestod? Detta var den skräcksyn, som mötte oss, icke under en breddgrad med tempereradt klimat, utan i Grönlands vinter. Och trots allt detta, utbjödo de till köp ett skinn, det sista återstående, det som de höllo öfver hufvudet mot det neddroppande vattnet, — för kaffe!"

Lyckligtvis höra dylika uselhetens och eländets skräckbilder till sällsyntheterna, men tillräckligt många och tydliga äro dock handelns dåliga frukter, för att någon skall kunna blunda derför eller förneka desamma. Att helt trankilt låta allt fortgå på oförändradt vis, förtjena penningar samt låta grönländarne utarmas och decimeras, allt under försök att döfva samvetets röst med sådana tröstegrunder, som att "eskimoerna i alla fall äro af försynen bestämda till undergång", måste betraktas antingen som tanklöshet, eller ock som hjertlöshet och omensklighet. En så ädel folkstam med så goda anlag kan aldrig af skaparen vara bestämd till förintelse! Sannt är väl, att många andra folkslag dukat under och måst lemna plats för den europeiska stammen, men i de ogästvänliga bygder, der eskimoerna lefva, kunna européerna omöjligt bibehålla sig. Eskimoernas utrotande skulle derföre blifva liktydigt med Grönlands förvandlande till en ödemark, och man skulle bryta mot Herrans första befallning, att menniskorna skola föröka sig och uppfylla jorden.

Orsakerna till detta missförhållande äro, åtminstone till en del, lätt funna, men icke så botemedlen. Många ädla män hafva häråt egnat år af eftertanke och arbete; de hafva kämpat modigt och ihärdigt, stundom kanske med väl mycken skärpa, mot okunnighet, liknöjdhet och egennytta. Att lemna en fullständig framställning häraf öfverstiger mina krafter och skulle dessutom säkerligen föga intressera svenska läsare. Några korta antydningar må dock tillåtas.

Vi känna litet hvar de bittra och ofta säkerligen ej obefogade anklagelserna inom vårt land mot den på senare tiden flo-

rerande landt-handeln, och få torde finnas, som ej anse, att den stora massa handelsbutiker, hvilka nu i snart sagdt hvarje socken utbjuda sitt kram åt vår allmoge, lemna ett allt annat än gagneligt tillfälle till penningars förstörande och frestelsers lättare tillfredsställande. "När sådant sker på det färska trädet, hvad skall ej då ske på det torra?" På Grönland hafva handelsbutiker blifvit så frikostigt utplanterade, — äfven på sådana ställen, der blott några få grönländare-familjer finnas bosatta — att en resande helt nyligen kommit till den åsigten, att grönländarne numera ej kunna lefva på andra ställen, än der handelsbutiker finnas *). Hvarje inrättande af ett nytt "utliggare-ställe" helsas derföre af mången grönländare-vänlig dansk såsom en olycka, och att denna åsigt äfven delas af tänkande grönländare, bevisas deraf, att exempel finnes, att de undanbedt sig någon "utliggare" i sin omedelbara närhet — och detta till sin stora fördel. — Ett förminskande af utliggare-ställenas antal torde alltså vara önskvärdt. Visserligen blefve härigenom handelsvinsten kanske något mindre, men dess fortvaro skulle mera betryggas och framför allt skulle grönländarnes välstånd derigenom befrämjas. Att handeln skulle komma att gå med förlust, är ej att befara.

Denna skadliga verkan af de alltför många handelslokalerna synes än mera förökas genom sättet för köpmännens aflöning. Dessa äro nemligen embetsmän, men endast en mindre del af deras lön är fix, och den öfriga utgöres af en viss procent af värdet på de inköpta varorna. På kolonibestyrarnes handlingssätt inverkar detta förhållande föga, då de i alla fall hafva sin goda, stundom rikliga, utkomst, och detsamma är säkerligen förhållandet med icke få bland utliggarne. Man skulle dock af dessa fordra mera än menskligt och billigt är, om man förbjöde dem att i främsta rummet tänka på sitt eget och sin familjs underhåll. Deras instruktion gifver dem liksom en fingervisning i detta afseende. Ju mera de af sina underlydande grönländare kunna tillhandla sig, dess bättre för dem sjelfva, äfven om säljarne derigenom komma

*) Detta är ungefär lika grundadt, som att t. ex. påstå stockholmarne ej kunna lefva utan theatrar och krogar. Med ett ord, en förvexling har egt rum mellan orsak och verkan.

att sedan lida brist på det nödvändigaste. Och kaffe, socker etc. ej blott leka grönländaren mest i hågen och kittla mest hans gom, utan säljas äfven för så högt pris, att utliggaren deraf har större vinst, än om nyttigare varor försåldes. Dessa utliggares i allmänhet låga bildningsgrad bidrager naturligtvis ej till missbrukens förminskande. — Korteligen: ett annat aflöningssätt, isynnerhet för de mindre handelsmännen, skulle måhända förekomma åtskilliga af de missförhållanden, som nu vidlåda den grönländska handeln *).

Hvad här blifvit yttradt om "utliggarne", hoppas jag ej måtte missförstås. Att en mängd af de mindre handelsplatserna äro nödvändiga och så väl från grönländarnes som Handelns synpunkt nyttiga, kan aldrig bestridas; det är endast öfverflödet deraf, mot hvilket anmärkningarne äro riktade. Dessutom skulle det vara orättvist att ej erkänna det goda inflytande, som många af dessa mindre köpmän utöfva. Bland de angenämaste intryck, jag från mitt korta Grönlands-vistande förvarar, är just ett utliggareställe vid Waygattet, der den gamle köpmannen lefde som en sann patriark bland sin omgifning, älskad och vördad af dem alla. Hans söner hörde till platsens flinkaste fångstmän, de fullvuxna bland hans vackra döttrar voro gifta med de ordentligaste och dugligaste männen derstädes, och hela befolkningen var nästan en enda stor familj. Ordentlighet och välstånd hade på allt tryckt sin prägel, välförsedda vinterförråd af alla slag talade om en i dessa trakter ovanlig omtanka för framtiden, belåtenhet och trefnad lyste ur hvarje anlete. Jag kunde ej undertrycka en hjertlig önskan, att hvarje grönländskt samhälle måtte förete en lika behaglig anblick.

För öfrigt — ingen prohibitiv åtgärd, huru nyttig den för tillfället än må vara, kan i grund utrota det onda. Man säge,

*) Att häremot skall invändas, att köpmannen då skulle blifva mindre nitisk i uppfyllandet af sitt värf, inse vi lätt, men — utom annat — torde deremot kunna invändas, dels att lämpliga korrektiv mot befarad försumlighet väl kunna upptänkas, dels att fruktan för handelsplatsens indragning, om afkastningen blefve alltför ringa, bör vara en kraftig sporre till nit och omtänksamhet, då annars "utliggaren" med hela sin familj lätt kunde komma att stå utan anställning och inkomster.

hvad man vill, men något orätt kan väl ej egentligen uppvisas deri, att kaffe och andra oskadliga njutningsmedel försäljas, hvar och huru mycket som helst. Sådana försök, som blifvit gjorda att t. ex. förbjuda öfverflöds-varors försäljande till grönländarne för mera än ⅓ af deras produkter, äro alltför lätta att eludera och kunna dessutom aldrig i längden fortsättas. Det ondas egentliga orsak är att söka hos grönländarne sjelfva, i deras sorglöshet, likgiltighet och barnsliga obetänksamhet. Det är detta, som måste reformeras. Under det att nationens uppfostran pågår, äro restriktiva åtgärder säkerligen både gagneliga och nödvändiga, men ju förr man dermed kan upphöra, dess bättre! Danmark har frivilligt åtagit sig grönländska folkets uppfostran, det har förvandlat de ohyfsade, sjelfmyndiga vildarne till omyndiga, lydiga barn, men dervid bör och får det ej stanna. Danmarks både heder och välförstådda intresse fordrar, att denna uppfostran skall hafva till mål grönländarnes utveckling till bildade män med kraft och förstånd att sköta sig sjelfva, utan att behöfva vid hvarje motgång kasta all sin omsorg, alla sina bekymmer på sina danska herrar, som för dem skola både tänka och handla.

I det föregående hafva vi sett, att européernas sträfvanden i början och lång tid bortåt hufvudsakligen gingo ut på att kufva hvarje sjelfständighets-känsla och att i minsta småsak göra grönländarne till, snart sagdt, viljelösa skålfångst-maschiner. Det är detta missgrepp, som man nu börjat inse och rätta. Man söker ingifva grönländarne aktning för sig sjelfva och att höja deras nationalitets-känsla; man vill gifva dem rättighet och medel att, åtminstone i vissa fall, tänka och handla för sig sjelfva. Reformen är nyss börjad, hvadan stora frukter ännu ej äro vunna, men dock tillräckliga för att inse, att den beträdda vägen är den rätta. I spetsen för denna åsigts förkämpar finna vi en ädel man, hvilkens namn här ej nämnes för första gången. Upptänd af glödande intresse för allt, som Grönland rörer, har Doctor H. Rink vunnit ett välberättigadt erkännande inom den vetenskapliga verlden för sina intressanta skrifter om Grönlands mineralogiska, meteorologiska, statistiska och etnografiska förhållanden; kommande

slägten skola derjemte i honom vörda den varmhjertade menniskovännen och upphofsmannen till grönländska folkets pånyttfödelse. Med innerlig tillfredsställelse måste man derföre helsa den regerings-åtgärd, som förledet år satte honom till Direktör för den Kongl. Grönländska Handeln, en verksamhet, som vi hoppas måtte blifva lika långvarig, som vi äro förvissade, att den skall blifva välsignelsebringande.

Att här uppräkna allt, hvad Dr Rink uträttat för Grönland och grönländarne, skulle blifva alltför vidlyftigt, isynnerhet som då äfven borde framställas all den strid, som han dervid haft att utkämpa. Vi nämna derföre här endast hans förnämsta verk: inrättandet af "Forstanderskaberne."

Hufvudtanken härvid har varit den, att i stället för den godtyckliga och demoraliserande almose-utdelning till nödlidande, som enligt lag ålåg handelns tjenstemän (oafsedt om nöden härledde sig af oförskylda olyckor eller af den uppenbaraste lätja och oordentlighet), skulle af grönländarne utsedde förtroendemän, en från hvarje bebodd plats, mottaga och handhafva de härtill af Handeln beviljade medlen. Dessa medlen skulle ej blott användas till verkligt behöfvandes understöd, faderlösa barns uppfostran o. s. v., utan äfven till uppmuntrande och förbättrande af de naturliga, nationela förvärfningssätten, hvilka genom olyckliga ingrepp från handelns sida flerestädes på ett betänkligt sätt börjat försummas. Härigenom skulle hungersnöd och annat elände vida kraftigare förekommas, än genom tanklösa nådegåfvor, hvilka snarast uppmuntra till lätja och liknöjdhet. Dessutom hoppades man, att "Forstanderskaberne" skulle kunna blifva en slags styrande och dömande myndighet bland grönländarne.

Att ett sådant förslag skulle möta häftigt motstånd af alla dem, som helst sågo grönländarne vara viljelösa verktyg i sina händer, är naturligt, och först efter en lång och tung kamp blef det 1858 beviljadt, att dylika "Forstanderskaber" skulle få verka — dock blott i Syd-Grönland och under 2 år på försök. Grönländarne helsade snart denna inrättning med tillfredsställelse, men icke så alla i Grönland bosatta danskar. Ett betecknande bevis härför lemnar en naiv förfrågan af en köpman och en prest hos

Inspektören, huruvida valet af en "parssissok" (infödd medlem af Forstanderskabet) kunde anses giltigt, då platsens fångstmän företagit sig att dertill välja en annan, än den de förklarat böra utses. Äfven i Danmark mottogs denna institution minst sagdt med misstro, och först efter flera om och men lyckades det Dr Rink att 1862 få en lag utfärdad, som för framtiden betryggade denna inrättnings tillvaro i Syd-Grönland. Att de resultat, den der lemnat, äro ganska tillfredsställande, hade jag tillfälle att af alla dem, med hvilka jag derom samspråkade, höra vitsordas. Sedan 1863 finnes en likartad institution äfven i Nord-Grönland, men der påstås resultaten hittills varit mindre i ögonen fallande. Orsaken härtill hörde jag uppgifvas vara dels befolkningens lägre bildningsgrad, dels bristande intresse hos de inflytelserikare danskarne vid denna inrättnings första införande, dels (och framför allt) ett inveckladt och besvärligt förvaltningssätt, som väl passar för europeiska, men ej för grönländska förhållanden.

Att denna (våra landsting ungefär motsvarande) kommunalrepresentations verksamhet framför allt måste vara riktad på det ekonomiska välståndets ökande och betryggande, är naturligt, men hvilka svårigheter dervid möta, är det hardt när omöjligt att med våra europeiska begrepp fatta. Hufvudhindret för ett större välstånd på Grönland ligger i den nästan kommunistiska uppfattningen af all egendom, särskildt födoämnena. Äfven hvad andra saker (t. ex. vapen, tält, båtar o. s. v.) beträffar, gäller nästan detsamma. Den förmögnare, som deraf eger mera, än han sjelf för tillfället begagnar, blir snart ombedd af dem, som sakna dylikt, att få låna, och hvad skall han då göra? Visserligen kan han vara temligen säker, att långodset skadas eller förstöres, och enligt urgammal sed lemnas härför ingen ersättning, men sade han nej, blefve han ju föremål för alla sina landsmäns åtlöje — och det syndastraffet kan han icke bära. Derföre känner sig ock ingen uppmanad att förskaffa sig mera, än han sjelf oundgängligen behöfver. — Åtskilliga andra enligt europeisk uppfattning egendomliga förhållanden blifva äfven en naturlig följd af sagda kommunism. Så t. ex. skulle det under nödtid troligen vara lämpligare att gifva understöd åt den för-

mögne (i form af belöning), än åt den utfattige. Den förre får i alla fall meddela så mycket, han förmår, åt sina hungrande landsmän, men gåfvor åt utfattiga uppväcka lätt åstundan hos alla att likaledes utan arbete få sitt — låt vara knappa — underhåll, och detta till på köpet kanhända bestående i europeiska födoämnen, som smaka grönländska gommen vida delikatare än de inhemska. — Dels för att uppmuntra till sparsamhet, dels för att förminska nämnda egendoms-gemenskap, hafva under sista tiden försök blifvit gjorda att inrätta sparbanker. Dessa äro dock ännu, åtminstone i Nord-Grönland, ytterst litet begagnade. En af de allra rikaste grönländarne hade dock der 200 Rdr innestående, men huru penningarne kunde "yngla af sig" och blifva flera, var honom alldeles omöjligt att begripa.

Har Danmark någon vinst af Grönland? — är en fråga, som jag ofta hört upprepas. Härvid bör påpekas, att Danmark, till sin stora heder, från allra första början förklarade, att handeln icke hade något annat ändamål än missionsverkets upprätthållande. Här var endast fråga om ett kristligt kärleksvärf, och ingen egen ekonomisk fördel afsågs. Om jag ej misstager mig, har denna grundsats aldrig blifvit uttryckligen återkallad. Hvad Grönland afkastar, bör derföre, sedan alla omkostnader blifvit betäckta och alla skulder betalda, användas endast till Grönlands och dess bebyggares bästa.

Huru mycket afkastar då Grönland? Några bestämda siffror, som utvisa de senare årens handelsvinst, kan jag beklagligtvis ej lemna, men deremot kan denna fråga sålunda besvaras: vinsten af dansk-grönländska handeln är så stor, att sedan importvarorna och trafik-kostnaderna blifvit godt betalda, återstoden räcker till att bekosta hela förvaltningen både i Kjöbenhavn och på Grönland. Härmed aflönas sålunda alla tjenstemän, direktörer och inspektörer, prester och läkare, kolonibestyrare och utliggare, skollärare och kateketer, kifakker och barnmorskor m. m.; dessutom underhållas skolor och seminarier, fattigunderstöd utdelas åt behöfvande o. s. v. Allt betalas således på sätt och vis af grönländarne sjelfva, och dessutom har under sista decennierna uppstått ett årligt öfverskott af 50—150,000 Riksbanksdaler. Enligt ofvan-

nämnda grundsats borde detta öfverskott användas till grönländarnes eget bästa, men i stället ingår det nu till danska statskassan. Summan är, sedd från dansk synpunkt, temligen obetydlig, men icke så från grönländsk. Också hafva i Danmark bittra anmärkningar blifvit riktade mot ett sådant förfaringssätt, ty hvad gagn eller intresse kunna väl eskimoerna vid Ishafvets stränder hafva deraf, att afkastningen af deras arbete användes t. ex. till inköp af refflade kanoner eller till aflöning af läkare eller länsmän någorstädes i Danmark? — De förluster, som grönländska handeln i början, och temligen länge, lemnade, äro nu fullt ersatta.

Ofvannämnda anmärkningar har man ansett vara ännu mera befogade, när man besinnar befolkningens ringa antal. Grönländarne uppgå nemligen inom danska kolonierna, i rundt tal, ej till mer än 10,000, och bland dessa äro ingalunda alla så dugliga, att de kunna förvärfva sig eget uppehälle. Man har beräknat, att fångstmännens antal är ungefär 2,000, och det är således dessa, hvilka ej blott underhålla sina öfriga landsmän, utan äfven åstadkomma hela handelsvinsten. Då denna vinst ej är en följd af konkurrens, utan grönländarne äro tvungna att handla med bestämd köpare och för af köparen bestämda priser, så äro ofvannämnda 50—150,000 Rbdlr snarast att anse som en (indirekt) skatt, som grönländarne erlägga till danska staten. Detta har man ansett vara en väl dryg betalning för lyckan att vara ej danska medborgare, utan myndlingar eller snarare lifegna.

Men huru är det möjligt, att en så pass stor afkastning kan erhållas? I det föregående hafva vi anmärkt, att de för grönländaren vigtiga och gagneliga import-varorna säljas med ringa eller ingen vinst, men deremot betalas ganska drygt allt, som anses såsom öfverflödsvara. En ej obetydlig inkomst lemnar derföre försäljningen af kaffe, socker o. s. v. Men ännu större är vinsten på de grönländska produkterna. De vigtigaste bland dessa betalas nemligen med blott ungefär $1/5$ af det pris, hvarför de sedan i Kjöbenhavn försäljas. Förtigas bör ej, att inköpspriser hafva tid efter annan blifvit allt mer och mer förhöjda,

så att de nu i allmänhet äro 4 à 5 gånger högre än vid detta århundrades början.

Det torde vara nödigt att särskildt påpeka, att alla dessa uppgifter om handelsvinstens belopp och de derpå grundade anmärkningarne mot danska förvaltningen icke äro mina egna, utan återfinnas, om ock med andra ord, i flera danska skrifter om detta ämne. Hvad mig sjelf beträffar, eger jag alltför ringa erfarenhet och kunskap härom för att tilltro mig kunna uppgöra några beräkningar och derpå grunda någon dom. Det vågar jag dock påstå, att det skulle lända Danmarks regering och folk till stor heder, om de ej förlorade ur sigte sitt ursprungliga program, och om således danskarne uppträdde endast såsom grönländarnes oegennyttiga välgörare genom att bereda dem delaktighet af kristendomens och civilisationens välsignelser, utan att derför eftersträfva någon materiel vinst. Med andra ord och rakt på saken: Danmark borde afstå från de 50—150,000 Rbdlr, med hvilka grönländarne nu bidraga till fyllandet af danska statskassans årliga behof, och sagda summa borde i stället användas till Grönlands bästa.

Naturligtvis kan det ej vara meningen, att öfverskottet nödvändigt skulle för hvarje år användas. Tvärtom borde en fond samlas, som i behofvets dagar vore god att ega, men ur denna kunde redan nu medel erhållas till bekostande af åtskilligt, som hör till önskningsmålen för dagen. Såsom sådana må här nämnas: åtskiljande af handel och landets styrelse, öfvertagande af herrnhutarnes missions-verksamhet, bättre läkarevård, lättade kommunikationer mellan kolonierna, flera lärare och dessas bättre aflöning o. s. v. Dessutom synes det mig, som man härifrån kunde påräkna medel till landets noggrannare undersökning, med afseende hvarpå mycket återstår att önska. Ett faktum är nemligen, att ej ens kusternas konturer ännu äro på kartorna tillförlitligt uppdragna, äfvensom att de gamla nordiska kolonisterna förmodligen hade bättre kännedom, än vi, om det isfria låglandets utsträckning och beskaffenhet. I naturhistoriskt afseende finnes otroligt mycket att göra, trots de aktningsvärda och nitiska arbetena af åtskilliga, förnämligast danska, naturforskare, och säker-

ligen skulle resultaten af en grundlig, planmässig undersökning blifva af stort gagn ej blott i vetenskapligt, utan äfven i rent praktiskt, ekonomiskt afseende.

Dock — trots alla, mer eller mindre befogade, anmärkningar, som mot Danmarks förhållande till Grönland blifvit framstälda, vore det en stor orättvisa att ej erkänna, att sagda förhållande mer än väl kan uthärda en jemförelse med hvilken som helst annan europeisk nations uppträdande i främmande länder. Egen vinst har, snart sagdt öfverallt, varit européernas hufvudtanke, och för dennas ernående har man ej skytt att använda t. o. m. de uslaste och vanhederligaste medel. Alltför ofta har derföre resultatet blifvit andlig och kroppslig försämring, stundom ett fullständigt utrotande af det i naturtillståndet lefvande folkslag, som kommit i beröring med den europeiska "civilisationen" (det vill här säga: egoismen). Jag tviflar, att historien har att uppvisa många motstycken till det danska kulturarbetet på Grönland, äfven om man ej blundar för de hvarken få eller obetydliga missgreppen, men ju mer man skänker detta arbete sin aktning, desto mera måste man önska och hoppas, att de fläckar måtte borttagas, som vanpryda den på det hela vackra taflan. Mycket är i detta afseende redan vidgjordt, och af åtskilliga tecken torde man kunna hoppas, att i en ej alltför aflägsen framtid, de återstående anledningarne till klander eller beklagande skola, så vidt i mensklig förmåga står, alldeles undanrödjas.

* * *

Det är nu tid att nedlägga pennan. I det föregående hafva vi sökt lemna bilder af Grönland förr och nu, och tanken ledes dervid lätt på de tider, som stunda. Hurudan Grönlands framtid skall blifva, är naturligtvis fördoldt för menskligt öga, men enhvar, som lärt känna och med detsamma älska detta land och detta folk, vill så gerna invagga sig i glada förhoppningar. Stämmor hafva höjt sig, hvilka förespå, att inlandsisen för hvarje år skall alltmer vidga sitt välde och till sist deruppe qväfva allt lefvande i sitt kyliga famntag; andra hafva bebådat grönländska nationens totala bortsmältande under beröringen med de andligt

och lekamligt öfverlägsna europeiska folken. Vi våga tro och hoppas, att begge dessa slag af olycksprofeter hafva misstagit sig. Grönländska folket är väl knappt mer än en droppe i mennisko-slägtets stora ocean, men den droppen är för ren och frisk för att man utan sorg skulle se den stelna eller bortdunsta.

Hvarje menniska, hvarje nation, huru obetydlig hon än må vara, har sin bestämmelse att uppfylla. Väl äro grönländarne ej kallade att i verldshistorien spela någon framstående rol, men på de isiga stränder, der de bygga och bo, kunna äfven de blifva en bildningens förpost och dessutom åt öfriga folk lemna ett uppmuntrande exempel på, huru tålamod och förnöjsamhet kunna lätta tyngden af de bördor, som mennisko-kraft ej förmår att afskudda. Och derföre finnes det väl ingen, som ej vill öfver detta fridsamma, vänliga folk nedkalla himlens rikaste välsignelse.

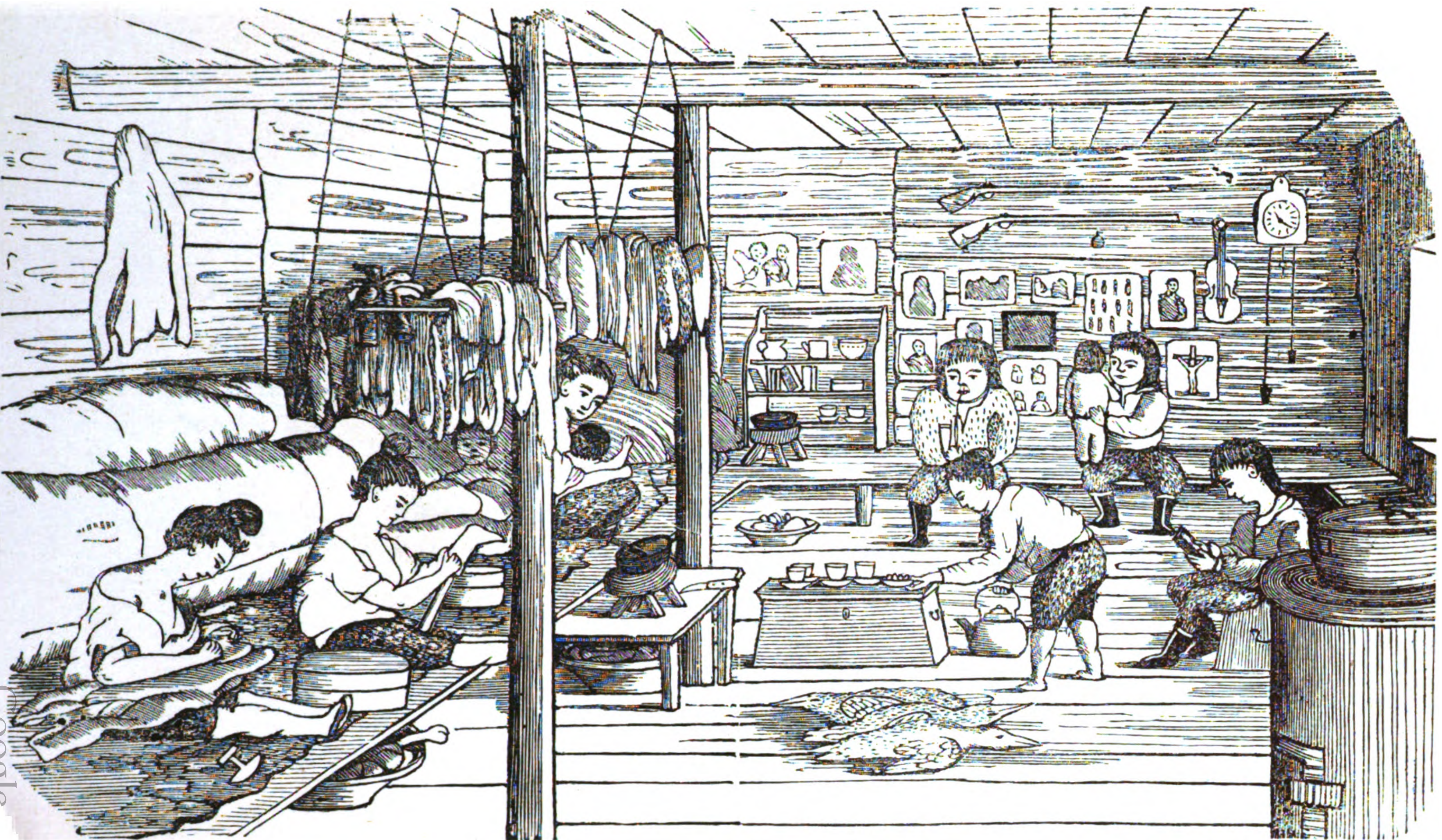
Ung flicka i högtidsdrägt
från Godthaab.

Hustru med Amaut
från Godthaab.

Grönländare-hus.

En bättre grönländare-stuga.

Umiak-byggeri.

Umiak med resande.

Kajakmän med kajak-halfpels och med bomullstygs-anorak.